УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ КАЗКИ

ЗАПИСАЛА МАРІЯ ДМОНТОВИЧ

УКРАЇНСЬКІ
НАРОДНІ КАЗКИ

З народніх уст записала
МАРІЯ ЛУК'ЯНЕНКО

Published by „Ukrainian Magazin for Boy Scouts".
Authorised by EUCOM Hq, Civil Affairs Division 14. July 1947.
Authorisation AG 383. 7. GEC-AGO.

ЯК ХОДИЛА ЛИСИЧКА ПО СМІТТЯЧКУ.

Ходила лисичка по сміттячку, та й загнала деревце в ніжку. Іде вона та й стогне: — Ой, ніжка болить! Ой, ніжка болить! — І стала її темная ніч застигати.

Бачить лисичка — хатка стоїть. Підійшла вона до дверей: стук! стук! — А хто там такий? — питають з хатки. — Я лисичка-сестричка. — А чого ж тобі, лисичко-сестричко, треба? —Пустіть, люди добрі, переночувати. — Ой, лисичко-сестричко! У нас хатка маленька, тісненька, ніде тобі буде й постелитись! — І-і, люди добрі! Я під лавкою постелюся, хвостиком обгорнуся, та якось і переночую. — Ну, як так, то йди. — І пустили лисичку в хату.

Лягла лисичка під лавою, та все стогне: — Ой, ніжка болить! Ой, ніжка болить! А господар почув, та й питає: — А що тобі таке, лисичко? — Та ходила я по сміттячку та й загнала деревце в ніжку. — Давай вийму! — Е-е, не хочу, болітиме! — Не бійся, я тільки подивлюсь! Та, розглядаючи, господар хап за деревце, так і витягнув. — Ой, кричить лисичка, — що ви зробили?

— Деревце вийняв, каже господар; що, не болить уже ніжка? — Не болить, згоджується лисичка. — Бач, дурненька, а ти й боялась! — А покажіть мені моє деревце! — просить лисичка. — Нема, каже господар, я вже в піч укинув.

Як розкричиться лисичка: — Одно у мене деревце було, та й те в піч укинули . . . Віддайте! — Та нащо воно тобі, лисичко? — Треба мені, віддайте! — Так де ж я тобі його візьму, як воно згоріло! — Ну, як не даєте мого деревця, то віддайте за нього курочку! каже лисичка. — Чи ти, лисице, здуріла? Де ж це видано, щоб за деревце віддавати курочку? — Ну, то віддайте моє деревце!

Що ти з такою капосною лисицею зробиш? Морочилися цілу ніч, а на ранок господар розсердився, дав їй курку і сказав, щоб з хати забиралась.

Взяла лисичка курку, іде, пританцьовує й приспівує: — Ой, яка я розумна! За деревце виміняла курочку. І так вона йшла, аж стала її темная ніч застигати.

Розглядається кругом лисичка, де б його переночувати? Та й бачить, хатка стоїть. Підійшла вона під двері — стук! стук! — — А хто там такий? — Я, лисичка-сестричка. — А чого тобі треба? — Пустіть, люди добрі, переночувати. — Ой, лисичко-сестричко! У нас хатка маленька, тісненька, ніде тобі буде постелитись! — І-і, люди добрі! Я під лавкою постелюсь, хвостиком обгорнуся та якось і переночую. — Ну, як так, то йди.

Увійшла лисичка в хату та й питає: — А куди я свою курочку пущу? — А ти й курочку маєш? То пусти там у сіни, між наші качки. — А як ваші качки з'їдять мою курку? — Цур, дурної! Де ж ти бачила, щоб качки курей їли? — Дивіться! Бо як пропаде моя курочка, я за неї вашу качечку візьму! — Не бійся, спи спокійно! Кажуть господарі.

Поснули всі в хаті, а лисичка встала, вийшла в сіни, з'їла свою курочку, а пір'я скрізь по сінях порозкидала. Облизалася, обчепурилася, лягла під лавою та й заснула.

Вранці прокинулась, та й стала свою курочку шукать: — Ой, лишенько! де ж це моя курочка? Дивіться, ваші качки з'їли мою курку, і пір'я по сінях валяється, а ви казали, що качки курей не їдять! Тепер віддайте мені за курочку качечку! Як зчинила лемент, то господарі дали їй качку і випхали з хати: — Іди собі, куди знаєш, як ти така!

Іде лисичка, та така рада, знов пританцьовує: — Ой, яка я розумна! За деревце виміняла курочку, за курочку качечку, і так вона йшла, аж покіль її знову стала темная ніч застигати.

І дивиться лисичка — хатка стоїть. Підійшла вона під віконце — стук! стук! — Хто там? — Я, лисичка-сестричка. — Чого тобі треба? — Пустіть, люди добрі, переночувать — Ой, лисичко-сестричко! У нас хатка маленька, тісненька, ніде буде тобі й постелитись! — І-і, люди добрі! Я під лавкою постелюся, хвостиком обгорнуся, та якось і переночую! — Ну, як так, то йди.

Іде лисичка, та така рада . . .

Ввійшла лисичка та й питає: — А де я свою качечку поділу? — А в тебе й качечка є? То пусти її в хлівець між гуси, хай там переночує. — Е-е, боюся, ваші гуси мою качку з'їдять! — Де ж це чувано, щоб гуси качку з'їли? — Дивіться, бо як пропаде качка, я за неї вашу гуску візьму.

Полягали спать, і як всі поснули, лисичка тихесенько вибралася з хати, підкралася до хлівця, витягла й з'їла качку, а пір'я поміж гусьми порозкидала. Тоді вернулась до хати та й заснула під лавою. Вдосвіта встала, побігла до хлівця і зараз крику наробила: — Рятуйте, пропала качка! Я ж казала, що ваші гуси з'їдять її! Он, дивіться, всі в качиному пір'ї ходять! Віддайте мені тепер за качечку гуску! І доти репетувала, доки люди віддали їй гуску і прогнали з хати.

Пішла вона лісом, та така рада! Пританцьовує, приспівує: — Ой, яка я розумна! За деревце виміняла курочку, за курочку качечку, за качечку гуску! Ой, яка я розумна!

Так вона ходила, покіль стала її темная ніч застигати. І побачила вона знову хатку та й постукалася: — Стук! Стук! — Хто там? — Я, лисичка-сестричка, пустіть, люди добрі, переночувати! — Ой, лисичко-сестричко! У нас хатка маленька, тісненька, ніде тобі буде й постелитися! — І-і, люди добрі! Я під лавкою постелюся, хвостиком обгорнуся, якось переночую. — Ну, як так, то йди!

Пустили її в хату, вона привіталася та й просить кудись гусочку на ніч пустити. — Куди ж її пустити? Міркують люди: —Хіба в повітку до овець?

— А бува овечки з'їдять мою гусочку? Остерігається лисиця. — Та хіба ж овечки їдять гусей? Ще про таке ніхто з роду й не чув! Не плети дурниць, лисичко, та лягай спати. — Дивіться! Бо як з'їдять ваші овечки мою гуску, то я за неї вашу овечку візьму!

Всі лягли спать і поснули, а серед ночі лисичка впоралася з гускою, як раніше з куркою та качкою: м'ясце з'їла, пух і пір'я порозкидала по овечках, вилизалась, обчепурилась, вернулась до хати, згорнулася клубочком під лавою і заснула. А вранці,

як звичайно, в хаті бучу збила: — Пропала моя гуска, ваші овечки її з'їли, дивіться — всі в пуху ходять! Віддайте тепер за гусочку овечечку! І доти кричала, доки овечку вижебрала, тоді пішла з хати.

Іде та й знов сама себе хвалить: — Ой, яка ж я розумна! За деревце виміняла курочку, за курочку виміняла качечку, за качечку — виміняла гуску, а за гусочку — аж овечечку! От, яврозумна!

В такій веселій прогулянці минув їй день і стала її темная ніч застигати.

Оглянулася лисичка — хатка стоїть, вона й постукала: —Стук! Стук! — Хто там? Лисичка-сестричка. — Чого тобі треба? — Пустіть, люди добрі, переночувати! — Ой, лисичко-сестричко, у нас хатка маленька, тісненька, ніде тобі буде й постелитись! — І-і, люди добрі, я під лавкою постелюся, хвостиком обгорнуся, та якось і переночую! — Ну, як так, то йди!

Ввійшла лисиця і просить овечку в сіни пустити. Хазяїн дозволив і всі спать полягали. Вночі лисичка овечку зарізала, м'ясця трохи з'їла, а решту за двором закопала і спокійно до ранку під лавою переспала. А вранці, як звичайно, почала овечку шукати й кричати, що хтось її вночі з сіней випустив. —Так ніхто ж вночі й не виходив, кажуть люди. — Хіба невістка, як удосвіта йшла корови доїть?

Божиться невістка, що не випускала, а в сінях і овечки не бачила, так лисиця й слухати не хоче, такий гармидер підняла: —Віддайте овечку! А як немає овечки, то за неї невісточку віддайте!

Бідкаються люди: — Та як же ми тобі невістку віддамо? Син за нею плакатиме! Дають їй за овечку порося — нічого не хоче лисичка, тільки щоб дали їй невістку.

— Добре, кажуть люди, тільки ми її тобі в мішок зав'яжемо, а то як же ти її нестимеш? Та й зловили здоровенного собаку Сірка, укинули в мішок, зав'язали і віддали лисиці. — На, бери! Та йди від нас, як ти така недобра!

Пішла лисиця, та радіє, собою пишається: — Ой, яка я розумна! За деревце виміняла курочку, за курочку — качечку, за качечку — гусочку, за гусочку — овечечку, а за овечечку —

невісточку! Чи ти, невісточко, мене чуєш? Та як підкине мішок, а Сірко в мішку: Гав! Гавввв!

— Чого це ти, невісточко, пособачилася? Питає лисиця, та й знову своєї пісеньки співає: — Ой, яка я розумна! За деревце виміняла курочку, за курочку — качечку, за качечку — гусочку, за гусочку — овечечку, а за овечечку — невісточку! Чи ти, невісточко, мене чуєш? Співай зо мною! Та як підкине мішок, а Сірко в мішку: — Гав! Гав—в—в!

І взяла лисичку цікавість — чого ж таки невісточка пособачилася? Стала вона розв'язувати мішок, щоб подивитися, а з мішка як вискочить Сірко та до лисиці! Лисиця тікати, він за нею! Бігла, бігла, аж їй дух заперло, а таки під самим сірковим носом в нору вскочила.

Сидить у норі, віддихує, а далі й питається: — Очки мої очки, що ви робили як Сірко-білко гнався за мною, хотів мене наздогнати та розірвати? — А ми, лисичко, все до шляху придивлялись, щоб ти не зачепилась, та не випала, щоб Сірко-білко не наздогнав тебе та не розірвав. — От, любі мої очки, я вам окуляри куплю!

А ви, мої вушка, що робили, як Сірко-білко за мною гнався, хотів мене наздогнати та розірвати? — А ми, лисичко, все прислухались, чи далеко Сірко-білко; пильнували, щоб він тебе не наздогнав та не розірвав. — От, любі мої вушка, я вам сережки куплю!

— А ви, мої ніжки, що робили, як Сірко-білко за мною гнався, хотів мене наздогнати та розірвати? — Ми, лисичко, щосили бігли, щоб Сірко-білко тебе не наздогнав та не розірвав. — От, любі мої ніжки, я вам черевички куплю.

— А ти, хвостище, як помелище, що робив? — А я, лисичко-сестричко, все тобі між ноги плутався, хотів, щоб ти зачепилась та й упала, щоб таки Сірко-білко тебе наздогнав та й розірвав!

— А, так ти такий! Ну, то я тебе Сірку-білку віддам! Сірко-білко, на! На! Відкуси по сіреньке! Та й вистромила з нори хвостище, як помелище. А Сірко-білко як ухопив його зубами, так усю лисицю з нори витяг і роздер.

ПРО КОТИКА ТА ПІВНИКА.

Були собі котик та півень та й жили вони разом. Котик на охоту ходив, а півник господарював. От іде котик у ліс та й каже півникові: — Замкнися в хаті, а як прийде лисичка, то не озивайсь; вона подумає, що тебе в хаті нема, та й піде геть. А як озвешся, то видере віконце і тебе з'їсть. Не озивайся ж! — Добре, — каже півень.

Котик пішов, а лисичка прибігла під віконце та й гукає: — Півнику, братіку! відчини! — А півник забувся, як його котик учив, та й каже: — то-о-о-к, ток-ток-ток-ток! Не велів коток! То лисичка зразу віконце видерла, півника в зуби вхопила та й подалася.

Кричить півник що сили: — Котику-братіку!

Несе мене лиска
За зелені ліски,
За жовтії піски,
За бистрії води,
За високі гори!
Котику-братіку, виручай мене!

Котик ще недалеко був, зразу почув і прибіг. Наздогнав лисицю, добре її набив, а півника одняв і додому приніс. І став його знову вчити: — Як прийде лисиця, не озивайся. Вона подумає, що тебе нема, і піде геть. А як озвешся, знов віконце видере і тебе забере. А я тепер далеко піду, як кричатимеш, вже й не почую.

Полагодив котик віконце, та й пішов, а півник за ним і двері замкнув. Сів на сідало подрімати, коли вже і лисичка під вікном. — Півнику, братіку, відчини!

Мовчить півник.

— Та відчини, чого ти боїшся? То я з тобою пожартувала! Я тебе не займатиму, тільки жару наберу, в печі не маю чим розпалити. Відчини!

А півник забувся, та й каже: — Т-о-о-к, ток-ток-ток-ток! не велів коток.

Почула лисичка, що півник у хаті, видерла віконце, вхопила півника в зуби й побігла.

Кричить півник: Котику-братіку!
Несе мене лиска
За зелені ліски,
За жовтії піски,
За бистрії води,
За високі гори!
Котику-братіку, виручай мене!

Не чує котик.

Кричить півник удруге, щосили гукає:

Котику-братіку!
Несе мене лиска
За зелені ліски,
За жовтії піски,
За бистрії води,
За високі гори!
Котику-братіку, виручай мене!

На цей раз котик почув і хоч далеко був, а таки лисицю наздогнав і півника відбив. Приніс його додому та й сердиться: — — Ти, дурню! Як озиватимешся — з'їсть тебе лисиця. Я тепер дуже далеко піду, не почую, як кричатимеш. Не озивайсь до неї! — Та я вже не озиватимуся! — Каже півник.

Полагодив котик віконце вдруге та й пішов. А лисиця вже тут. Сіла під віконцем та й: — Півнику-братіку, відчини! — Мовчить півник. — Не придурюйся, що тебе в хаті нема, я знаю що ти тут, відчини! — Мовчить півник. — Як мовчатимеш, тобі ж гірше буде: — я видеру віконце і тебе з'їм. А як відчиниш, тільки жару наберу і піду. Відчини!

Не втерпів півник, та й каже: — Т-о-о-к, ток-ток-ток-ток! Не велів коток! В ту ж мить лисичка віконце видерла, півника в зуби вхопила і майнула з ним у ліс.

„Котику-братіку, виручай мене!“

Кричить півник щосили:

Котику-братіку!
Несе мене лиска
За зелені ліски,
За жовтії піски,
За бистрії води,
За високі гори!
Котику-братіку, виручай мене!

Не чує котик, далеко дуже зайшов. Кричить півник удруге — не чує котик! Надувся півник та з усієї сили як закричить: — Котику-братіку, виручай мене! То котик таки почув, кинувся бігти навздогін, але як не гнався, а під самим його носом лисиця з півником в свою хату вскочила й замкнулась. — Що ж тепер робити? Думає котик: — З'їсть лисичка півника, шкода побратима!

Пішов котик додому, передягнувся за кобзаря, взяв писану торбу та як смеркло, пішов до лисиччиної хати. Заглянув у хату — в печі топиться, вода гріється, лисиця ножа гострить, а півник такий бідний на полу сидить, смерти дожидає.

Вдарив котик по струнах, грає й приспівує:

Ой, тили-лички,
Та було в лисички
Та чотири дочки,
А п'ятий синко
Звався Пилипко!
Вийди, лисе, подивися,
Чи хороше граю!

Як почула старша дочка та й каже до лисиці: — Вийду я, мамо, подивлюся, що то за кобзар, що так гарно грає! — Піди, подивись, каже лисиця, — тільки зараз вертайся, бо, як вода нагріється, будем півника різать і патрать.

Вийшла старша дочка на ґанок, а котик її — цок! та в лобок, та під лавку, та в мішок — у писану торбу, та знов грає:

Ой, тили-лички,
Та було в лисички
Та чотири дочки,
А п'ятий синко
Звався Пилипко!
Вийди, лисе, подивися,
Чи хороше граю!

І друга дочка каже: — Піду і я, мамо, на кобзаря подивлюся та покличу сестру до хати, чого вона так довго з тим кобзарем стоїть! — Іди, — каже лисиця, —та швиденько вертайтесь обидвівода вже скоро нагріється, будем півника різать і патрать.

Вийшла й друга дочка на ґанок, котик і її — цок! та в лобок, та під лавку, та в мішок — у писану торбу. І знову грає:

Ой, тили-лички,
Та було в лисички
Та чотири дочки,
А п'ятий синко
Звався Пилипко!
Вийди, лисе, подивися,
Чи хороше граю!

Гукає лисиця на третю дочку: — Піди та поклич тих двох — що вони з тим кобзарем виробляють, що так довго не вертаються! Вже скоро півника будем різать і патрать!

Вийшла й третя дочка на ґанок, котик і її — цок! та в лобок, та під лавку, та в мішок — у писану торбу. І далі грає:

Ой, тили-лички,
Та було в лисички
Та чотири дочки,
А п'ятий синко
Звався Пилипко!
Вийди, лисе, подивися,
Чи хороше граю!

Розсердилася лисиця, на четверту дочку гукає: — І чого ті дівки коло кобзаря ляси точать! Біжи поклич їх, скажи, що

вода вже готова, треба вже півника різать та патрать. Та гляди мені, не зачепися і ти там!

Пішла четверта дочка. — Тільки вийшла на ґанок, а котик її — цок! та в лобок, та під лавку, та в мішок, у писану торбу! І знову грає.

Ждала, ждала лисиця — не вертаються дочки. Посилає вона сина — Піди ти, Пилипку, позаганяй сестер до хати: вже вода кипить, час півника різать і патрать.

Вибіг Пилипко на ґанок, а котик його — цок! та в лобок, та під лавку, та в мішок — у писану торбу. І знову грає.

Як уже й Пилипко не вернувся, вискочила лисиця сама на ґанок подивитись, що ж там за диво таке і дітей до хати позаганяти, а котик її — цок! та в лобок, та під лавку, та в мішок — у писану торбу.

Тоді ввійшов у хату, забрав півника і все лисиччине майно. Та й пішли з півником додому і стали щасливо жити.

ВОВК ТА СОБАКА.

Жив один собака у хазяїна: покіль молодий та здоровий був, хазяїн годував його, а як старий і беззубий став, вигнав з двору. Пішов собака в ліс, ліг під дубом і наважився вже здихати. Коли йде вовк, та й питає: — А чого це ти, собако, тут лежиш? — Здихати прийшов, каже той: — покіль здоровий був, хазяїну вірно служив; тепер я старий став, то й вигнали мене з двору голодною смертю помирати.

— А хочеш, каже вовк, — я тебе навчу, як у хазяїна знову ласку здобути? Тільки щоб ти й про мене потім не забував. — Навчи, каже собака, — а я тобі віддячу.

— Слухай же, каже вовк — швидко жнива почнуться, твої господарі в поле підуть і немовлятко з собою візьмуть. Вони жатимуть, а дитина під копами лежатиме. Я підкрадусь, ухоплю дитину та й понесу її в ліс, а ти мені навперейми вискочиш, дитину віднімеш і до батьків принесеш. От тебе й шанувати муть знову

Розступились гості, а Сірко з вовком удвері . . .

Вийшли вони з лісу на поле, а там овечки пасуться. Вовк став за кущем, та й почав передніми лапами землю гребти і ту землю їсти; їсть і собаку питає: — чи настовбурчується шерсть у мене? — Настовбурчується, каже пес. — А очі — соловіють? —Соловіють. — А дуже? — Ні, ще не дуже. Гребе вовк далі і знов землю їсть, а тоді й питає: — А тепер як? — О, каже пес, — шерсть уже геть настовбурчилась, а очі страх, як посоловіли! А у вовка, справді, і шерсть на спині наїжачилась і очі стали червоні.

Тоді вовк як кинеться до овець, як ударить одну лапою, перебив хребет, кинув її собі на спину та й скочив до лісу. Тут вони з собакою м'ясце поділили і гарно попоїли.

Наївся собака та й думає: — А добре в лісі жити! Мені за рік стільки м'яса не перепадало, скільки я тут за раз із'їв! І добувати його не тяжко: що ж, я не вмію так, як вовк, землю гребти, та їсти? Тільки вовк дурний, поласився на овечку, скільки там з неї м'яса! От я зразу коня заберу!

І побіг він коня шукати, та здумав, що треба йому товариша, бо хто ж буде дивитись, чи настовбурчилася шерсть у нього і чи посоловіли очі?

Тільки він це здумав, аж гульк — кіт лісом біжить. — А що ти, котику, тут робиш? питає собака. — Миші ловлю, каже кіт. — Е, що з мишей наїдку! Ходи зо мною, я тебе м'ясцем нагодую! Кіт і пішов з ним.

Вийшли вони з лісу, коли на леваді саме кобила з лошам пасеться. Собака й каже: — Оце моя здобич буде! Та й почав землю лапами гребти і ту землю їсти. Їсть і питається в кота, чи настовбурчилась вже шерсть, і чи посоловіли очі? — Ні, каже кіт: — і шерсть яка була, така й є, і очі не посоловіли.

Гребе собака землю, далі їсть і знову питає: — А тепер як? — І тепер так само, каже кіт: — і шерсть не настовбурчилась і очі не посоловіли. Розсердився собака та й учить кота: — Ти, дурню, кажи, що шерсть настовбурчилась і очі посоловіли, бо я без цього здобич не вполюю. Та й знову землю гребе і їсть. — Ну, як? трохи згодом питає. — Настовбурчилась, каже кіт — і очі

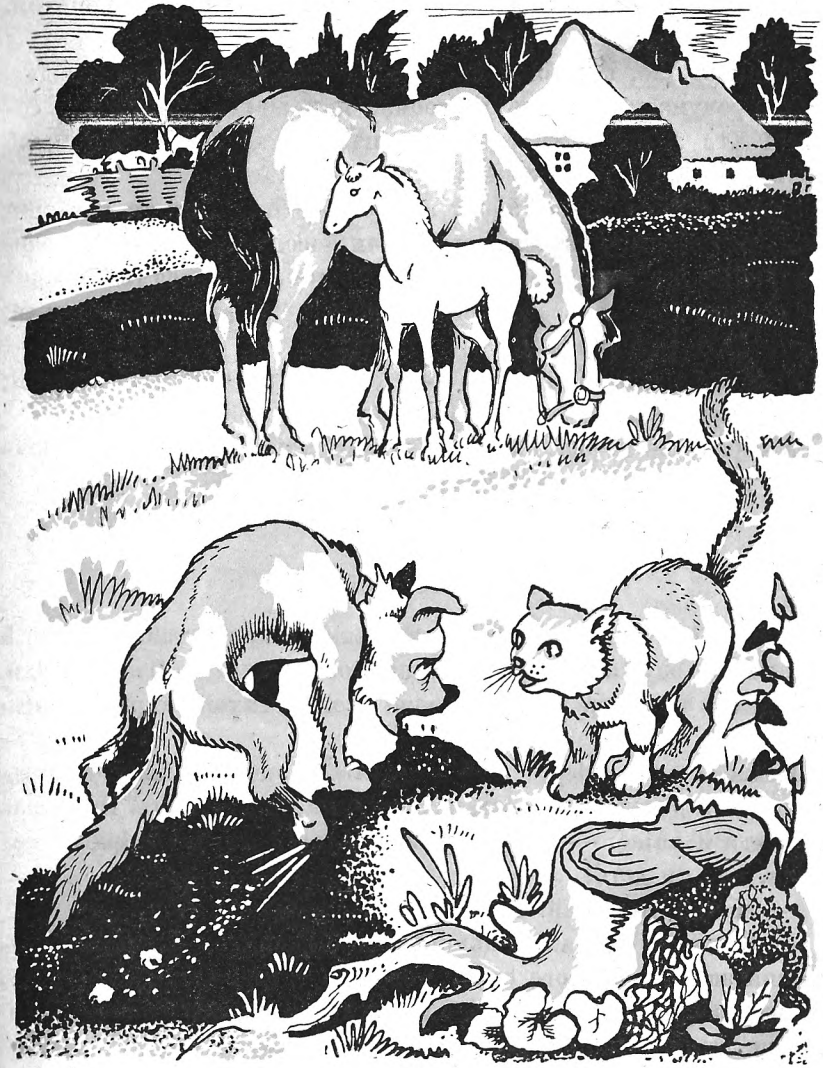

Гребе собака землю, далі їсть і знову питає . . .

посоловіли. Тоді собака як кинеться на лоша, хотів йому горлянку перегризти, а лоша як ударить його переднім копитом, так пес і покотився.

Лоша втікло, а кобила пасеться та все на собаку поглядає. І як прочумався він трохи, кобила й каже: — Дурний ти, собако! Хто ж на коней спереду нападається? Треба ззаду, щоб вони не бачили, от попробуй мене ззаду з'їсти!

Зрадів собака, почав знову землю гребти та їсти та кота питати, чи настовбурчилася шерсть і чи посоловіли очі. — Посоловіли, каже кіт, — настовбурчилась. От пес розігнався та й скочив до кобили ззаду, а вона його задніми копитами як хвицнула, так лоба й розвалила.

Упав собака, а кіт і каже: — Е, бачу я, що твій хліб тяжкий; піду я краще миші ловити. Та й подався в ліс.

А собака до вечора на леваді лежав, а тоді його хазяїн знайшов, поволік і додому забрав.

ПАН КОЦЬКИЙ.

Був собі кіт, жив у хазяїна, та такий старий став, що вже й мишей не здужав ловити. І став його хазяїн проганяти. Іди, каже, куди знаєш, на що ти мені здався, такий старий та нікчемний!

Подався кіт до лісу, іде та й журиться, що вже йому, мабуть, пропадати доведеться; коли назустріч лисичка біжить. Побачила кота, та й каже: — Скільки в лісі живу, а такого звіря не бачила. Хто ти єсть?

— Я пан Коцький! відказує кіт.

— Який же ти пан Коцький? питає лисиця. — Я найстрашніший звір у лісі, кого схочу, того й роздеру! каже кіт. — Ну, то одружися зо мною, в мене гарна хата і хазяйство є. — Погодився кіт та й пішов до лисички жити.

Живуть вони тиждень і другий. Кіт з нори не вилазить, лисичка, що вполює, в нору йому їсти носить, а з ким в лісі зустрінеться, всім розказує, що вона одружилася з паном Коцьким.

Приказує вам пан Коцький, щоб на завтра вола йому вполювали . . .

А то такий страшний звір, що й розказати не можна. А далі скликала звірів та й каже: — Приказує вам пан Коцький, щоб на завтра вола йому вполювали, а як не вполюєте — побачите, що вам буде!

Пішла лисичка, а звірі між собою радяться, що його робить? Хто його знає, що за звір той пан Коцький? Може й справді страшний такий, щоб не вскочити в халепу!

І вирішили вола йому вполювати, але вовк, ведмідь і кабан заховаються десь близько та й подивляться, який із себе той пан Коцький.

На другий день в обід сповістили звірі лисицю, що вже віл лежить в лісі на галявині, щоб пан Коцький пішов м'яса їсти, А тим часом — вовк у кущі заховався. Кабан — в купу листя зарився, а ведмідь на дерево виліз та так дожидають, коли вже лисиця з паном Коцьким прийде, щоб на нього подивитись

Коли йдуть — лисиця і кіт — до того вола м'яса їсти. Кіт як побачив таку купу м'яса, вискочив на вола, та й почав кігтями шкуру драти та кричати: — Марваввв! Марваввв! — Дивись ти! дивуються звірі: — Таке мале, а йому стільки м'яса мало! Мабуть він і справді страшний!

А тут кабана та вкусив за хвоста комар. Як смикнеться кабан під листям, листя й зашаруділо. Кіт думав, що то миша, та як скочить на те листя, так кігті в кабана і вгородив.

Злякався кабан, як закувікає! Вискочив з листя та тікати! А кіт з переляку на дуба, та саме туди влучив, де ведмідь сидів. Той думав, що це кіт по нього лізе, та як гепне з дуба, та прямо на вовка, а вовк як вихопиться з кущів та як дременуть обоє!

Бігли, бігли, мало їм дух не виперло, тоді стали та й кажуть: — Ну, ну! даром, що малий, а такого страшного звіря ще в лісі не бувало. Треба йому щодня м'ясо носити, а то й нас пороздирає.

А кіт довго ще на дубі з переляку сидів, насилу його лисичка звідти докликалась.

ЯК ДІВЧИНА З ВЕДМЕДЕМ У ПІЖМУРКИ ГРАЛАСЯ.

Був собі дід та баба і були в них дві дочки: одна дідова дочка, а друга бабина. Баба свою дочку дуже любила, рано не будила до роботи не силувала, добре годувала, гарний одяг справляла. А дідової дочки не любила: вдосвіта будила, голодом морила, до пізньої ночі тяжкою роботою мучила, а вдягала дівчину лише тільки в брудне, старе лахміття. І як дідова дочка не пильнувала роботи, а все не могла мачусі догодити. І стала баба від діда домагатись: — Завези, та й — завези свою дочку в ліс!

Довго дід відмовлявся, жалував своєї дитини, та врешті не стало йому терпцю. От він і каже до своєї доньки: — Одягайся, та поїдеш зо мною в ліс. Я буду дрова рубати, а ти на віз складатимеш. Та візьми з собою пшона й соли. — Звариш кашу на обід.

Зробила дівчина все, як батько звелів. Сіли вони на воза і поїхали.

їдуть вони та й їдуть, та й заїхали дуже далеко в ліс. Дивляться — якась хатка стоїть. Батько й каже: — Іди в цю хату та звариш кашу, а я тим часом дрова рубатиму.

Пішла дівчина в хату, розпалила в печі, приставила до жару горнятко з пшоном, сама стала в хаті прибирати. А батько вирубав деревинку, прив'язав її під стріху, сів на віз та й поїхав додому. Що вітер повійне, то деревинка об стіну: стук! стук! Дівчина й думає: — Це мій татко дрова рубає! Та й далі порається в хаті.

От уже все й прибрано, вже й каша зварилася, а батько не кличе доньки, тільки чути: стук! стук! ніби десь дрова рубають. Сіла дівчина коло вікна шити та все поглядає, чи не йде батько? От уже й смеркати почало, а до хати ніхто не йде, тільки чути: стук! стук!

Зголодніла дівчина, думає; — Піду покличу татка, що вони все рубають, та й рубають! Певно вже й вони їсти хотять! Вийшла з хати, дивиться — а на дворі нікого нема, тільки деревинка до стіни прив'язана од вітру гойдається та стукає.

Зрозуміла дівчина, що її покинуто в лісі, заплакала і вернулась до хати. Сіла вона сама кашу їсти, а з-під печі мишка виглядає, ніби їсти просить. Дівчина й каже: — Бідна мишко, ти певно теж голодна! та й кинула їй грудочку кашки.

Мишка з'їла та й знов на дівчину поглядає. Та кинула їй іще каші, а як мишка і те з'їла, то кинула їй і втрете. Тоді мишка й каже їй: — За твоє добре серце, дівчино, я тебе від біди врятую. В цій хаті живе ведмідь і як стемніє, він додому прийде. Він загадає, щоб ти йому очі зав'язала і сама від нього втікала, а в руки тобі дзвіночок дасть, щоб було чути, де ти бігаєш. Як він тебе вспіймає, то розірве. Але я прибіжу до тебе, ти почепиш мені дзвоник на шию і я втікатиму од ведмедя, а ти сидітимеш на печі, поки розвидниться.

Злякалась дівчина, чекає, що то буде. Швидко на дворі стемніло і в хату хтось увійшов. То був ведмідь. Він побачив дівчину і заревів: — Добре, що ти прийшла! В мене давно вже не було гостей! Ану, зав'язуй мені очі, будем у піжмурки гратися! Тільки моя умова така: як за всю ніч не вспіймаю тебе, то обдарую всяким добром; а як вспіймаю — то з'їм! І він дав їй до рук дзвінок, щоб з ним бігала.

Напівмертва від страху дівчина зав'язала очі ведмедеві, і в ту ж мить прибігла мишка до неї. Дівчина почепила їй дзвоник на шию, і мишка побігла по хаті, а дівчина тихенько полізла на піч.

Ведмідь, наслухаючи дзвіночка, подавсь за мишкою. Та скочила під піч, а ведмідь з розгону так гепнувся об піч головою, що з болю аж заревів. Мишка з-під печі побігла під стіл і ведмідь за нею; знову об стіл ударивсь; мишка між кочерги та лопати вскочила — і ведмідь туди — всі лопати й кочерги посипались на нього.

Цілу ніч мишка бігала — то під піч, то під лаву, то під піл, а ведмідь, ганяючись за нею, все спотикався та стукався і до ранку так потовкся, що вже й ходити не міг. Як стало розвиднятись, каже він до дівчини: — Годі вже гратись! Розв'язуй мені очі.

Ану, зав'язуй мені очі, будемо у піжмурки гратися . . .

Злізла дівчина з печі, підійшла до ведмедя, а мишка вже й тут, подає дівчині дзвоник. Та взяла дзвоник і розв'язала ведмедеві очі. — Х-ху! каже ведмідь, — з роду ще такої дівчини не бачив! Заморила мене! Ну, за те ж я тебе обдарую! Послухайно, дівчино, що ти чуєш?

Прислухалася дідова дочка та й каже: — Чую, ніби вози по дорозі риплять. — Так, каже ведмідь, — і ті вози і все добро на них твоє і худоба за возами — теж твоя.

Вклонилася дівчина ведмедеві, подякувала, та швиденько вийшла з хати. Дивиться — а шляхом валка возів їде, на возах скрині з добром стоять, до возів худобу поприв'язувано: коні, корови, вівці . . . сіла дівчина на переднього воза та й поїхала додому.

А вдома вже повставали. То ж дід журиться, що дочку завіз, а баба з радощів млинці пече. А у неї собака такий був, що вмів говорити. Сидить він під столом та й каже: — Дідова дочка додому як панна їде, багато добра везе, за возами худоба біжить! А баба кинула йому млинця, та й каже: — Цур, дурню! Ти кажи: вже з дідової дочки кісточки торохтять!

Собака млинця з'їв, та й знову каже: — Дідова дочка додому як панна їде, багато добра везе, за возами худоба біжить. — Не кажи так, дурню! Сердиться баба, — кажи так, як я тебе вчу! знову кидає собаці млинця.

З'їв собака і другого млинця та й знов по своєму каже. Розсердилась баба, як ухопить ломаку, та до пса! Він у двері, баба за ним. Вибігли обоє на двір, дивиться баба — а в двір вози заїжджають, на возах скрині стоять, до возів худобу поприпинано. А спереду дідова дочка сидить, як панна вбрана, та така гарна!

Зрадів дід, а баба лютує! Розпитують, де ж дівчина стільки добра дістала? Як розказала та, що її в лісі спіткало, то баба так і напалася на діда: — Завези, та й — завези і мою дочку в ліс, хай і вона од ведмедя всякого добра навезе! Та зараз вези!

— Добре, каже дід. Запріг коня, сказав бабиній дочці пшона і соли взяти, посадив її на віз та й поїхав. Приїжджають в ліс

до тієї самої хатки. Дід звелів і бабиній дочці іти в хату кашу варити, а сам сів на воза і поїхав додому.

Заходилася бабина дочка кашу варити. А як вона вдома коло печі не поралась, то й тут не вміла. І дрова їй не хотіли горіти, і горня з кашею двічі перекинулось і ледве над вечір та каша зварилася, та й то була сира і не вимішана.

Стала вона ту кашу їсти, та так сердиться: і намучилась варивши, і каша недобра! А тут мишка з-під печі виглядає, ніби їсти просить. — Ах,ти ж погань! закричала бабина дочка: — мені й самій каші мало, а ще й тобі давати! Ось тобі! та й шпурнула в мишку камінцем. Мишка й сховалась під піч.

Прийшла ніч. До хати прийшов ведмідь і побачив нову гостю. — Ого, каже, — і сьогодні дівчина є! Чи й ти ж така спритна, як та вчорашня? Ану, зав'язуй мені очі, та тікай. Як упіймаю— із'їм, а не впіймаю до ранку, багато всякого добра дам.

Зав'язала бабина дочка ведмедеві очі та й кинулась втікати. Так куди там! Ледве чи двічі перебігла хату, а вже її ведмідь зловив, бо мишка їй не помагала. Розірвав ведмідь дівчину і з'їв, а кістки за хату викинув.

Дожидає баба вранці дочку додому та й знову млинці пече, щоб було чим доню привітати. А собака сидить під столом та й каже: — Дідова дочка добра навезла, а з бабиної дочки кісточки торохтять! — Цить, дурню! кричить на нього баба: — на млинця, та кажи, що бабина дочка удвічі добра везе!

Собака млинця з'їв та й знову каже: — Дідова дочка добра навезла, а з бабиної дочки кісточки торохтять! І скільки баба йому не давала млинців, а він усе своє каже.

Злякалася баба та й каже дідові: — Запрягай коня, та поїдеш назустріч моїй, допоможеш їй добро додому везти.

Поїхав дід — по дорозі нікого не стрінув, а в лісі під хатою кістки з бабиної дочки побачив. Склав їх у торбинку та й привіз додому. Заплакала баба, ті кістки побачивши, та не було вже що робити. Бабину доньку поховали, а дідову добрі люди заміж узяли.

КРИВЕНЬКА КАЧЕЧКА.

Був собі на селі дід-мисливець, який все по лісах та озерах ходив, зайців та качат стріляв, а що вполює, те продасть, або собі на харч лишить. Так і жили удвох з бабою, а дітей у них не було.

Раз пізньої осени, коли вже й сніжок падати починав, пішов дід в ліс на зайців полювати. Проходить він повз лісове озерце, дивиться, а там качка плаває. — Звідки вона тут узялася? думає дід: — Дикі качки вже давно у вирій відлетіли, мабуть у неї крило зламане, що не полетіла разом з ними.

І хотів дід качку застрелити, та передумав: — Як озеро замерзне, то я її на льоду живою вспіймаю; за зиму вона в хаті привикне, а весною нанесе яєчок та висидить каченята, та й будуть у нас з бабою свої качки. І став дід щодня на озерце ходити.

А озерце швидко замерзало. Спочатку крига тільки під берегами була, а потім вже й усе озеро замерзло, лише посередині його ще ополонка зісталась і в ній качка плаває. Та за кілька днів і та замерзла, і одного дня побачив дід качечку вже на льоду. Став її ловити, а вона така дика: втікає, кричить, дзьобом і лапами геть подряпала йому руку та проте дід таки зловив її і приніс до хати. Тільки з рук пустив, а вона під піч; як залізла в куток, так три дні й не вилазила звідти. Баба їй і їсти сипала під піч, і воду ставила — не пила й не їла качка три дні. А на четвертий вийшла з-під печі, стала їсти й пити.

І тут помітили дід з бабою, що крила в неї цілі, тільки ніжка зламана; ото ж їхня качечка була кривенька. Баба її дуже жалувала, пильнувала, щоб вона все мала що їсти й пити, і качечка швидко стала зовсім свійська.

І стала баба помічати, що у них щось дивне діється в хаті. Піде вона рано по воду, повернеться до хати, а в печі вже вогонь горить, обід вариться; а почне щось шити, аби тільки з хати хоч на хвильку вийшла, вже їй роботу скінчено чи рукав, чи сорочку дошито, ще й такими взірцями чудовими помережано!

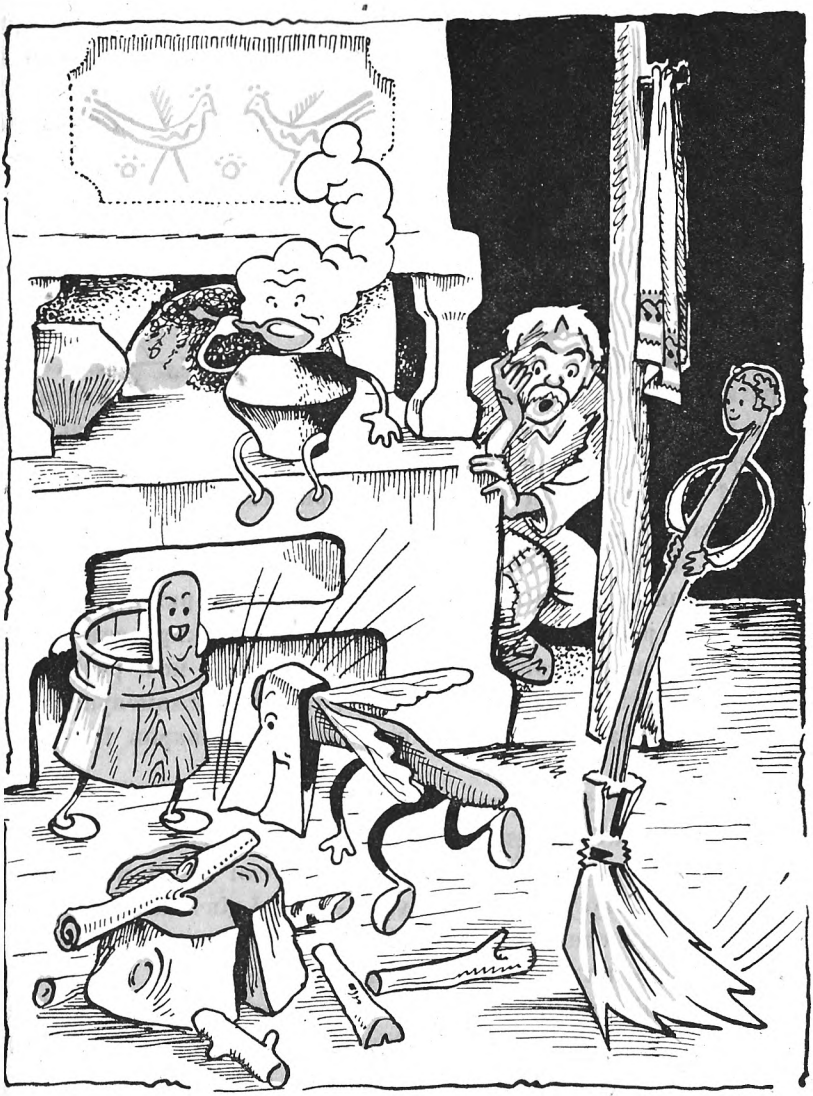

. . . щось дивне діється в хаті . . .

А то вже й сусіди стали питати: — Що за дівчина така гарна з вашої хати по воду ходить? Ой, дівчина красна, тільки на ногу трошки кривенька!

Страх напав на бабу, стала вона з дідом радитися та людей питати. Казала їм одна старенька бабуся: — Це у вас в хаті щось таке живе, що ви не знаєте. Зробіть так, щоб воно думало, що вас немає, а самі десь сховайтесь. Як побачите, що в хаті щось заворушилось, то накрийте його чорною хусткою і міцно тримайте, не випускайте з-під хустки, поки не попроситься; тоді взнаєте, що у вас у хаті є.

Прийшов дід до хати, та й каже бабі голосно: — Печи, бабо, пироги та паляниці, бо завтра їдемо на ярмарок. І заходилася баба пекти, а дід лагодитися в дорогу. На другий день рано запряг дід коні, сів з бабою на віз та й виїхав з двору. Баба справді поїхала, а дід потихеньку вернувся та й сховався коло печі у закутку.

Стоїть він та й стоїть, коли, дивиться, вибігла з-під печі качечка. Сюди-туди метнулася — до чого не торкнеться, скрізь якесь диво робиться: віник сам хату мете, сокира сама дрова рубає, ніж сам картоплю скребе, вогонь сам в печі розгорівся. З дива дід чуть не впустив хустки, та якось схаменувся, і як качечка побігла провз нього, він хап! та й накрив її чорною хусткою.

Тримає він ту хустку, додолу придавлює, а під нею щось росте, пручається, от-от вирветься дідові з рук, та він тримає з усіх сил.

І стало під хусткою проситися: — Дідусю! пусти мене, я тобі за дочку буду! Пустив він хустку, а з-під неї дівчина показалася, така гарна, як сонечко, тільки одна ніжка трошки кривенька. Це ж качечка на дівчину перекинулась.

І стала та дівчина у діда в хаті жити. Полюбили її дід та баба, як рідну дочку, і вона їх шанує, слухається. А сусіди так заздрять їм — звідки таку красну дівчину собі за дочку взяли?

Тихо та щасливо минула зима, а на весну, як стало сонечко пригрівати, попросила дівчина свого названого батька, щоб зробив їй гребінь та днище, а до того ще й золотий стільчик. —

Хочу, дідусю, на двір виходити, на сонечку прясти! Послухав її дід і зробив все, як просила.

Одного дня, коли вже й травиця зеленіти почала, винесла вона на двір свій стільчик, сіла на ньому й почала прясти. Коли летять з вирію дикі качки, а це були її брати і сестри. Побачили вони дівчину на стільчику та й заспівали:

Он де наша діва,
Он де наша Іва
На метеному двірці,
На золотому стільці!
Скиньмося до пір'ячку —
Нехай увинеться,
Нехай летить з нами!

А вона їм відказує:

Не полечу з вами!
Як зломила я ніжку,
Ви мене покинули,
Самі полинули.
Не полечу з вами!

То вони й полетіли собі далі.

Коли це летить другий гурт качок. А то були її дядьки і тітки. Побачили дівчину на стільчику та й ну також співати:

Он де наша діва,
Он де наша Іва!
На метеному двірці,
На золотому стільці!
Скиньмося по пір'ячку,
Нехай увинеться —
Нехай летить з нами!

А вона й цім відказує:

Не полечу з вами!
Як зломила я ніжку,
Ви мене покинули,
Самі полинули.
Не полечу з вами!

І ці полетіли далі.

Коли трохи згодом летять ще дві качки, та так низько-низько, ніби дуже потомились. А то були її батько й мати. Побачили дівчину на стільчику та й співають те саме.

Дівчина і їм відказує:

Не полечу з вами!
Ви мене покинули,
Самі полинули.
Не полечу з вами!

Але батько з матір'ю не полетіли геть. Воли все літали та й літали над дівчиною, все співали та й співали своєї пісні, просили її та плакали та вискубували собі пір'я, а воно спадало на дівчину. І вже так обскублися, що майже голі стали, вже ледве й крилами махають. І не витримала дівчина: скочила з стільця, вдарилася об землю, закрутилося круг неї обскубане пір'я, пристало до дівчини, та й стала вона качечкою, махнула крилами і полетіла за батьками.

Вибігли дід та баба — а качечки вже й не видно. Зосталися дід і баба сиротами, тільки стільчик та гребінь з днищем їм на спогад лишились.

РОЗУМНА ДОЧКА.

Жив на селі чоловік і мав дочку, молоду дівчину, але дуже розумну. Що скаже, що відповість, все, як по писаному; таке доладнє, що всі дивувались, навіть старі люди приходили її питати, що і як зробить. І пішла слава про ту дівчину і дійшла аж до царя. І цар звелів її батька прикликати.

Злякався бідний мужик, думає: — Мабуть я щось завинив, може цар скаже мені голову відрубати? Проте відмовити не посмів, мусів перед царські очі стати.

А цар, як побачив його, то й питає: — Чи правда, що дуже розумну дочку маєш? — Де там! — кланяється мужик цареві: — То все люди наговорили!

Так досталася аж до царя . . .

— Так скажи своїй дочці, говорить цар, — щоб за ніч мені курчат висиділа, а ти їх завтра привезеш. Та не важся мене дурити, якихось інших курчат привезти, бо я зараз пізнаю, як вони висиджені.

Плаче мужик, проситься, до ніг цареві падає; каже, що того зробити не можна. А цар відповідає: — Як розумна твоя дочка, то зробить; а як не зробить — смерть вам обом!

Пішов мужик додому, свою долю кленучи. Розказав дочці про царський приказ, а вона усміхається: — Лягай, татусю, та виспишся! На завтра щось придумаєм! А вранці дає батькові торбинку з пшоном та й каже: — Однеси цареві і скажи, щоб це пшоно посіяв і щоб за ніч з нього просо виросло, виросло й поспіло і щоб за ту ніч він його вижав, висушив, змолотив і пшона надрав, бо іншого пшона ті курчата не їстимуть.

Пішов мужик до царя, віддав йому торбинку з пшоном і все так сказав, як дочка звеліла. Посміхнувся цар, та й каже: — Ну, як твоя така розумна, хай прийде завтра до мене ні боса, ні взута; ні гола, ні вдягнута; ні пішки, ні верхи; ні з подарунком, ні без нього!

Переказав мужик це дочці, а та не журиться, знову каже йому спати лягати, щоб на завтра виспатись. А вранці — роздяглася, гола напнула на себе ятір, одну ногу в черевик взула, друга боса; звеліла батькові голубá з гнізда зняти і того голуба в руки взяла; наділа на барана наритники, поганяє його, одну ногу на барана поклала, другою по землі скаче.

Так досталася аж до царя. Поклонилась йому та й каже: — Прийми від мене, царю, подарунок! Та й кинула йому голуба. А той пурх! та й полетів. — Бачу, каже цар, що ти справді розумна. Зоставайся ж у мене жити. Та й взяв дівчину до свого двору, а як підросла то й оженився з нею.

Жили вони у всьому дуже щасливо, тільки за одно сердився цар: любив він дуже людей судити, і раніше всі до нього на розправу ходили; а як прочули, яка в нього жінка мудра, то стали до неї ходити.

І сказав їй цар: — Соромно мені, щоб ти була за мене розумніша. Як хочеш зо мною жити, то щоб ти ніколи більше людей не розсуджувала, щоб усіх до мене відсилала. А як це слово переступиш, то й за жінку мені не будеш.

І пообіцяла вона те своєму чоловікові і багато років міцно своє слово тримала.Та раз трапилось, що поїхав цар на полювання, а тут саме два мужики приїхали, багатий і бідний, щоб цар їх розсудив.

Бідний просив у багатого воза позичити. Той позичив, але за це сказав себе до міста одвезти. Повіз бідний багатого і прийшлося їм у степу заночувати. А в бідного кобила жеребна була. Розпряг він її, пустив на пашу, а самі обоє полягали спати. Прокинулись вранці — кобила пасеться, а під возом лоша лежить. Багатий і каже: — Це моє лоша, бо мій віз його вродив. А бідний каже: — Як же це?! то ж моя кобила привела лоша, і воно моє. І засперечались вони: той каже: — віз вродив, а той: — кобила привела. Та й прийшли аж до царя судитися.

А тут саме царя нема. Три дні ждали, а цар з полювання не вертається. І став бідний царицю дуже просити: — Розсуди ти нас! Бо не сила мені більше ждати, та й багатий у мене лоша відбирає.

Не втерпіла цариця, та й сказала: — Ну, де ж це видано щоб вози лошат приводили? Авже ж його кобила привела! А, чия кобила, того й лоша! Та й віддала те лоша бідному.

Виїжджають мужики з царського двору, щоб уже додому їхати, а тут саме цар вертає. Побачив їх та й питає: — А чого, мужики, приїжджали? — Суду твого шукали, тільки ж нас вже цариця розсудила, кажуть ті.

Розсердився цар, як таке почув, увійшов у свої палати, та й каже до жінки: — Ти зламала своє слово, забирайся тепер від мене, не хочу з тобою жити! І як вона не просилася, цар нічого й слухати не хотів. Тоді вона й каже: — Мужу мій! Винна я перед тобою і мушу з тобою розлучитись. Але як був ти мені добрим чоловіком, то позволь мені по-доброму попрощатися з тобою. Зроблю я гарну вечерю та повечеряємо вдвох, згадаємо, що доброго разом зазнали, а завтра я й поїду звідси.

— Так, каже цар, — і ти була також доброю жінкою, то нехай буде так, як ти просиш. А завтра, як від'їжджатимеш, візьми собі з мого двірця що схочеш: що найдорожче і тобі найлюбіше і наймиліше.

І зробила цариця гарну вечерю, поставила на стіл з'їсти і випити і сіли удвох; пригадують своє життя, цілує цариця свого чоловіка та плаче. А він каже: — Добра ти жінка, але свого слова не зламаю; завтра від'їдеш.

А вона все йому чарку підливає. І впився він та й заснув. Тоді покликала цариця кучера, сказала йому вимостити віз подушками і запрягти коні. Винесли сонного царя на того воза цариця сіла коло нього, і поїхали, куди очі бачать. Так їхали всю ніч і весь ранок. Вже й сонце зійшло, вже й припікати стало, а цар спить, прокинувся аж в полудень — оглядається, питає: — Що це таке? Куди ми їдем?!

— А ти ж казав, відповідає цариця, — що як буду я з двірця виїжджати, щоб забрала з собою, що найдорожче і наймиліше. Я й забрала тебе, бо над тебе нема у мене нічого ні дорожчого ні милішого!

Поцілував цар царицю і сказав повертати додому. З того часу вони вже ніколи не сварились і до самої смерти жили щасливо.

КАЛИНОВА СОПІЛКА.

Був собі чоловік та жінка, і мали вони три доньки. Дві старші любили чепуритись та по гостях ходити, а найменша все дома сиділа та в роботі матері помагала, з сестрами ніколи не сперечалась, у всьому їм поступалась.

От зібрався раз батько на ярмарок, та й питає дочок, яких їм гостинців привезти. То дві старші і сережок захотіли і перстенів, і намиста; а менша сидить у кутку і словом не обзивається.

Жаль стало батькові своєї дитини, він і питає: — А тобі, доню, що привезти? — Нічого, відповідає дівчина: — Нічого мені, татусю, не треба. А як став уже батько дуже допитуватись, чого

„Котись, котись, яблучко, по срібному блюдечку!“

б таки вона хотіла, то сказала: — Ну, то купіть мені срібне блюдечко і наливне яблучко; а більше нічого не купуйте.

Пообіцяв їм батько усі ті гостинці купити та й поїхав на ярмарок.

На ярмарку повелося йому добре, вторгував він чимало грошей, та й став купувати гостинці. То старшим дочкам швидко всього роздобув, а меншій — ніде срібного блюдечка та наливного яблучка не знайде. Три дні ходив питав — так кожний, або сміється, або дивується. І хотів уже він без того дарунку вертатись, коли виїжджаючи з міста, почув раптом пісеньку:

Котись, котись, яблучко,
По срібному блюдечку!

Оглянувся — а попід тином старчиха сидить а біля неї по срібному блюдечку наливне яблучко котиться. Скочив він з воза, та до старої: — Продай! каже. — Візьміть! відказує. — Що тобі дати? — Що дасте.

Обдарував він щедро стареньку, та й поїхав додому, такий радий, що й меншій дочці гостинця везе.

То ж старші дочки ще на вулиці батька зустріли. Чи привітались, чи ні — розпитують, одна одну перебивають, що привіз та яке воно; а менша — в хаті батька привітала, принесла вмитись, на стіл накрила, а за гостинець не питає. Обділив батько усіх подарунками. То старші вбираються, до лиця міряють, сперечаються, що кому буде; а менша сіла в куточок, та й приспівує потихеньку до яблучка та до блюдечка:

Котись, котись, яблучко,
По срібному блюдечку!
Покажи мені, яблучко,
І ти, срібне блюдечко,
І гор висоту, і небес красоту,
І сині моря, і зелені поля! . . .

Співає вона, а по срібному блюдечку наливне яблучко котиться і на блюдечку всяке диво показується: по морю синьому — кораблі пливуть; між полями—гаї шумлять; в містах чудесних — дивні люди ходять.

Зацікавився батько, як то дочка з яблучком грається? Та як глянув — дивом здивувався, жінку й сусідів на чудо дивитися закликав, а тут і сестри прибігли. Як побачили сестрину забавку, то свої гостинці геть покидали; нічого не хотять, тільки сестрин подарунок-собі взяти.

Та не дозволив їм батько цього зробити. І як вони не плакали, як не сперечались, не стало по-їхньому. І затаїли старші сестри в серці злобу і змовились удвох меншу сестру вбити.

Як поспіли в лісі суниці, кажуть вони до неї: — Ходім, сестричко, по ягоди, та візьми з собою блюдечко і яблучко: як наберем ягід, будеш нам показувати. Вона й пішла з ними.

Назбирали вони ягід у лісі та й сіли відпочивати, і менша сестра почала котити своє яблучко по блюдечку. А старші сестри приготувались зарані: принесли з дому довгого гострого ножа і котрась як ударить меншу сестру ножем у серце — так та й упала мертва. Тоді викопали вони тим ножем яму, закопали туди вбиту сестру, а її одежу закривавлену порвали і шматки в лісі порозкидали. Додому прийшли вже поночі, плачучи, що сестра від них відбилась і не могли її знайти.

Цілу ніч батько з сусідами ходили по лісі з ліхтарями, цілу ніч і другий день шукали дівчину, але знайшли тільки закривавлене шмаття, що сестри в лісі порозкидали, — та й вирішили, що її вовки розірвали. Тяжко побивалися батько з матір'ю, та зарадити лихові не було як.

Минуло літо і надійшла осінь. Стали вертатися з Криму чумаки. І якась валка одного дня проїжджала шляхом через той ліс. А серед тих чумаків був один, що вмів добре на сопілку грати. Побачив він на бугрику такий гарний калиновий кущ та й каже: — Піду я, браття, та виріжу собі з того куща сопілку, славна сопілка буде! Та й пішов, витнув з калини гілку та й зробив дудочку. Тільки став грати, а вона як затужить, заплаче і словами промовляє:

Помалу-малу, чумаченьку, грай,
Не врази мого серденька вкрай!
Мене сестри вбили, із світу згубили,
Ніж мені в серденько та й устромили!

Як почули те чумаки, та й кажуть: — Тут щось є, якась причина. Давай звернемо з шляху в село, може довідаємось, що тут трапилось. Та й заїхали вони в те саме село, звідки дівчина була, і стали на ніч в найбільшому дворі, а то саме двір її батька був.

Запросив господар чумаків на вечерю, а за вечерею став їх розпитувати, де вони бували, що бачили.

А чумацький отаман і каже: — Багато ми по світу їздили, багато всякого дива бачили, але такого, як у вас в лісі є, ще не бачили зроду.

— А яке ж у нас диво в лісі є? питає господар. — Скільки я вже прожив тут, а не чув, щоб у нас в лісі яке диво водилося! — Та ось наш чумак сопілку з калини у вашому лісі вирізав; послухайте, як вона грає! Та й звелів тому чумаку заграти.

І тільки той притулив сопілку до уст, а вона як затужить, заплаче і так виразно промовляє:

Помалу-малу чумаченьку, грай!
Не врази мого серденька вкрай!
Мене сестри вбили, із світу згубили,
Ніж мені в серденько та й устромили!

Похолов батько те почувши. Чи не його то дитина з тієї сопілки озивається? Взяв він у чумака його дудочку, приклав собі до уст, а вона як заспіває:

Помалу-малу, батьку рідний, грай,
Не врази мого серденька вкрай,
Мене сестри вбили, із світу згубили,
Ніж мені в серденько та й устромили.

Дали й матері цю сопілку, вона й матері заграла:

Помалу-малу, матусенько, грай,
Не врази мого серденька вкрай!
Мене сестри вбили, із світу згубили,
Ніж мені в серденько та й устромили.

Догадався вже батько про все, що сталося, та ще хоче, щоб і старші сестри на ту сопілку заграли, а вони не хочуть, на піч поховалися, за комін чіпляються, не дають себе з печі стягнути.

Проте їх таки з печі стягли і силоміць до уст сопілку приклали. І кожній сопілка заграла:

Помалу-малу, рідна сестро, грай,
Не врази мого серденька вкрай!
Ти мене вбила, із світу згубила,
Ніж мені в серденько та й устромила.

Мусіли тепер сестри все розказати: як вони заздрили меншій сестрі за яблучко та блюдечко, як заманили її в ліс, як убили. Христяться чумаки з дива, а батьки плачуть, батьки тужать!

На ранок все село з батьками й чумаками пішли в ліс, і сестри показали, де вони меншу сестру закопали; а то саме той бугрик був, що на ньому калина виросла. . . .

Розкопали могилку — а в ній дівчина лежить, така хороша, свіжа, ніби вчора похована. Ще тяжче затужили батьки над тілом. А отаман козацький вийняв з гаманця два слоїки з живущою і мертвою водою, що він їх з Криму вивіз та й полив дівчину. Як полив він мертвою водою — зрослася рана в серці; як полив живущою — дівчина ожила. Скільки тут радости було, втіхи!

А старших сестер тут же судили і присудили живих в ту саму яму закопати, з якої менша сестра встала. Та вона не дала, випросила, щоб їм простили.

ЗЛИДНІ.

Були собі два брати: багатий і бідний. Бідний був столяр і майстер добрий, тільки якось йому не велося: і хата була згоріла, і корова здохла, і сам якось гемблєм руку покалічив, довго потім робити не міг, і з дітей все було хтось хорує, а дітей цілу купу мав. Отже, як не пильнував роботи, а з біди не вилазив; часом і шматка хліба в хаті не було.

А в багатого брата дітей не було, тільки він та жінка; а поля і худоби доволі було, бо все йому щастило: і хліб родився, і скот плодився; мав він що з'їсти і пити, в що взутися і в чому походити. Проте, він бідному братові ні в чім не допомогав, а бідний і не просив у нього, все намагався заробити сам, до багатого брата мало що й ходив, хіба що на великі свята.

Надійшло Різдво і трапилось бідному братові, що саме на кутю не було в хаті ані що зварити, ані чим посолити; та й хліба зо два дні вже в хаті не бачили. Плачуть голодні діти на печі, хлипає жінка в кутку, а далі й каже чоловікові: — Ти б хоч до брата сходив, може б він тобі що на свята дав. Подумав бідний брат та й пішов.

Прийшов він до багатого брата, а в того таке печуть, таке варять — на святу Вечерю гостей сподіваються. Привітався гість до хазяїна, поздоровив його з Кутею та й каже: — У тебе, братіку, стільки всього печуть та варять; може б ти моїм дітям щось передав, бо вже два дні, як у хаті хліба не бачили.

А багатий відповідає: — Я б тобі дав, так багато гостей на вечерю чекаю. Ану, як чогось не стане? Соромно мені буде. І гості в мене все знатні, не можу тебе з ними за стіл посадити. Хіба стань отам за дверима, постоїш, поки гості роз'їдуться; тоді, як щось зостанеться, я тобі дам.

Гірко стало бідному братові, хотів мовчки з хати вийти, та згадав, як чекають дома голодні діти, і зостався. Став за дверима і тихесенько простояв цілий вечір; голодний слухав, як п'ють і їдять, регочуться і співають братові гості.

Пізно скінчилася гостина, і як уже всі розійшлись, вийшов бідний брат з-за дверей та й каже: — Вже всі твої гості, брате, напились і наїлись; дай же щось і моїм дітям. —

А багатий відповідає: — Мої гості багато всього спожили, мало мені з жінкою на свята лишили; нічого не можу тобі дати, бо мені мало буде. Заплакав бідний брат та й каже: — Дай же мені хоч щось випити, бо не дійду додому. — А там, каже багатий, — діжка в сінях стоїть; візьми кухлик, та й нап'єшся.

. . . ану- лізьте в труну та перевірте, чи добре віко до труни пасує . . .

Взяв бідний брат кухлик, пішов у сіни, набрав з діжки, сьорбнув, думав, що вино яке — а то прост ісінька вода. Випив він тієї води, і так йому досадно стало!

Пішов він полем додому та з горя й заспівав. І чує, ніби хтось йому підспівує. І так багато їх співає і все тоненькими голосами. Оглянувся — нема нікого: місяць світить, сніг на полі біліє, кругом ні духу живого. Замовк він — і воно замовкло; почав співати — знову хтось підтягає. Невже я з тієї води впився? — думає бідолаха, а далі й питає: — Хто це мені підспівує?

А воно тоненько відповідає: — Ми. — Хто ж ви такі? — Ми, злидні. А які ж ви злидні, що я вас не бачу? — Ти нас не бачиш, а ми в тебе живемо і ніколи тебе не кидаємо, куди ти, туди й ми.

— А що ж ви у мене робите? — А ми тобі все шкодимо, щоб ти ніколи не розжився. Як стружеш — ми руку тобі підбиваємо, щоб ти дошку зіпсував, або руку скалічив; як що продаєш, купцям — шепчем, щоб дешевше давали, а як купуєш — ціну набиваємо. Ми тобі коров зморили і хату спалили, і діти твої від нас хорують.

— І довго ж ви зо мною житимете? — До самої смерти, кажуть, — а як помреш, то й у труну з тобою ляжемо. — І в труну ляжете зо мною? перепитує бідний брат. — А вже ж ляжемо, відповідають.

Перестав він співати, іде мовчки, а сам щось думає. Як прийшов додому, хоч і пізно було, а діти не спали, дожидали батька з гостинцями; так і обсіли його, заглядають у кишені, що приніс, питають.

Розказав він їм, як йому у брата було та й каже: — Світи жінко, каганця, буду я дошки стругать та труну робить, бо надумався я уже вмирати; однаково на вас не зароблю, може вам без мене краще буде.

Як почула те жінка, та в плач! А діти за нею, просять батька покинути свої вигадки та спати лягати. Не слухає він нікого, замкнувся в столярні та труну майструє, а далі й питає: — ви, злидні, тут? — Тут, кажуть. — Чи й ви за мною в труну полізете? — А як же, кажуть, — Поліземо.

От зробив він міцну дубову труну і віко до неї, прикрутив до віка гвинти та й каже: — Злидні, ану, лізьте в труну та перевірте, чи добре віко до труни пасує; як добре, то й я до вас лягатиму. — Гаразд, кажуть злидні.

Зачекав трохи бідний брат та й питає: — Що злидні, влізли? — Влізли. — Чи всі ж ви влізли? — Може хто з вас ще в хаті зостався? — Ні, кажуть, — Ми всі тут. — Ну, то пильнуйте, чи добре віко до труни пристає. Та й закрутив гвинти. А злидні з труни пищать: — Ой, темно! Ой, душно! — Пильнуйте! — гукає він до них: — може десь у труні ще якась щілина лишилась? — Немає, кажуть злидні: — відкручуй уже віко та лягай і ти до нас. — Ні, каже бідний брат, — досить уже з мене вас, полежите ви й без мене!

Та швидше за труну та з хати, схопив лопату та в ліс подався; жінці й дітям за собою йти строго заказав.

Плачуть бідні діти, думають, що батько збожеволів з горя. А він далеко в лісі глибоку яму викопав, туди труну із злиднями спустив, землею засипав, затоптав і снігом прикидав, щоб на весну і знаку не лишилось. Тоді вернувся додому такий радий — не плачте, каже, до родини: — може тепер вже жити будемо!

І справді стали вони з того часу жити. Перестали діти хворувати, заробітки стали добрі, і за рік бідний брат так розжився, що нову хату поставив, коня і корову купив.

А тут якось проїжджав через їхнє село багатий брат та й заїхав до бідного брата подивитись, чи не помер той уже з голоду. Дивиться, а в брата хата нова і на подвір'ї хазяйство є. Здивувався він, і заздрощі його взяли, що вже й у брата, як у людей.

Іде він до братової хати, щоб розпитати звідки це. Привітав бідний брат гостя як годиться, поставив йому їсти й пити, а як той дуже став допитуватись, звідки бідний розжився, то й розказав йому все по правді. І присікався до нього багатий брат: — Покажи, та й — покажи, де ти злидні закопав.

Поїхав з ним бідний брат у ліс, та й показав, де труна закопана. Запримітив багатий це місце, а потім вернувся сюди, викопав труну і відчинив віко.

— Чи ви ще живі, злидні? питає. — Живі, але трохи вже не загинули, ледве чутно відповідають вони. — Ну, то йдіть до мого брата, він без вас розжився, зробіть його знову старцем.

Е, ні, кажуть злидні, — ми до нього не підемо, він недобрий чоловік, закопав нас тут; а ти добрий, відкопав нас, ми до тебе підемо.

Злякався багач, те почувши, кинувся втікати, та хоч як швидко він біг, злидні разом з ним до хати прийшли.

І зазнав він тепер братової долі: хазяйство все прахом пішло, худоба виздихала; поле перестало родити і багатий брат так зубожів, що до бідного брата просити хліба ходив. А той — розживався і далі, а братові і бідним усе поміч давав.

КОБИЛЯЧА ГОЛОВА

Був собі дід та баба, та й було в них дві дочки — дідова й бабина. І не злюбила баба дідової дочки та все до діда приставала: — Завези, та й завези свою дочку в ліс.

Довго не хотів дід баби слухати, жалував свою дочку, та нарешті баба так дідові докучила, що не міг їй перечити і сказав своїй дочці: — поїдеш зо мною в ліс; я дров нарубаю, а ти мені їсти звариш.

Запріг коня та й поїхали. Довго їхали, коли бачать — хатка. — Оту мені й варитимеш, каже батько, — а я поїду дрова рубать. Пішла дівчина в хату, а батько поїхав додому.

Як зварила дівчина їсти, вийшла батька кликати, та скільки не гукала, ніхто не озивається. Пождала вона ще трохи, чи не надійде батько, але нікого не було чути. Заплакала вона, бо зрозуміла, що її покинуто. Іти додому проти ночі, по темному дорогу шукати, боялася, то ж вирішила в хаті ночувати.

Тільки стемніло, стала вона вже спать лягати, коли чує — стукотить, грюкотить, кобиляча голова біжить. Прибігла до порога та й гукає: — Дівко, дівко, відчини! Дівчина взяла, та й відчинила.

Полізла дівчина в ліве ухо, а в праве вилізла . . .

— Дівко, дівко, пересади мене через поріг! Вона взяла, та й пересадила.

— Дівко, дівко, посади мене за стіл! Вона взяла, та й посадила.

— Дівко, дівко, нагодуй мене! Дівчина дала їй тієї каші, що батькові варила.

— Дівко, дівко, напій мене! Вона напоїла.

— Дівко, дівко, постели мені постіль! Вона постелила.

— Дівко, дівко, положи мене спати! Вона положила.

— Дівко, дівко, приспи мене! Вона сіла біля кобилячої голови і доти їй казок розказувала і пісень співала, поки та заснула.

Прокинулася вранці кобиляча голова та й каже до дівчини:

— І через поріг мене пересадила? — Пересадила.

— А за стіл мене посадила? — Посадила.

— А нагодувати мене нагодувала? — Нагодувала.

— А напоїти напоїла? — Напоїла.

— А постіль постелила мені? — Постелила.

— А в постіль положила мене? — Положила.

— А в постелі приспала мене? — Приспала.

— Влізь же мені в ліво ухо, а в праве вилізь.

Полізла дівчина в ліве ухо, а в праве вилізла. І стала така гарна, що хоч з лиця воду пий. А вбрана, як князівна яка, так уся в золоті й сяє.

І каже їй кобиляча голова: — Вийди з хати, там віз їде, скриню везе і худоба коло воза біжить. То все тобі на посаг дарую.

Вклонилася дівчина кобилячій голові, вийшла з хати, сіла на воза та й поїхала додому.

Дуже зрадів батько, як побачив дочку живу й здорову та ще й багату. А баба дуже розсердилася. — Так от куди ти свою дочку завіз, каже, — Не завіз ти її, щоб пропала, а завіз, щоб добра надбала! Ну, то вези й мою дочку туди!

Повіз дід і бабину дочку і в тій самій хатині покинув. Як стало смеркати, тупотить, грюкотить, кобиляча голова біжить.

Прибігла до порога та й гукає: — Дівко, дівко, відчини! — Невелика пані й сама собі відчиниш! Кобиляча голова відчинила.

— Дівко, дівко, пересади мене через поріг! — Невелика пані й сама перелізеш. Кобиляча голова перелізла.

— Дівко, дівко, посади мене за стіл! — Невелика пані й сама сядеш

— Дівко, дівко, нагодуй мене! — Невелика пані, сама наїсишся! Кобиляча голова щось трохи з'їла.

— Дівко, дівко, напій мене! — Невелика пані й сама нап'єшся. Кобиляча голова напилася.

— Дівко, дівко, постели мені постіль! — Невелика пані й сама постелешся! Кобиляча голова послалась.

— Дівко, дівко, положи мене в постіль! — Невелика пані й сама ляжеш! Кобиляча голова лягла.

— Дівко, дівко, приспи мене! — Невелика пані й сама заснеш! Кобиляча голова полежала трохи та й заснула.

Прокинулась кобиляча голова вранці та й каже до дівчини: — Ти мені вчора не одчинила дверей? — Не одчинила.

— І через поріг не пересадила мене? — Не пересадила.

— І нагодувати — не нагодувала мене? — Не нагодувала.

— І напоїти — не напоїла? — Не напоїла.

— І постіль мені не постелила? — Не постелила.

— І в постіль мене не положила? — Не положила.

— І в постелі мене не приспала? — Не приспала.

Влізь же мені в праве ухо, а лівим вилізь.

Не хотіла дівчина лізти, та кобилячої голови побоялась і полізла. І як вилізла з лівого уха, то така стала стара й погана: горбата, беззуба, руки й ноги труситься, з сліпих очей сльози течуть. Вигнала її кобиляча голова з хати, і пішла бідолашна, ломачкою підпираючись, навпомацки додому. Ледве дійшла до свого села і тут її не впізнав ніхто, рідна мати, як старчиху, з хати вигнала.

І десь вона й досі попід тинню ходить, якщо жива ще; а баба все свою дочку з лісу дожидає. А дідова вродлива дочка за доброго чоловіка заміж пішла.

КРИШТАЛЕВА ГОРА.

Був собі цар. Десь на кінці його царства була кришталева гора, а в тій горі жив змій. І стала та гора рости і те царство в себе втягати, і вже більше, як пів царства під горою було.

І став змій такий сміливий, що по всьому царству вже літає, худобу й людей хапає та їсть. Ухопив і царську дочку, але вона була дуже гарна, і змій її не з'їв, тільки в кришталеву гору замкнув. Сидить там царівна і плаче, а гора все росте. І проголосив цар, що хто змія уб'є, а кришталеву гору розтопить, за того дочку віддасть і все царство йому відпише.

А в сусіднього царя та був син, Іван-царенко. Він колись на полювання ходив, і вкусила його мурашка. Хотів він ту мурашку роздавити, а вона й стала проситись: — Пусти мене, Іване- царенку, на волю, я тобі в пригоді стану! Пустив її царенко, та й забув про неї.

Та коли став цар охочих кликати, щоб царівну визволили, пригадав царенко ту мурашку. Вийшов у поле, та й став її кликати. Де взялась мурашка та й питає: — Чого ти, Іване-царенку, хочеш? — Хочу кришталеву гору розтопити і царівну визволити.

І дала йому мурашка золоте насіннячко. Підложив його Іван-царенко під кришталеву гору і стала та гора топитися, стала з під неї вода текти. Бачить змій, що біда, та й ліг поперек дороги, хотів воду затримати, а вода прибула, і змій у ній утопився. А царівну Іван-царенко забрав з кришталевої гори, привів її до батька, та й одружився з нею; а як помер старий цар, то все царство перейшло до Івана-царенка.

ЗОЛОТА ГОРА.

Був собі один багатий купець. Жінка його померла ще молодою і залишила йому сина-одинака, якого батько кохав над усе. Нічого не жалував для сина, тільки не навчив його ніякої роботи. — Навіщо? каже було: — з нього вистачить і мого багатства.

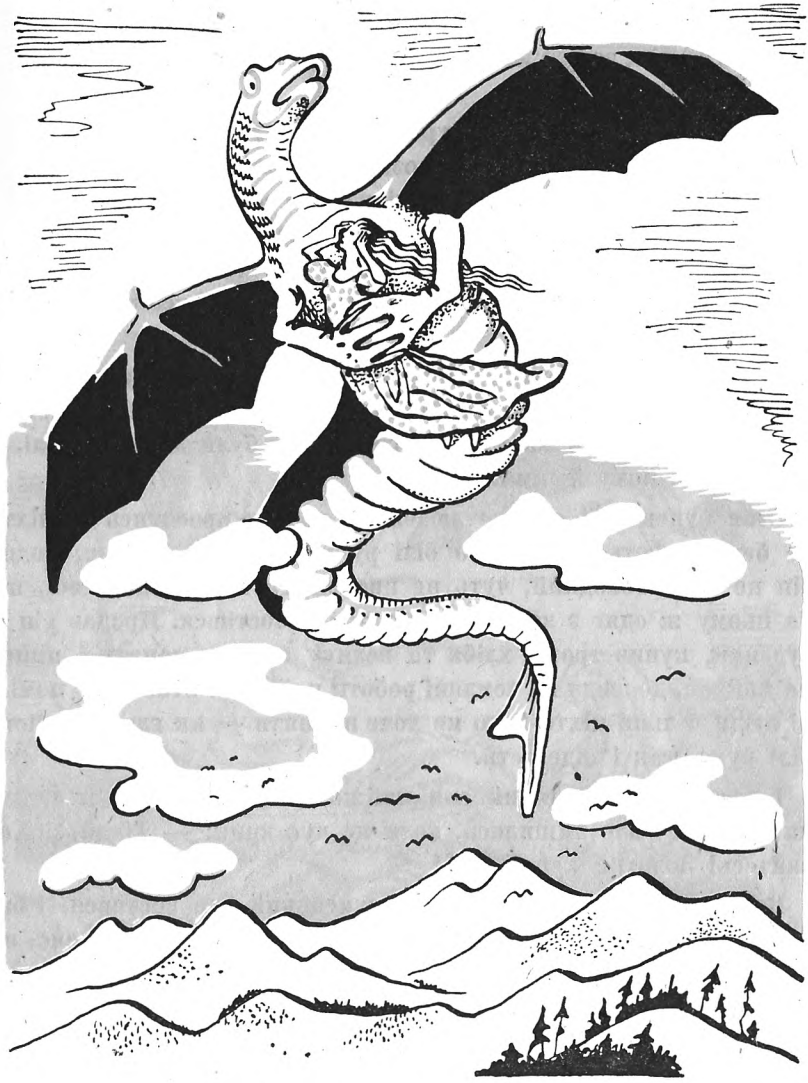

Ухопив і царську дочку . . .

І виріс той син високий і з лиця гарний і серцем добрий, тільки не знав ніякої роботи, ані ремесла не вмів. А як минув йому двадцятий рік, занедужав купець та й помер, залишивши синові все майно.

Спочатку хлопець дуже журився, але потроху став звикати. І товариші допомогли — стали розважати, на гулянки підмовлять. А що грошей купецький син лічити не вмів, до того ж щей серце мав добре, хто попросить, всім давав, — то гроші хутко попливли за водою. А там і позичати довелось — і не минуло й року, як за борги спродано купецькому синові все майно, і він опинився на вулиці.

Що тут робити? Пішов до товаришів поради просити, так де там! Того дома немає, а тому ніколи, а той і до хати не пустив. Як пили та гуляли на купцеві гроші, всі були любі та милі, а тепер ніхто йому й шматка хліба не дав.

Став купецький син до людей на роботу проситись — ніхто не бере, сміються, на його білі руки вказують. Ходив, ходив він по місті голодний, чуть не пропав, та й пригадав собі, що на ньому ж одяг з золотими ґудзиками зостався. Продав він ті ґудзики, купив трохи хліба та велику залізну лопату і пішов на майдан, де люди на земляні роботи наймали. Став і він поміж ці люди, тільки ніхто його не хоче найняти — як гляне на його білі руки, так і піде геть.

І достоявсь купецький син майже до вечора. Вже й людей на майдані мало лишилось, коли це чує крик: — Тікайте! Ховайтесь! Золотий купець їде!

Всі кинулися в розтіч, тільки купецький син зостався. І бачить він — виїжджає з-за рогу позолоченій візок, так сяє, як сонце; а в ньому купець сидить, в золоті шати вбраний.

Побачив купецького сина, що сам тільки й стояв на майдані і під'їхав до нього. — Наймаєшся, хлопче? — питає. — Так, каже купецький син, а сам аж тремтить: — Хоч би мене цей чоловік найняв, думає. А купець і каже: — Ну, то йди до мене гору розкопувати; їсти будеш те, що я; одяг справлю гарний, а

Як стало розвиднятись, з гори злетіла зграя круків . . .

як працюватимеш добре, то й плату добру дістанеш. Як згоден, то сідай у повіз до мене, поїдем. — Згоден, каже купецький син, а сам аж нечується з радощів.

От поїхали вони прямо до моря, а там при березі вже й корабель стоїть.— Сідаймо на нього, каже купець, — бо нам морем їхати. Сіли й попливли.

Всю ніч їхали, а на ранок заблищало щось з берега. — Що це? питається купецький син. — А це моя золота гора, каже купець: —за неї мене золотим купцем звуть. А трохи далі — знову щось з берега блиснуло — то вже були золоті дахи над купецькими будинками; тут подорожні й на берег висіли.

І дивно стало купецькому синові — таке багатство кругом, а людей не видко, тільки вибігла назустріч купцева донька, молода й гарна дівчина. Як глянула на купецького сина, так очі їй і зайшли сльозами. Одвернулась вона, а купецький син думає: — Чого ж вона заплакала?

Як зійшли на берег, вже смеркало. Купець і каже: — Ходім до хати, повечеряємо та виспимось, а завтра й до роботи станеш. — Добре, відповідає купецький син.

Стали вечеряти. Купець собі налив велику чарку вина і таку саму хлопцеві. В цей час донька чогось покликала батька — і як він вийшов, другими дверима вбігла до купецького сина та й каже: — на тобі оце, та як будеш у біді, то згадай за мене! Кинула йому щось до кишені й вибігла з кімнати. Не встиг хлопець глянути, що вона дала, як купець вернувся і стали по чарці пити.

А в тій чарці, що купецький син пив, та було сонне зілля. Тільки він випив, так і заснув.

А купець пішов до стайні, вибрав пару добрих коней і запріг у кованого воза. Тоді вивів погану шкапу, забив її, вийняв з неї тельбухи, а тулуб на воза поклав. Приніс сонного купецького сина та й запхав його у кінську утробу і залізну лопату туди положив. Зашив утробу, сів на воза і поїхав до золотої гори. Як приїхав — віз з кінським падлом лишив під горою, коні розпріг і пустив на пашу, а сам сховався в кущі.

Як стало розвиднятись, з гори злетіла зграя круків, та таких страшних, із залізними дзьобами. Ухопили вони кінське падло і злетіли з ним на гору, тут кинули на землю і почали дзьобати. До схід сонця всю утробу розклювали і до купецького сина дістались. Як почали його залізними дзьобами стукати, прокинувся хлопець, скочив на ноги, став лопатою махати; відігнав круків, а зрозуміти не може, де це він і що з ним сталось.

— Де я? кричить він. А знизу йому купець відповідає: — На золотій горі. Як накопаєш до вечора віз золота, то навчу, як з гори злізти. А як ні—то там і згинеш, вночі тебе круки заклюють. І помітив тут купецький син, що багато кругом людських кісток валяється.

Припався купецький син до роботи. Копає золото та вниз кидає, копає та кидає. Вже й пухирі на долоні понабігали, вже й полопались; пече живе м'ясо на ранах, спина болить з утоми, а він не розгинається; боїться й хвилечку змарнувати, щоб не зостатися на горі на віки-вічні. До заходу сонця вже повний віз з верхом накопав.

І бачить він, що запрягає купець коні, хоче від'їжджати. — А як же я? гукає хлопець з гори. — Поживеш до смерку, відповідає купець знизу, — а вночі заклюють тебе круки, щоб нікому не сказав, де золото. Там вас уже сто душ згинуло, ти сто перший будеш. Та й від'їхав.

Зажурився купецький син. Що робити? Гора крута, злізти не можна; скочити —уб'єшся. А тут сонце зайшло, стало темніти; хмарою круки налетіли. Махає купецький син лопатою, відбивається завзято, та чує, що не надовго стане йому сили.

І тут згадав він купцеву доньку, що вона йому щось до кишені кинула й сказала: — Як будеш у біді, згадай про мене! — Що ж би то було?! Лапнув у кишені — та й витяг кремінь і кресало.

Гірко усміхнувся хлопець. — Гарний подарунок, подумав: — Закурить перед смертю лютою! Що ж, закурю! І, відігнавши трохи круків, став кресати вогонь.

Але тільки креснув зо двічі — як коло нього стали, мов з-під землі виросли, два козаки: — Чого бажаєш, отамане?

Набрав він золота в кишені та й каже: — Знесіть мене з гори! Та й незчувся, як опинився вже долі.

Помолився він Богу, подякував за чудесний рятунок та й помандрував до рідного міста. Тут перебув довгий час, поки руки позаживали. А як уже погоїлись, узяв він знову лопату та й пішов на майдан, де робітники наймались; тільки тепер він уже не хотів на роботу ставати, а тільки золотого купця виглядав.

Не скоро він його дочекався, може зо два місяці дурно на майдан ходив; але одного дня таки почув: — Тікайте, люди! Золотий купець їде! І знову всі розбіглись, а купецький син сам на майдані зостався.

Не пізнав його золотий купець і знову на роботу найняв. Як і перше, приїхали вони на берег морський, сіли на корабель і поплили. Як заблисла на березі золота гора, а потім золоті дахи на купцевих будинках, то купецький син ніби вперше бачив їх, все розпитував, що то. А як приїхали — то на березі знов зустріла їх купцева донька. Пізнала вона хлопця, аж затремтіла з ляку, але батькові нічого не сказала.

Як і перше, пішли вони вечеряти, тільки як стали пити по чарці, то купецький син непомітно переставив чарки, і купець випив з його чарки, а він з купцевої. І тільки купець випив, так і заснув міцно, бо в чарці знову було сонне зілля домішане.

Тоді купецький син пішов до стайні, добрих коней до воза запріг, поганеньку шкапину забив, тельбухи з неї викинув, тулуб на воза поклав і, як раніше купець його, так тепер він сонного купця в утробу кінську запхав і лопату туди йому положив. Тоді утробу зашив, сів на воза і погнав коні до золотої гори. Тут так само, воза з падлом лишив під горою, коні розпріг і пустив на пашу, а сам сховався в кущі.

Як розвиднилось, побачив він, як з гори злетіли круки, ухопили падло і понесли його на гору. Дожидає він що далі буде. Як зійшло сонце — почув він, що купець кричить з гори: — Рятуйте! Де це я?! І він йому так само відповів: — Ти на зо-

лотій горі, як накопаєш до вечора повний віз золота, то навчу, як з гори злізти; а не накопаєш — то зостанешся там на віки вічні.

Почав купець проситись і плакати, всі свої багатства за рятунок обіцяв віддати. Та бачить, що нічого не помагає, почав золото копати. Копає та все на сонце поглядає, а знизу купецький син все підганяє — Хутко! Хутко!

Купцеві пухирі на руках полопались, поки до захід сонця віз золота накопав. А як віз уже був повний, побачив він, що купецький син коні запрягає і від'їжджати лагодиться.

— А як же я?! кричить з гори купець. — А як собі знаєш, відповідає купецький син: — поживеш, мабуть, поки смеркне, а потім заклюють тебе круки. Вас там на горі вже сто душ загинуло. Ти сто перший будеш. І як купець не плакав, як не просився, купецький син від'їхав.

Пізніше одружився він з купцевою донькою, і добре вони жили. А злого купця таки заклювали круки на горі.

ПРО ІВАНА ВІРНОГО.

Був собі багатий купець і мав одним одного сина. А жінка його давно померла. Викохав купець того сина, навчив його всяким наукам, і виріс хлопець такий гарний та моторний, що й цар не посоромився б його за сина мати. Став йому батько закидати, чи не час би вже й оженитися, так син і слухати не хотів — погуляю ще, було каже.

Тільки одного дня прийшов він з міста такий смутний та невеселий, що й їсти не схотів. Став його батько випитувати, що сталось — мовчить. Та вже нескоро признався, що бачив у місті патрет заморської царівни і так її вподобав, що як не висватає її для нього батько, то він і смерть собі заподіє.

Злякався батько та й каже: — Нічого тобі, синочку, не жалую і не перечу; але до царської дочки сватів не пошлю, бо знаю, що за купецького сина її не віддадуть.—Ну, то не буду я

ні їсти, ні пити, аж поки з голоду помру! відказав син, ліг на постіль і до стіни одвернувся. І скільки батько його не просив, вже й словечком не обізвався.

Минуло три дні. Не їв і не пив купецький син і до батька не озивався.

А в того купця такий слуга був, що його самого малим глядів. І дуже йому купець вірив, за найбільшою посилав, як на себе у всьому покладався. І каже до нього купець: — Пропаде наш хлопець! Що нам, Іване, робити? А Іван і каже: — То вкрадьмо йому царівну та й нехай з нею ожениться. — Як же ти вкрадеш питає купець. — Украду! відказує Іван.

Пішли вони до купецького сина та й сказали йому, що Іван обіцяє царівну вкрасти. Зрадів хлопець, цілує Івана, дякує. І стали вони в дорогу збиратись.

Спорядили корабель добрий, на той корабель силу краму набрали, та все дорогого: шовків, єдвабів, золотих перстенів і всяких прикрас, та й вирушили в дорогу — Іван та купецький син, а старий купець дома зостався.

Приїхали вони в те царство, пристали до берега та й посилають до царя звістку, що приїхали з-за моря купці і привезли краму та щоб дозволив цар того краму до двірця на показ принести. Цар дозволив, і пішов Іван до царських палат, а за ним слуги силу краму понесли.

Стала царівна той крам розглядати та до себе міряти: те гарне, а те ще краще! А Іван і каже: — А як би ти, царівно, до нас на корабель пішла, отам би ти всякого краму побачила! Царівна й стала батька просити, щоб пустив її з служницями на корабель на товари подивитись. Цар і пустив.

Прийшли вони на корабель, а там на кормі краму розложено, хто зна й скільки. Розглядає царівна, любується; а Іван і каже: — А як би ти, царівно, знала, який у нас крам під кормою є, ото варто подивитись! Царівна й пішла туди із своїми служницями.

Внизу вже купецький син став їм товари показувати, а Іван тим часом вихід замкнув, паруси нап'яв і від берега відплив.

. . . кухоль упав і розбився, вино розлилось, а на тім місці трава вигоріла . . .

Довго царівна з служницями крам унизу розглядала, аж всі їсти схотіли. Стали наверх виходити — коли вихід замкнено! Злякалась царівна, стали вони стукать, а як відкрив Іван і царівна вийшла наверх, то корабель плив посеред моря і берегів уже не видно було.

Зрозуміла царівна, що її вкрадено, стала плакати. А купецький син разом з нею плаче; просить, щоб не сердилась, щоб заміж за нього вийшла; розказує, який у нього батько багатий і як він сам царівну полюбив. Повірила царівна і подала слово, і стали вони заручини справляти. Цілу ніч гуляли, аж перед світом полягали спати.

А Іванові не спиться, і якийсь смуток на душу наліг. Вийшов він на корму, щоб просвіжитися та й ліг на дошках проти зірок.

І чує він — зашуміло щось, ніби великий птах крилами. І просто коло нього ворона сіла, здорова, як теля, завбільшки. І вдруге зашуміло, — друга ворона сіла. Зашуміло втретє — і сіла третя ворона.

Причаївся Іван, ледве дух переводить, а одна ворона й каже: — Спить купецький син і не знає, яке його лихо чекає. Оженився його батько і молоду мачуху взяв. Вона чарівниця і хоче купецького сина із світу звести. Як вийде його на берег зустрічати, подасть йому кухоль вина: як він те вино вип'є, так і помре.

А як хто кухоль з рук виб'є, то він розіб'ється, вино розіллється, на тім місці трава вигорить, а купецький син живий зостанеться. Тільки хто це чує і скаже, той по коліна каменем стане.

А друга ворона й каже: — А ще мачуха йому вороного коня подарує. І той кінь заворожений: як купецький син на нього сяде, скине його і вб'є. А якби хто стрілив коневі в ліве вухо, то кінь би згинув, а купецький син живий би зостався. Але хто це чує і скаже, той по пояс каменем стане.

— А як він і від коня врятується, третя ворона проказала — то мачуха молодим на весілля сорочки чарівні подарує. Як вони їх надінуть, то в страшних муках помруть. Тільки якби хто

ті сорочки в піч укинув — сорочки згорять, по кімнатах сморід піде, а молоді живі зостануться. Але хто це чує і скаже, той увесь каменем стане.

Закрякали ворони, знялись і полетіли. А Іван ні живий ні мертвий до ранку на палубі пролежав, все думав, як від купецького сина біду одвести. Не сказав він нікому, що вночі чув, і так вони по морю і далі пливли, аж поки додому доїхали.

Як стали до берега приставати, задзвонили в місті дзвони, сила народу зійшлася. А спереду батько з молодою мачухою молодят зустрічають. І каже батько: — Синку, ти тепер щасливий, то ж не суди й мене, що на старості літ теж щастя схотів. Прошу мою жінку любити. Привітались вони сердечно і мачуха пасинкові кухоль вина подає, з щасливим приїздом вітає.

Тільки купецький син той кухоль до рук узяв, а Іван як ударить по кухлю! Вибив його з рук, кухоль упав і розбився, вино розлилось, а на тім місті трава вигоріла.

Розгнівалась мачуха: як він смів?! І купець питає: — Нащо ти це зробив? — Вибачайте, то я ненароком, каже Іван. І повірив йому купець і не дозволив Івана карати.

Прийшли вони з пристані додому і стали царівні купцеве хазяйство показувати. А мачуха й каже до пасинка: — Я тобі гарний подарунок приготувала. Та й повела їх у стайню, показує вороного коня.

Гарний був кінь. Як глянув на нього купецький син, так зразу сісти на нього захотів. Стали коня сідлати, а Іван підійшов, та в ліво вухо й стрілив. Упав кінь і витягнувся, а мачуха крик підняла, як смів її Іван так зневажити!

Питає знову купець Івана: — Нащо ти це зробив? — Сам не знаю, нащо! відказує той. Здивувався купець, але жінці каже: — Іван вірний слуга; треба йому простити. І хоч яка мачуха люта була, а нічого вдіяти не могла.

За кілька днів звінчали купецького сина з царівною і стали весілля справляти. Сила людей посходилось, гарний обід справили, а по обіді стали дарувати молодих. І дає їм мачуха дві сорочки; як дим, тоненькі, гарні, вишивані. Залюбувалися всі

тими сорочками, а Іван як ухопить їх, як жбурне в піч! Сорочки згоріли, а по кімнатах страшний сморід пішов.

Мачуха в плач, каже, що Іван завзявся на неї, і купець гнівається; а Іван знову каже: — Вибачайте, я сам не знаю, як я то зробив. І сказав купець: — Твою вірну службу пам'ятаючи, прощаю тебе і на цей раз, але більше мою жінку ображати не дозволю.

Відгуляли весілля, полягали спати. А вночі крик, лемент у дворі счинився. Ведуть мачушині слуги зв'язаного Івана; кажуть, вночі мачуху зарізати хотів. Забрали його в тюрму та й швидко суд зробили і присудили повісити.

Шкода було купцеві вірного слугу, та нічого зарадити не міг. От уже і той день настав, що Івана вішати будуть. До шибениці народу без числа зійшлось. Прийшов і купець з родиною. То батько й син плачуть за Іваном, а мачуха радіє, що свого ворога позбудеться.

Привели Івана. Поклонився він людям та й просить, щоб дозволили йому перед смертю слово сказати. — Не треба! Кричить мачуха. — Говори! кажуть люди.

І став Іван розказувати, як вони царівну для купецького сина вкрали і на морі заручини справили і як уночі ворони прилітали і що казали. І як розказав про першу ворону — скам'янів по коліна; як розповів про другу — скам'янів по пояс; а як розказав про третю — увесь каменем став.

Тут люди закричали: — Невинний Іван! Мачуха відьма! Та й повісили її на шибениці, а камінного Івана купецький син до себе забрав.

Стали вони тепер утрьох жити: купець і купецький син із жінкою. І були б вони щасливі, якби не журилися за Івана. Поставив його купецький син коло свого ліжка і щоранку вітав його встаючи і прощавсь лягаючи і все питав камінного Івана, що зробити, щоб він ожив? Але той не озивався.

Минуло кілька років, і в купецького сина вже двоє синів було. Якось у неділю всі пішли до церкви, а він дома з дітьми зостався. Сів на ліжко коло кам'яного Івана і так йому шкода, що той

за нього життя віддати рішився. І каже він: — Іване, якби я міг тебе оживити, нічого б у світі не пошкодував.

І раптом Іван озвався: — Заріж своїх синів; помасти мене їхньою кров'ю; я оживу.

Злякавсь купецький син, просить Івана над невинними дітьми змилуватися, свою кров йому дає. Не озивається Іван. І довго просив купецький син, а тоді подумав: — Не смію для Івана пошкодувати найдорожчого. Діти ще народяться, а другого Івана не буде. Нагострив ножа і покликав дітей. Тільки хотів старшого сина різати, а Іван його за руку хап! — Не треба, каже, то Бог твою щирість до мене вивіряв. І ожив.

Отоді була всім радість! І вже всі довіку щасливо жили.

БАБА-МЕТЕЛИЦЯ.

Був собі дід та баба та й були у них дві дочки: одна була дідова, друга бабина. Не любила баба пасербицю і тримала її в хаті, як наймичку: ніколи дівчина не спила, ні з'їла, ані ночі за роботою не доспала. А бабина доця ні за холодну воду не бралась, тільки все в подушках вилежувалася та вередувала.

І трапилось дідовій дочці таке, що вона відро в криницю впустила. Перелякалася бідна — що їй від мачухи буде! Але чи сяк, чи так, а довелося до хати йти, мачусі про шкоду признаватись.

Розлютилася баба те почувши. Лає дівчину, б'є — і велить у криницю лізти, на дні відра шукати. А було то зимою, і вода крижана була.

Плаче дівчина, проситься, так де там! Лупцює її баба щосили, грозиться, що на смерть заб'є. Так допекла, що дівчина перехристилася, та шубовсть у воду. Тільки її й бачили. Злякалась баба. Уже б і назад дівчину гукнула, так її вже й не видно, бо криниця глибока була. Пішла баба потихеньку до хати та й не каже дідові, що сталося.

А дівчина не втонула. Як камінь, пішла вона на дно і тут якісь дверцята побачила. Відчинила їх та й увійшла в чийсь дивний сад.

Рожі і всякі квіти на грядках цвіли, а поміж квітами сила дерева родючого була. Рум'яних яблучок, спілих грушок і всякого овочу стільки було, що аж гілля гнулося.

Залюбувалася дівчина садочком. Коли чує, хтось гукає: — А хто то, хто, по моєму садочку ходить? А хто то, хто, мої квіти розглядає?

І бачить вона — посеред саду хатка стоїть, а з хатки бабуся виходить: у білій свиті і сорочка білим мережана з-під білого очіпка сивий волос виглядає. Підійшла ближче та й питається: — А звідки ти, дівчино, тут узялася?

— Я відро в криницю впустила, і мене мачуха по відро послала.

— Знаю, знаю! говорить бабуся: — приплило твоє відро до мене. Мусиш у мене на роботу стати і як заробиш, то й відро віддам. Чи згоджуєшся до мене найнятись?

— Добре, каже дівчина, — мені однаково, де робити.

Пішли вони до хати і звеліла їй бабуся обід варити. Заходилась коло печі дівчина; швиденько борщу доброго й варенників зварила, ще й пиріжків напекла. Сіли обідати. Їсть бабуся, не нахвалиться. А як із-за встолу встали — звеліла постіль слати та добре перину перебити, щоб м'яко було їй старенькій по обіді відпочивати.

Стала дівчина постіль слати та тільки до перини взялась, аж скрикнула з дива: перина була із снігу. Стала її дівчина перебивати, став з неї сніг летіти.

І враз стало їй видно їхню вулицю, і батькову хату, і криницю, що до неї по воду ходила і відро втопила. На дворі сніг іде, такий густий, лапатий, а люди йдуть по вулиці та радіють: — Добра зима стала! кажуть: — Щоб так до весни подержало, врожай був би гарний!

Дивується дівчина. А ще побачила під периною жовту померзлу травичку і стало їй тієї травички шкода. А бабуся дивиться на неї та й ніби думки її вгадала: — Не дивуйся, каже, — я баба Метелиця; як добру зиму людям пошлю, то на літо хліб добре вродить. А травички не шкодуй: то я її снігом укриваю, щоб від морозів не пропала.

. . . відро віддала, ще й повне золотом насипала . . .

І прожила дівчина у баби Метелиці три тижні. Щодня їсти варила і снігову перину перебивала і щодня, як на дворі сніг іде, чула, як люди радіють, що снігу багато і врожай добрий буде. І так тут звикла, що вже й додому їй не кортіло.

Але раз приснилася їй рідна хата: сидить батько за столом, та й журиться: — Де моя дитина? каже: — Не побачу вже я її! і гірко плаче. І як прокинулася дівчина, то так їй батька жаль стало, що ні до якої роботи взятися не могла, так би до нього й летіла!

Стала вона у баби Метелиці додому проситись. Шкода було бабі за дівчиною, але не перечила і відро віддала, ще й повне золотом насипала: — За твою щиру працю, сказала. Подякувала дівчина та й питає: — А як же я звідси вийду? — Як ввійшла, так і вийдеш, каже бабуся: — не бійся, не втонеш.

Попрощалась дівчина й пішла. Тільки з саду в криницю вийшла, як вода її підхопила і наверх винесла. Вилізла вона з криниці, іде до хати та й думає: загляну я перше в віконце, що то без мене дома робиться?

Підійшла до вікна і побачила те саме, що їй снилось: сидить батько за столом та так плаче: — Де моя донечка? каже: — Пропала! Ніколи вже я її не побачу. — А дівчина як застукає у вікно: — Я тут, тату! Я жива!

Вибіг батько з хати, цілує дочку, пригортає; розпитує дівчину, де була і що їй трапилось.

Все розказала дівчина, а як показала золото, то взяли мачуху заздрощі, і вона напалася на свою дочку, щоб і та йшла до баби Метелиці в найми, гроші заробляти. Того ж дня сама її до криниці привела і в воду пхнула.

Страшно було бабиній дочці в холодну воду поринати. Але вона не встигла дуже злякатися, бо швидко на дні опинилась і тут також дверцятка побачила; відчинила їх і увійшла в садок. Та як побачила грушки та яблука та всякі овочі на деревах, кинулася їх рвати та їсти.

І чує вона, хтось гукає: — А хто то, хто, по моєму садочку ходить? Хто то, хто мої яблучка їсть? Оглянулась — і побачила бабу Метелицю, що з хатки виходила.

Підійшла бабуся до дівчини та й питає: — А ти звідки тут узялася? — Прийшла до вас на роботу найнятись, сміливо відповідає та. — А що ж ти вмієш робити? — Усе! каже дівчина зухвало: буду вам обід варити і постіль перебивати.

— Гаразд! каже бабуся та й повела її до хати. Тут загадала їй зварити обід.

Взялась дівчина до роботи, але як дома того не робила, то й бабусі наварила такого, що та тільки в рот набрала, та й виплювала. Тоді закачала рукави та й сама коло печі заходилась: зварила доброї страви і дівчину нагодувала.

А як стала бабина дочка постіль перестеляти, то тільки разів зо два штурхнула снігову перину кулаками, зразу ж змерзла і перину покинула. — Вже! каже до бабусі: — Я вже перебила перину!

І стало їй видно їхню вулицю і хату, і ту криницю, що до неї всі по воду ходили. На дворі сонце і мороз, аж під ногами рипить. Люди ходять повз криницю та й скаржаться: — Як враз перемінилася зима! Які люті морози настали! Хоч би швидше весна приходила, а то весь хліб вимерзне.

Прожила дівчина у баби Метелиці тиждень. Щодня баба сама їсти варила і свою наймичку годувала. А спала весь час на твердій, як камінь перині, бо дівчина лінувалась її перебивати. І кожного дня бачила бабина дочка у вікно, як на їхній вулиці мороз рипів і чула, як люди скаржились, що від такого морозу хліб у полі вимерзне.

Як минув цей тиждень, каже баба Метелиця до дівчини: — Годі з мене такої роботи! Іди вже додому! — Заплатіть, каже дівчина, — то я й піду! — То ти ще й плату хочеш? здивувалась бабуся: — Добре, яка була робота, така буде й плата! Ходім! Та й повела дівчину в комору, казала тут собі щось на заплату вибрати.

А в коморі купами золото й срібло лежало, а по скринях повнісінько перлів та самоцвітів насипано було. Як побачила те все бабина дочка, стала по коморі бігати, золото й срібло хапати та в кишені пхати, а потім стала у баби Метелиці розпитувати, що дорожче — перли чи золото? — Перли, каже бабуся, — за все найдорожчі!

В кутку стояла перлина така, як праник завбільшки. Ухопила її дівчина та й з комори побігла і з бабою Метелицею не попрощалась. З комори вибігла в садок, з садка в криницю, а тут її також вода підхопила і наверх винесла. Вилізла дівчина з криниці, біжить вулицею додому, тією перлиною вимахує і гукає: — Дивіться, люди, якого я перла у баби Метелиці заробила.

Насходилося людей чимало, і дід та баба з хати вибігли. Розглядають перлину, а вона як розтане в руках, як потече! Бо то була простісінька льодова борулька

Попосміялися люди з бабиної дочки! А дідова дочка за хорошого чоловіка заміж вийшла.

ПРАВДА І КРИВДА.

Були собі два брати. Старший багатий був, і всієї родини тільки жінку мав, а менший брат був бідний і мав купу дітей. Раз брати засперечались, як краще на світі жити — правдою чи кривдою. І каже старший: — Ходім питати подорожніх; як з перших трьох, що їх зустрінемо, хоч один скаже, що правдою краще жить, то ти виграв; а як усі три скажуть, що кривдою краще, то я виграв. Тільки як я виграю, то очі тобі виколю. Чи згода? — Згода, каже менший брат, — бо я знаю, що всі скажуть, що правдою краще жить.

Пішли вони на шлях, стали подорожніх дожидати. Коли йде селянин. Вони його й питають: — Скажіть нам, чоловіче добрий, як краще на світі жити — правдою чи кривдою? — Певно, що кривдою, каже селянин: — Хіба ж тепер правдою проживеш? — Це мій! каже старший брат.

Трохи згодом іде дорогою купець. Спинили його брати, питають, як краще жити — правдою, чи кривдою? — Звичайно, кривдою! каже купець: — якби я правдою жив, давно б уже зруйнувалась моя торгівля і розвіялось багацтво! — І другий мій! каже старший брат.

Чекають вони на третього подорожнього. Коли їде священик. Радіє менший брат! — Хто-хто, а священик певно скаже, що

. . . такий крик підняли, що бідний сліпець прокинувся . . .

правдою краще жити. Підійшли вони, вклонились панотцю і просять розрішити їхню суперечку: чи правдою краще на світі жить, чи кривдою? — Як по щирости признатись то кривдою вигідніше, каже священик. — І третій мій! каже старший брат. — а тепер, каже до меншого, — я тобі очі виколю. —

— Як виколеш?! жахнувся менший: а як же я без очей дітям на хліб зароблятиму?! — А що мені до твоїх дітей? Ти програв, плати, як умовились. Та й виколов братові обидва ока і покинув його на шляху.

Плаче бідолаха слізьми і кров'ю; від жалю і болю на шляху заточується; куди йти не знає. Пошкандибав кудись навмання та й приблудився до лісу. Спотикається між деревами, прислухається, чи не почує де води, бо його спрага мучила. Заліз у якісь кущі не міг з них виплутатися та там і заснув.

А ті кущі під громовинним дубом росли і до того дубу чорти на раду по ночах зіталися. Злетілися вони й цієї ночі і такий крик підняли, що бідний сліпець прокинувся.

Слухає він, а один чорт і каже: — От я сьогодні зробив: підбив багатого брата, щоб бідному очі виколов! А другий йому заперечує: — Дивись, розхвастався! Як утрапить сліпий брат до нашого дуба та знайде під корінням джерело, то джерельною водою очі промиє і знову видющи йстане. От я так справді заробив! Наслав на царівну 700 чортенят!

— Не хвалися й ти! гукають на нього інші чорти: — бо як хто заробить за рік копійку та в воді її обмиє і дасть ту воду царівні пить, то всі чортенята з неї повискакують!

Тут чорти засперечалися і такий галас зчинили, що бідний сліпець у кущах чуть не оглух. Коли це півень як заспіває: — Ку-ку-рі-ку-у-у! — вони й пішли під землю.

Як усе стихло, перехрестився сліпий брат та й став громовинного дуба і під ним джерела шукати. Швидко знайшов, промив очі та й став видющий. Тоді й думає: треба ж і царівну визволити! І пішов у світ найматився.

Спочатку ніхто його на роботу не брав. Як спитають, якої він плати хоче, а він і каже: — копійку за рік! то кожний думає,

що то дурень, та й обминає його. Аж нарешті потрапив до дуже скупого купця і той найняв його за копійку на рік.

Цілий рік менший брат тяжко працював, а як прийшлося до плати — не дав купець зароблені копійки, сказав ще рік працювати. Відробив бідний брат і другий рік, а купець знов платити не хоче, каже ще рік працювати. Та як уже й третій рік минув, совісно стало купцеві; і віддав він своєму наймитові тяжко зароблену копійку. Той подякував і пішов.

Приходить він до царя і чує, що царівна дуже слаба. Кілька разів на день нападають її корчі і вона так змучилась, що певно швидко й помре. Бідний брат і каже: — Пустіть мене до царівни, я її вилікую.

Женуть його з двору, думають, пройдисвіт якийсь, а він все проситься: — Я вилікую царівну. А як не зможу, то голову мені відрубаєте. — І нарешті цар сказав пустити його.

Взяв він кухлик з водою, обмив свою копійку і дав ту воду царівні пити, а слугам сказав відчинити вікно.

Як випила царівна тієї води, як напали її корчі! А з рота все клубки якісь викочуються та через вікно вискакують. Став бідний брат ті клубки рахувати. Як нарахував 700 — встала царівна та давай йому дякувати! І батько її прибіг, очам своїм не вірить і теж бідному братові дякує.

Нагородив його цар: цілий віз з грішми йому дав і додому відправив. А дома жінка й діти вже і не сподівались батька побачити, думали, десь загинув. То ж тепер радости було!

А багатий брат почув, що бідний вернувся і видющий і з грішми та й прибіг питатися, як це сталося. Бідний розказав все по щирості і навіть стежку до громовинного дуба показав. Багатий і поліз на ніч у ті кущі, щоб і собі чортів підслухати. А ті як злетілись, та як почали кричати, сваритись, одному дорікати: — Хто бідному братові джерельну воду показав? Він знову видющий став! — А хто навчив його копійку заробити?! Він з царівни чортенят вигнав! Почали вже й битися між собою і раптом один каже: — А може хто підслухав нас? Ану, пошукаймо в кущах!

Кинулися чорти шукати — та зараз багатого брата з кущів і витягли. І як він не просився, розірвали його на дрібні шматки. А бідний брат і досі по правді живе.

ДИКІ ГУСИ.

Були собі чоловік та жінка і мали двоє дітей: малого ще хлопчика Василька і більшу дівчинку Марусю. Жили вони хутором у степу і близько жодної оселі людської не було.

Кажуть раз батьки до дівчини: — Завтра вдосвіта ми поїдемо на ярмарок, а ти з Васильком дома зостанешся. Зачиніться в хаті й не виходьте, бо близько дикі гуси літали, щоб часом Василька не вхопили.

А в степу саме літня спека була. Поїхали батьки, а дітям в зачиненій хаті так душно! Василько й каже: — Відчини, Марусю, двері; хай я трошки прохолону! А як гуси летітимуть, ми ж почуємо і двері зачинемо!

Відчинила дівчина двері, а в хаті однаково душно. Василько й проситься: — Ходім, Марусенько, трошки на призьбі посидимо! Як гуси летітимуть, ми ж їх побачимо, — вскочимо в хату й зачинимось!

Послухала Маруся знову, вийшла з братіком на причілок посидіти, а він і каже: — Винеси з хати кухлик води, так пити хочу! Метнулася Маруся в хату, тільки води в кухлик набрала, коли гуси під вікнами: — е-ге-ге! і крик Васильків: — Ой, Марусечко, мене гуси вхопили! — Вибігла вона з хати, дивиться, а вже гуси ген-ген полетіли.

Побігла дівчина за гусьми навздогін. Біжить та й біжить, та й добігла до річечки. А та річечка не проста: вода в ній з меду, береги з кисілю.

Питається Маруся: — Річечко, річечко! Чи не бачила ти, куди ті дикі гуси полетіли, що мого брата ухопили? А річечка каже: —Знаю, але не скажу. Перше з'їж мого киселику і мого меду випий.

„Пічечко, пічечко,—сховай мене з братиком від гусей!“ . . .

Проситься Маруся, що їй ніколи, треба брата доганяти. Обіцяє і меду і кисілю наїстися, як вернеться. Не слухає річечка, каже, щоб зараз їла. Мусіла скоритись: наїлась кисілю, напилась меду, ще й бережки обчистила, пообмітала. А річечка показала їй в який лісок гуси з Васильком полетіли.

Вскочила Маруся в лісок та й не знає, якою їй стежкою бігти. Коли бачить — яблунька стоїть; та така червива, повна гусіні. І яблучок на ній рясно, тільки, видко, зелені вони і кислі.

Гойдається яблунька від вітру та й каже: — А я бачила, куди гуси з Васильком полетіли, а я знаю!

Кинулась дівчина до неї: — Яблунько, яблунько, покажи ж мені, куди вони полетіли? — З'їж перше мого кислого яблучка, тоді скажу.

Проситься Маруся, що поспішає. Обіцяє назад ідучи кислиць наїстися. Не слухає її яблунька, не каже, куди гуси полетіли. Заходилась тоді дівчина кислички їсти. І їла, аж поки оскому набила, і з яблуньки геть усю гусінь пооббирала і глиною стовбур обмазала. Тоді яблунька показала, якою стежкою за гусьми гнатися. Вибігла Маруся з лісу: перед нею поле, за полем — сині гори, а на стежці піч стоїть, та така облупана хто зна коли й мазана — і повна гречаних пиріжків.

— Пічечко, пічечко, чи не знаєш ти, куди гуси полетіли, куди вони мого братіка понесли? — Знаю, каже піч, але не скажу; перше мого гречаного пиріжечка покуштуй.

Вже й не просилася Маруся, а заходилася швидше пиріжки їсти та піч чепурити: винесла попіл, підмазала челюсти й побілила верх а піч їй тоді показала, в яких горах гуси свої нори мають. Тільки сказала в кущах сховатися і до темної ночі ждати, доки гуси поснуть; тоді Василька викрасти і з ним утікати.

Поки добігла Маруся до гір — темніти стало. Гуси її не помітили, і вона в кущах сховалася коло самих гусячих ніг. Чує вона, як гуси сичать та Василька щипають, а він плаче: — Ой, Марусенько! де ти, сестричко? Рятуй, бо гуси заб'ють мене!

Плаче Маруся в кущах, а не виходить звідтіль, пам'ятає, що їй піч наказувала. А як дочекалася, що гуси поснули, влізла

в ту нору, де Василько був, схопила його на руки та й давай тікати.

Цілу ніч через поле бігла, а як розвиднилось, стала до лісу добігати. А тут гуси прокинулись. Побачили, що Василька нема — навздогін полетіли. Чує дівчина, що гуси женуться, просить вона пічку: — Пічечко, пічечко, я тебе обчистила і прибрала і твої пиріжки їла, — сховай мене з братіком від гусей! Сховала їх пічка за челюсти ще й заслінкою закрила.

Прилетіли гуси, питаються печі, — чи не бачила вона, куди побігла дівчина Маруся з братіком Васильком. А піч каже: — Бачила! та й показала їм на іншу стежку. Полетіли туди гуси, а піч випустила дітей, і вони побігли лісом.

Добігають до яблуньки, — чують — а гуси знову за ними женуться. Маруся й каже:—Яблунько, яблунько! я тебе від гусені очистила і твоє яблучко їла, сховай мене з братіком від гусей!—Ставайте під гілля! каже яблунька; опустила віти і геть дітей закрила.

Прилетіли гуси, питають яблуньку, куди побігла Маруся з Васильком? А яблунька їм зовсім іншу стежку вказала.

Як уже не видно стало гусей, підняла яблунька віти і, діти побігли далі. Та як добігли до медової річки, почули знову, що гуси за ними женуться. Маруся й каже: — Річечко, річечко! Я твій киселик їла і мед пила і твої бережки всі пообмітала; сховай мене з братиком від гусей!

— Лізьте у воду! каже річка та й затулила їх киселиком. Прилетіли гуси, питаються, куди побігла Маруся з Васильком. А річечка їх назад у ліс спровадила.

Вискочили діти з річки, біжать степом додому, а гуси побачили, що їх обдурено, давай назад летіти. Гнались, гнались, вже от-от наздогнали б, а таки діти перші в хату скочили і двері зачинили. Політали гуси попід вікнами, покричали, та так ні з чим і відлетіли.

А над вечір батько з матір'ю із ярмарку вернулись. То ж було і радощів і жалю, як їм діти свою пригоду оповідали!

А що на другий день рано було! Прокинулись діти і чують вози риплять. Виглянули з хати, а то три вози їдуть: один по-

вний яблучок, та не зелених кисличок, а великих, рум'яних і солодких яблук; другий — повний пиріжків — та не гречаних, а пшенишних — пухких, біленьких та рум'яних. А на третьому возі дві бочки стоять — одна з медом, друга з киселем.

От коли діти ласували! Як не поїли, то й досі їдять.

КОТИГОРОШКО.

Був собі чоловік та жінка та й мали вони троє дітей: двоє старших синів і найменшу дівчину-підлітка.

Заорав батько з синами в далекому степу нове поле. Лагодяться вони з вечора до оранки, і батько наказує, щоб дочка їм у поле обід винесла. — А як же вона потрапить до вас, ни має мати. — Ми як виїдемо з дому, то все будемо плугом скибу одвертати; вона по тій скибі й прийде, каже батько.

З тим вони й спать полягали. А того й не знали, що в них під вікнами змій літав і всю їхню розмову підслухав. Як проорали вранці батько з синами борозну в полі, то змій за ними все назад скибу одвертав та борозну закладав, а тоді нову борозну до своєї хати зробив.

Зварила мати борщу та каші, накраяла хліба, дівчина зав'язала горшки в хустки та й понесла обід на поле. Все по борозні йшла та й потрапила до змія в ліс. Забрав її змій до своєї хати та й звелів за куховарку бути.

А батько з братами голодні до смерку орали, сердиті додому прийшли. Виказує батько матері, як то вона обіду з дочкою не послала, а мати аж пополотніла: — Ой лишенько! Дочка ж понесла обід та й не вернулась! Я ж думала вона коло вас щось робить! —

Забули всі й про голод, кинулись ту скибу переглядати, що по ній дівчина мала в поле йти. Дивляться, їхню борозну закрито, а нову проорано. Стали по новій борозні йти та й зайшли в ліс. Тут вискочив до них змій та й питає: — Чи биться чи мириться прийшли? — Віддай, кажуть, — нашу дівчину, а то битись будем!

Став змій битись. Швидко всіх чоловіків побив і в глибоку яму повкидав, а матір з лісу нагнав. Іде шляхом бідна стара та плаче! Коли дивиться — вітром горошину котить. Вона взяла ту горошину та й з'їла.

І вродився у неї з тієї горошини син і вона його Котигорошком назвала. Став хлопець рости, як з води йти. Ще малий був, а таку силу мав, що залізо як хмиз ламав, кулаками каміння розбивав. І як уже підлітком став, помітив, що мати часто плаче. Став допитуватись, чого? Та й дізнався, як змій його сестру забрав і батька з братами забив.

Тоді пішов до коваля і сказав собі таку залізну палицю скувати, щоб у землю на три сажні вгрузала ще й такий ціп залізний, щоб його сім пар волів не розірвало. Скував йому те все коваль, а Котигорошко як гупнув палицею об землю, а вона тільки на два сажні вгрузла; як потягнув за ціп, а він і розірвався. — Недобре зробив, до коваля каже: — Скуй палицю важку і цепа міцнішого. І скував йому вдруге коваль уже все так як треба.

Взяв Котигорошко палицю і цепа та й пішов змія шукати. Ідучи, все тій старій скибі приглядався, що колись змій одвертав. Заглушило її зілля й потоптала худоба, а все таки слід знати було; по тому сліду аж до змієвої хати дійшов.

Постукався в хату — вийшла дівчина та так злякалася, його побачивши — Хто ти? питає: тікай швидше, бо як прилетить змій, то тебе заб'є!

— А я саме битись з ним прийшов, відказує Котигорошко: хочу тебе від змія визволити, бо я твій брат. Та й розказав, як він з горошини вродився. А сестра йому яму показала, де батько з братами сиділи. Як їх тоді змій побив, вони одійшли і тепер в ямі сидять, на змія всяку роботу роблять, а вона їм туди їсти носить.

Доки вони говорили, змій прилетів. Побачив Котигорошка та й каже: — Чого прийшов, битись чи миритись? — Віддай сестру, і батька, і братів! каже хлопець, — а то буду битись. Змій так на нього й скочив. Ухилився Котигорошко, змій проз нього

проскочив, а хлопець його зверху палицею як ударив, загнав змія в землю по пояс. Тоді швидко цепом його обкрутив та й далі палицею по голові б'є, далі в землю заганяє. Як не борсався змій, не міг цепу порвати, а палицею Котигорошко доти його бив, поки всього в землю загнав; так змій і здох.

Тоді витяг він з ями батька і братів, склали вони на вози все змієве добро та й рушили додому. —

А як уже нерано було, то довелося їм в степу заночувати. Всі поснули, а старші брати змовляються Котигорошка вбити. — Не знаємо, кажуть, — чи справді він нам брат. А силу страшну має, примусить нас йому коритись. Краще його сонного вбити!

А сестра не спала і все чула. Наробила вона крику і як батько з Котигорошком прокинулись, все їм розказала. Батько гнівається, синам докоряє, а вони навколішках прощення просять. Котигорошко й каже: — Не гніваюсь я на вас, тільки не хочу з вами жити. Беріть все змієве добро та доглядайте сестру і батька з матір'ю, а я піду в світ мандрувати. І пішов від них.

Іде він та йде та й у гори зайшов. А в горах чоловік такий здоровий стоїть та все гори з місця пересуває. — Як ти звешся, питає Котигорошко. — Вернигора. А ти як? — Котигорошко. — Давай разом по світу ходити! — Давай! От і стало їх двоє.

Ідуть вони якось густим лісом. Чують, дерева тріщать. Придивляються, а то здоровенний чолов'яга дуби з корінням виверта. — Як ти звешся? питають. — Вернидуб. А ви як? — Котигорошко та Вернигора. — Піду й я з вами! — Ходім! — І стало їх троє.

Ідуть вони далі та й дійшли до широкої річки. Сидить на березі чоловік з довжелезними вусами і ті вуса у воду вмочає. Як умочить лівий вус — так вода й розступиться! Бери риби скільки хочеш на дні. Як умочить правий вус — вода назад збігається. Вони й питають: — Як ти звешся? — Прудиус. А ви як? — Котигорошко, Вернигора, та Вернидуб. — Піду й я з вами! — Ходім! — І стало їх четверо.

Мандруючи, знайшли воно якось у лісі хатку та й кажуть: — Давай трошки в цій хатці поживемо! Троє будуть щодня на

полювання ходити, а четвертий дома на всіх їсти варитиме. Кинули вони жеребок, і випало першому Вернигорі господарити.

Пішли троє в ліс, наказують йому, щоб на вечір каша поспіла. — Я й на полудень зварю! каже Вернигора. Та й заходився господарювати: нарубав дров, розпалив у печі, попристав горшки до жару. На полудень все справді готове було.

Став Вернигора в хаті прибирати — коли двері — рип! і на порозі став дідок з аршин ростом, а сива борода на два аршини тягнеться. Біжить той дідок просто до Вернигори, та як скочить йому на спину! Схопив молоток і почав по голові бити; бив аж поки Вернигора зомлів. Тоді витяг з торби ножа, вирізав йому із спини смугу шкури, вкинув її собі в торбу, поперекидав усе в печі, вогонь залив, сміття по долівці розкидав і з хати пішов. Як очуняв Вернигора, дивиться — сонце на заході! А в хаті страх що робиться і обід треба вдруге варити! Сяк так прибрав у хаті, і вдруге розпалив — коли ідуть вже хлопці з полювання. Як побачили, що обід іще тільки варитися почав, підняли Вернигору на сміх. А він каже: — Вибачайте, мене чогось сон зморив.

На другий день припало Вернидубові дома зоставатись. Ідуть хлопці на полювання та й питаються: — Чи й ти обід проспиш, як Вернигора?' — Ні, каже, — у мене в полудень все буде готове.

Заходився він хазяйнувати. Нарубав дров, розпалив вогонь, заставив горшки в піч. Ще до полудня все було зварене, і він заходився в хаті прибирати. Коли двері — рип! і на порозі з'явився дідок з бородою. — Чого тобі, дідусю? питає Вернидуб. А той швиденько підбіг до нього та на спину скок! та молотком по голові бах! Бив, аж доки Вернидуб зомлів. Тоді вирізав йому із спини смугу шкури, сховав собі в торбину, в хаті все порозкидав, обід повиливав і з хати пішов.

Отямився Вернидуб — аж сонце вже на вечірньому прузі. Кинувся прибирати, задруге обід варити. Тільки розпалив — хлопці йдуть. — Що, Вернидубе, зварив їсти? — Вибачайте, каже, і мене сон зморив. А сам думає: чи не така причина й Вернигорі сталась? А Вернигора й собі думає: чи не приходив дід і до Вернидуба?

На третій день випало Прудиусові зоставатися. Він і каже: — Ну, в мене так не буде, як у Вернигори та Вернидуба. Я не засплю! А ті обоє думають: — Побачимо, як з тобою буде!

От і зостався Прудиус на хазяйстві. Швиденько зварив, став у хаті прибирати. Коли двері — рип і на порозі став дідок. — Чого тобі? питає Прудиус. А дід мовчки до нього, скочив на спину та молотком по голові! Бив, доки Прудиус зомлів. Тоді вирізав із спини шматок шкури, сховав у свою торбинку, в хаті зробив нелад, горшки в печі поперекидав і пішов.

Опритомнів Прудиус аж над вечір, побачив, що в хаті робиться і подумав: — Чи не від цього дідка і Вернигору з Вернидубом сон зморював? Та й заходився швидше прибирати і заново варити.

Поприходили хлопці, бачать, що й Прудиус не вправився. Котигорошко й каже: — А ти ж, Прудиусе, хвалився, що не заснеш? — Вибач, братіку, відповідає той: — це така хата, що всіх сон зморює. — Мене не зморить! каже Котигорошко. — Побачимо! каже Прудиус. А Вернигора та Вернидуб думають собі: — Певно й до Прудиуса дід приходив!

На другий день на полювання пішли Вернигора, Вернидуб і Прудиус, а Котигорошко дома зостався. Прудиус і питає товаришів: — Скажіть по правді, чи приходив до вас у хату дід з бородою? — Приходив, кажуть ці. — І до мене приходив, каже Прудиус. — А вирізав вам по шматку шкури із спини? — Вирізав, кажуть. — І мені вирізав. — Цікаво, чи й Котигорошкові те буде? І стали вони вечора дожидати.

А Котигорошкові от що було: І він зварив обід вчасно і став у хаті прибирати, і йому рипнули двері і дідок став на порозі. Та як став дід до нього бігти, Котигорошко й схопив його за бороду: — А чого це ти біжиш, чому нічого не кажеш? — Дід за молоток схопився. — Еге-ге-е-е! каже Котигорошко: чи не той це сон, що моїх товаришів зморював? Та вихопив з дідових рук молоток, давай його по голові бити. Бив, доки старий зомлів. Тоді переглянув дідову торбу і в ній три паси шкури знайшов. —

Чи не з моїх це товаришів? думає. Виніс діда на двір, прив'язав своїм цепом до найтовщого дуба, сам вернувся в хату дожидати товаришів.

Стало сонце заходити, прийшли хлопці з полювання. — Готово їсти? питають. — Готово! каже Котигорошко. Дивуються ці: невже до Котигорошка дід не приходив? Сіли їсти, Прудиус не витримав та й питає: — Ну, розкажи ж, братіку, як це сталося, що тебе сон не зморив? — Бо я, каже, ваш сон за бороду вхопив і до дуба прив'язав. А ви такі добрі товариші: яку муку терпіли і не признавалися, щоб друзів рятувати! Та й показав їм ті три смуги шкури, що дід з них вирізав. — Прости, братіку! кажуть вони.

Повечеряли вони та й просять Котигорошка показати, де діда прив'язав. Повів їх Котигорошко; приходять до дуба, аж дуба вже нема — вивернув його дід з корінням і потягнув за собою, бо не міг цепа розірвати. І як тягнув дуба, то всі дерева по дорозі трощив, широкий шлях у лісі зробив.

Котигорошко й каже: — А ходімо цим слідом, побачимо, куди той дід зайде. І пішли.

Довго вони йшли: через ліси і через гори, через річки і моря. Гори Вернигора розсував; у лісах — Вернидуб шляхи рівняв; в моря і річки Прудиус вуса вмочував і вода розступалась, їм дорогу давала. А дідів слід все далі тягнувся. Аж на краю світа побачили вони в землі велику дірку і тут слід кінчався, тут дід разом з дубом в підземне царство спустився.

Стали хлопці радитись, що тепер робити? Котигорошко й каже: — Спустіть мене на шворці вниз, я все підземне царство пройду, знайду діда і вб'ю. Тоді вернуся і за шворку смикну, — а ви мене й витягнете. — Добре! — кажуть.

Спустився Котигорошко вниз, іде шляхом та й дійшов до мідного царства. Все там з міді було: дерева і квіти, худоба й хати, і люди такі жовті, як з міді повиливані. І в мідному двірці царівна сиділа; хоч і мідна теж, а гарна.

Питає її Котигорошко: — Чи не бачила діда з бородою? — Бачила, каже: — Пішов до срібного царства і дуба за собою потяг. Та й показала шлях.

Іде далі Котигорошко, дійшов до срібного царства. Все там з срібла було і в срібному двірці срібна царівна сиділа, ще краща за мідну царівну.

Питає її Котигорошко: — Чи не бачила діда з бородою? — Бачила, каже: — пішов до золотого царства і дуба з собою потяг. І показує, куди треба за ним іти.

Дійшов Котигорошко і до золотого царства, і тут у золотому двірці золота царівна сиділа, як сонечко гарна! Питає і її Котигорошко, чи не бачила діда з бородою? — Тут недалечко, певне за тим ліском, бо тількищо проходив! каже царівна і показує, куди йти.

Пішов Котигорошко, наздогнав діда за ліском та як став бити! Бив, аж покіль на смерть забив. Тоді бороду дідові відрізав і собі в кишеню сховав, а свого цепа зняв і пішов назад.

Як вертався через золоте царство, стала золота царівна проситись: — Візьми й мене з собою, хай я сонечко побачу! Він і взяв її і багато золота з нею. Так само попросилася в срібному царстві срібна царівна і в мідному царстві мідна царівна. І їх він забрав, і з ними багато їхнього добра.

Прийшли до того місця, де Котигорошко під землю спускався, смикнув він за шворку та й питає: — Чи ви, друзі, тут? — Тут! кажуть. — То приймайте від мене мідну царівну і її добро! Витягли хлопці царівну, стали добро її тягнути. Потім витягли срібну царівну і її добро, і нарешті золоту царівну з її добром. — Тепер мене тягніть! гукає Котигорошко та й прив'язав до шворки великий камінь.

Тягнуть хлопці за шворку та й радяться: — Троє нас і три царівни. Як витягнемо Котигорошка, він собі найкращу царівну візьме і комусь із нас дружини не стане. Хай Котигорошко під землею зостається! Та й перерізали шворку, камінь і гупнув вниз.

— Не кращі товариші від моїх братів! гірко усміхнувся Котигорошко та й пішов дороги наверх шукати. Ішов, ішов — та й побачив височенного дуба, а на ньому гніздо з хату завбільшки і в гнізді одно пташеня, та таке велике, як кінь, або корова. Сів Котигорошко під дубом відпочивати, коли пішов дощ, та такий

І вже стали нагору вилітати, як не стало в кадовбі м'яса . . .

рясний! Ллє згори, як з діжки. І чує Котигорошко, як жалібно пищить пташеня в гнізді, видно заливає його холодний дощ.

Шкода стало хлопцеві пташеняти; виліз він на дуба, роздягнувся і своєю одежою як міг, пташеня обтулив і хоч сам страшенно змерз, але пташеня відігрів.

Надвечір дощ перестав і потепліло. Раптом з'явилася на небі страшна чорна хмара, стала рости й наближатись. Дивиться Котигорошко, а то не хмара, а птиця летить, та прямо до гнізда. Побачила, що її пташеня живе і одежою вкрите та й каже до Котигорошка: — Як тобі віддячити, що ти мені пташеня врятував? Бо я висиджую за сто років одно пташеня і це вже третє мені дощ заливає. Що тобі за це дати? — Винеси мене на той світ! просить Котигорошко. — Добре, каже птиця, — винесу. —

На другий день звеліла йому цілий кадовб м'яса наполювати і другий кадовб водою налити, щоб було чим її в дорозі годувати й поїти. — Як поверну голову праворуч, каже, — то кидатимеш мені в пельку шматок м'яса; а як ліворуч поверну, — вливатимеш кухоль води. А як забудеш дати їсти або пити — зараз ослабну і впаду, тоді обоє розіб'ємось.

Наладнали вони все, прив'язав Котигорошко себе і обидва кадовби цепом до птиці на спину та й полетіли. Пильнує хлопець увесь час, аби птиця не голодна була: то м'ясо їй в рот кидає, то воду ллє. І вже стали нагору вилітати, як не стало в кадовбі м'яса. А птиця саме праворуч голову повернула. Що тут робити? Схопив Котигорошко ножа, відрізав собі литку та й укинув птиці в рот. І тут вони вже й на землю вилетіли.

Як зліз Котигорошко з птиці, вона й питає: — Що то таке смачне ти мені наостанку дав з'їсти? — То моє м'ясо, каже хлопець: — в кадовбі вже м'яса не стало, а ти голову повернула, я й урізав своєї литки та тобі дав.

Як те птиця почула, то зараз ту литку виплюнула, притулила Котигорошкові до ноги, а з-під крил вийняла по слоїчку з живущою і мертвою водою. Полила мертвою водою — рана загоїлась; полила живущою — стала нога здорова, як і була. Попрощалась тоді птиця з хлопцем, та й назад до пташеняти полетіла.

А Котигорошко пішов Вернигору, Вернидуба і Прудиуса шукати. Як побачили вони його, стали просити, щоб простив їх і собі, як схоче царівну за жінку взяв, а з нею і всі підземельні багатства. А Котигорошко й каже: — Не треба мені багатства, ані царівни; і немає в мене ні братів, ні друзів. Беріть собі все, а я піду у світ сам. Та й пішов і певно й досі десь мандрує, та щирости людської шукає.

ДИВНЕ ОЗЕРО.

Давно це діялось. Ще по нашій Україні татари ходили та людей у ясир ловили. А люди тоді ховалися в лісах, по ярах та по балках; там і села будували.

Одне таке село в лісі над Дніпром стояло і в тому селі чоловік був, з діда-прадіда рибалка, та такий тямущий — тільки на воду гляне, вже все й знає: — О тут під кручею — каже було — торік коропи водилися, а цього року тільки соми будуть. А по той бік — добре судаки клюватимуть. — І як скаже, так і справдиться. Дивувалися люди, міркували: чи він чари які знав, чи так на своїй справі розумівся?

Нікому так риба, як йому, не ловилась. Де тільки невід закине — так повний і витягне. Тільки чудну вдачу мав: не любив на одному місці рибалити; все по якихось інших річках та озерах їздив.

І прочув він раз, що на дніпрових горах є закляте озеро: колись там село стояло та під воду пішло. Скрите воно в лісах і не всякий його знайде, а як хто побачить, то того ж року померти мусить.

Взяла його цікавість те озеро знайти і перевірити, чи правду люди кажуть. Став він по горах ходити, по лісах блукати; ціле літо сходив і рибальство закинув, а нічого не знайшов. І надибав в одному місці терновий гай, такий густий, що й сокирою трудно стежку прорубати; а великий! кінця-краю не видно.

От він і подумав, чи не в цьому гаю те озеро? Вернувся додому, взяв добру сокиру і на тиждень харчів та й вирушив до гаю. Став терни рубати, стежку прочищати. Що за день врубається, пройде трохи далі, за ніч знову за ним терни заростають, та він на те не зважає, щодня далі в гай врубується.

І одного дня блиснуло йому через колючки сонце і гілля розступилося і вийшов він на галявину — велику, залиту сонцем, а по ній пишне озеро розлилося: повноводе, глибоке, берегів не видно. А риба плюскається! Так і виблискує лускою проти сонця. — Отут би з неводом пройтись! думає він.

Сів на березі, став на дно дивитись — чи глибоко і чи прозора вода. Вода чиста, прозора; у воді риба табунами плаває, а глибина просто бездонна. І десь на дні якісь купки ледве мріють — ніби й справді, хатки з садками. Навіть причулося йому, що на дні дзвони дзвонять!

Розсердився він на себе:—Навигадували люди всяких байок, а мені вже й причулось і привиділося! Треба сюди з човном та з неводом прийти, отут риби наловлю! А згодом добре було б у цих тернах і село заложити!

Став він додому вертатись, назад стежку рубати. Ледве вирубався, бо вже й харчів йому не стало. Дома заходився легесенького човна майструвати та харчі в дорогу ладнати. Тижнів зо два знов до гаю вирушив. Доки дійшов, доки човна дотяг, доки через терни прорубався — вже й осінь настала, ранками й вечорами тумани стали залягати. Одного такого туманного ранку він і до озера добився.

Сумне й похмуре воно стало. Сива вода й сиве небо; не знати, де вода кінчилась, де небо почалось. А риби — ані однісінької не видно, ніде й не плюсне. — Чекай, каже сам до себе — ось закину невід, все одно, повний витягну.

Закинув невода, витяг — порожній! Закинув удруге — теж порожній! — Де ж риба поділася? дивується. А з дна виразно чує ніби дзвони гудуть. Розлостився рибалка: — Отам під кручею потягну; напевне там риба є.

. . . а з води здоровенна рибина голову виставила . . .

Закинув невода під кручею, витягнув — а в ньому одним одна рибка тріпочеться. Кинув її в човен, а сам думає: — Чи закидати ще невода? Це озеро, справді, якесь закляте!

Тільки подумав, а з води здоровенна рибина виставила голову та й гукає — Доню моя, де ти?! Я вже всі левади за тобою облітала, чи не впіймав тебе рибалка!? — Упіймав, каже рибалка, але не віддам, доки не скажеш мені, хто ти така і які тут дива у вас діються!

— Ох, рибалко, каже риба: ми були люди, такі як і ти, і тут у давню давнину село стояло. Ще наші прадіди з заселених земель сюди вийшли і добре загосподарились. Скільки тут звіря - птиці було, скільки риби в річці і паші для худоби в лісі! І поля ми орали, скільки хотіли, і добре забагатіли. Бо не знали ми ніяких грабіжників; за тернами нас усяке минало і скоро й слід наш проміж людей загубився. Але ми за тим не журились, нам без чужих добре було.

Одного літнього дня саме в спеку перед жнивами якесь свято було, і всі по обіді відпочивали. Десь узявся старець, став від хати до хати ходити, — Христа ради — просити. І в кожній хаті його лаяли і проганяли, казали, що він сюди іншим шлях покаже і біду на село наведе. І став він уже мою хату минати, а вона крайня була, та й каже: — Ніхто у вашім селі мені й шматка хліба не подав. В тебе, молодице, немовлятко на руках; ради Бога змилуйся, винеси мені хоч напитись!

А я саме з тією дочкою, що ти піймав, на порозі сиділа та й кажу: — Не охота мені вставати, мале дитя тривожити. Як хочеш пити — під лісом річка є, там і нап'єшся.

Закляв старий та й пішов. А я чую — в хаті кухлик із столу брязнув, і вода дзюрчить — ближче, ближче . . . вже через поріг струмок тече, через подвір'я! Лишенько! Дивлюсь, а з інших хат теж струмки течуть; з діжок, відер, глечиків — скрізь вода як з джерела б'є. Вже по вулиці річка тече. Повибігали люди, кричать, метушаться; худоба реве, а село осідає, гори кругом більшають, вода заливає . . .

І опинились ми на дні озера і стали рибами. Тільки раз на тиждень, у неділю, стаємо ми знову людьми: до церкви ходимо свій гріх відмолювати; худобу на пашу виганяємо, по господарству пораємось. А в понеділок знову рибами стаємо. Пусти ж мою дитину, рибалко, бо я тобі все сказала!

Перехрестився рибалка, кинув рибку в озеро, забрав свій невід і човен та й подався додому. І того ж року, здається, помер.

ЯК ВАСИЛИНА ДО БАБИ-ЯГИ ЗА ВОГНЕМ ХОДИЛА.

Був собі удівець з дочкою та й оженився вдруге, теж удову з дівчиною взяв. І зненавиділа мачуха пасербицю: цілий день штурхає її, сюди туди мика; тільки й чути в хаті: — Василино, це зроби! Василино, те зроби! А найбільше дівчині вночі прядивом докучала. Всі сплять, а Василина пряде; повстають, а Василина вже пряде. Тільки як мачуха не збиткувалась, а Василина не марніла, як квітка в гаю розцвітала. І надумала мачуха дівчину із світу звести. Дала їй недогарок із свічки і купу прядива та й каже: — Щоб ти при цій свічці все прядиво попряла. А як будеш лінуватися і не встигнеш, доки свічка згорить все попрясти — то підеш у ліс до баби-яги вогню просити.

Плаче Василина: — Хіба ж такого недогарка на стільки прядива вистачить? Нічого мачуха не хоче слухати, велить за роботу сідати. Сіла дівчина, пряде та Бога просить, щоб свічка довше горіла; а як догоріла, по-темному стала бідолашна прясти.

Побачила мачуха, що Василина по-темному пряде, стала її лаяти: — Ах, ти, ледащо! таки не вправилась! Іди тепер до баби-яги вогню просити! Та й вигнала дівчину з хати в ліс.

А в лісі темно, страшно: вітер дерева гойдає, сова пугукає, десь вовки виють. Далеко на горі вогні мерхтять. Там баба-яга живе.

Перехрестилася Василина й пішла. Видряпалась на гору — а там хата стоїть, частоколом обгорожена, а на кожному кілку людська голова стирчить і мертвими очима світить.

Злякалась дівчина і хотіла тікати, а з хати вже баба-яга гукає: — Хто там? Іди до хати!

Увійшла Василина, коло порога стала. Дивиться, на печі баба-яга лежить — сива, розпатлана; ніс аж до губів закрючився, залізні зуби з рота стирчать, у кутку ступа й помело стоїть.

Чого ти прийшла? питає баба-яга. — У мене світла не стало, не було як прясти. Мачуха послала вогню попросити, каже дівчина.

— Вогню попросити? Вогонь треба заробити, каже баба-яга. Як зробиш три роботи, що я загадаю, то дам вогню, а як не зробиш — твоя голова завтра на кілку стирчатиме! Лягай зараз на лаві виспишся на завтра!

Захропіла баба-яга, а Василина коло порога осталась, бо і поворухнутись боялась. Чує — щось мурчить та об ноги треться. А то бабин кіт був.

Взяла його Василина на руки, пожалувала, а він такий, що й ребра знати. — Бідний, каже дівчина, — ти голодний! Та й вийняла з кишені хліба і нагодувала кота. А він наївся та й каже: — Нічого не бійся, Василинко, лягай спати; я тобі завтра поможу.

Лягла вона на лаву, чи спала, чи не спала, чує вдосвіта, баба-яга на неї гукає: — Вставай, Василино, на роботу пора!

І показує їй баба-яга мішок зерна — а там пшеницю й жито з просом та гречкою перемішано. І велить їй баба-яга, щоб до вечора те зерно перебрала і всі зернятка осібно полічила — скільки жита і скільки пшениці, і скільки проса і гречки. — А як не зробиш, каже баба, то буде твоя голова увечері на кілку очима світити!

Сіла баба-яга в ступу, махнула помелом і полетіла по небу. А Василина зосталась ні жива, ні мертва від переляку: хто ж таку роботу до вечора зробить?!

А кіт лащиться до неї, та й каже: — Не журися, Василинко, ляж засни! Я всю роботу за тебе зроблю і ввечері тебе розбужу.

Послухалась дівчина, лягла й заснула, а кіт працювати заходився: коло мішка ходить, хвостом махає, а зерно само з мішка вилітає, по кутках розкладається. Як стало вечоріти — будить

. . . там хатка стоїть частоколом обгороджена . . .

він Василину: — Вставай, усе готове! Розказав їй скільки зерняток у кожній купці є і навчив, як бабі-язі відповідати. А скоро потім зачули вони, як ступа по небу загуділа, то баба-яга вертала́сь. Увійшла в хату: — Готове? кричить. — Готове, каже Василина. Стала її баба-яга питати, скільки в якій купці зерняток дівчина все добре сказала. — Ну, каже баба-яга, — або ти справді дуже розумна, або тобі хтось розумний помагає. Лягай спати завтра тобі нова робота буде.

На ранок дає баба-яга Василині вчорашнє перебране зерно і загадує, щоб його на полі посіяла, і щоб до вечора виросло й поспіло; щоб Василина його вижала й висушила, змолотила й на муку змолола і щоб та мука вже по засіках осібно лежала. — А не зробиш, каже знову, — то твоя голова увечері на частоколі стремітиме і очима світитиме. Сіла вона в ступу й полетіла по небу, а Василина котика дожидає, чи поможе він їй і сьогодні? А він уже й тут: — Лягай спати, каже, — я на вечір усе зроблю.

Лягла дівчина й заснула, а увечері кіт її збудив і на поле показав: там стерня стирчала, а в коморі по засіках свіжої муки повно було. А як баба-яга прилетіла — і те все побачила, не могла з дива отямитись. Знову каже до Василини: — Або ти таки дуже розумна, або тобі хтось розумний помагає.

На третій день каже баба-яга Василині: — Бачиш оту гору? Щоб звідти до моєї хати ти до вечера моста збудувала, і щоб той міст з чистого воску був; щоб з обох боків був він родючим деревом обсаджений і як буду я ввечері додому по мосту летіти, щоб усі дерева до мене гілля схиляли і мені в ступу яблука і грушки і всякі овочі сипали. І щоб ти з учорашньої муки пиріжків напекла і на золоту тарілку на вишиваний рушник поклала і з тими пиріжками мене на мості зустріла. Як зробиш і цю роботу — пущу тебе додому, а не зробиш — таки буде твоя голова на частоколі стирчати.

Полетіла баба-яга в ступі, а дівчина, як звичайно, спати лягла. Кіт вийшов на двір та й став нявкати. Назліталися бджоли з усього світу, стали з воску міст ліпити; оси та жуки по обидва

боки землі наносили, а птиці зернятка з дерев родючих посадили. Виріс до вечора садок і овочі в ньому поспіли.

Як загуділа на небі ступа — все вже було готове. Стала баба-яга по мосту летіти, всі дерева до неї віти посхиляли і овочі в ступу з себе струшували; в кінці мосту Василина стояла, золоту тарілку держала; тарілку білим як сніг вишиваним рушником заслано було і на рушнику пиріжки лежали, рум'яні та пахучі. Подивилась баба-яга на те все та й каже до дівчини: — Ти все поробила, що я тобі загадувала, і я тебе додому пущу. Тільки признайся, чи ти сама те робила, чи тобі хто помагав? Нічого не бійся, по правді кажи!

Злякалась Василина. Не можна ж їй було говорити, що вона до кота добра була і що кіт за те усе їй робив? Якби то баба знала, що б вона котикові зробила?! Але що ж казати?! І пригадала дівчина, як її мати, умираючи, благословляла і навчала: — Будь до всіх добра, дочко, то й тобі добре буде.

Вона й каже: — Я не сама те робила, мені материне благословення помагало. — А, так ти благословенна? закричала баба-яга: — Так геть від мене забирайся! Не треба мені благословенних! — А вогонь? каже Василина: — Дайте ж мені вогню, бо мене мачуха битиме.

— Вогню? закричала баба-яга: — Ти хочеш вогню? Ось тобі вогонь! Та зірвала з частоколу мертву голову й тицьнула дівчині в руки. І страшно засвітила очима мертва голова.

Крикнула Василина, хотіла ту голову кинути, а вона прилипла до рук. Побігла дівчина що-духу додому, а як прибігла — з хати назустріч мачуха з дочкою вибігла, стала скаржитись, що як пішла Василина до баби-яги, перестав вогонь у їхній хаті горіти. Не можна було ані розпалити, ані сірника засвітити. І в сусідів вогню позичали: тільки до своєї хати принесуть, так він і тухне.

І раптом страшно мачуха закричала: доки вона розказувала, мертва голова все на неї дивилась і стало її вогнем з очей пекти. Кинулась мачуха втікати, а голова відлипла Василині від рук та за нею покотилась. Куди мачуха, туди й голова; доти за нею

гонилась, доки її на попіл спалила. І як згоріла мачуха — зразу ж вогонь у печі запалав і світло в хаті засвітилось. І зостались жити батько з Василиною та з мачушиною дочкою втрьох і добре між собою жили.

ЯЙЦЕ-РАЙЦЕ.

Колись у давню-давнину птиці і звірі між собою добре жили і всім ділились. І потоваришували миша з горобцем. Стали спільно господарювати: засіяли поле пшеницею і, як вона поспіла, стали зернами ділитись. Все рівно переділили, тільки одне зернятко зайве зосталось, кому його взяти? Миша каже: — Мені! А горобець: — Мені! Довго сперечались, а тоді миша схопила те зернятко в зуби та й утекла з ним у нірку.

Розсердився горобець, полетів до пташиного царя скаржитись. А царем у птиць був орел. Він і каже: — Я звелю звірячому царю, щоб тяжко покарав мишу, а як не схоче, будемо з звірями воювати!

А царем у звірів був лев. І як зачув він, чого хоче орел та й розсердився: — Як то мені орел наказувати буде, щоб я свою мишу карав! Хай свого горобця карає! І відмовився навіть на суд мишу покликать. Тоді орел теж розсердився і покликав звірів ставати до війни з птицями.

Почали воюватись. І зразу ж стали птиці звірів побивати: зверху налітають, очі викльовують. А звір що птиці зробить? Хіба якось зловчиться за крило схопити.

Бачать звірі, що біда; стали мурашок до помочі просити, і ті дали згоду. Як посідали ввечері птиці на дерева, щоб спати, полізли мурашки за ними по гілках і за ніч повідгризали птицям пера від шкури.

На ранок тільки якась птиця з дерева злетить, так з неї пера й посиплються. І вона, як грудка, додолу падає. А звірі топчуть її, роздирають. Жодна з птиць не догадалась, що їй пороблено, кожна з дерева пробувала злетіти, і всі додолу попадали, всіх

звірі порозривали. Тільки орел, як побачив, що діється, заховався за листя і до вечора висидів між гіллям нерухомо. Бачив, як усе його військо вигинуло; як звірі пташиного м'яса понаїдались, свіжої крови понапивались і по норах порозбігались. А він все на гілці сидить і чуть поворухнеться, так з нього пір'я й сиплеться.

Прийшов надвечір у ліс мисливець та й дивується: не чути в лісі голосу пташиного, а на землі стільки пір'я валяється, стільки трупу свіжого пташиного, безперого, роздертого! — Що тут сталося? думає він. Коли бачить — на дереві орел сидить. Став він рушницю на орла націляти, а той і каже: — Не стріляй мене, чоловіче добрий, краще додому забери та вилікуй. Як прогодуєш мене рік м'ясом, то я тобі добре заплачу.

Опустив мисливець з дива рушницю, а далі й думає: — Рік годувати! Краще я зараз його уб'ю, візьму за нього в місті добрі гроші! Та й знову став націлятись. А орел знову проситься: — Не стріляй! Ти не пошкодуєш, як мене рік прогодуєш; я тобі за все віддячу.

Опустив мисливець другий раз рушницю та й зараз же на себе розсердився: — Не хочу морочитись! Уб'ю зараз! І став націлятися знову. А орел таки просить не вбивати його, а рік погодувати.

І таки взяв мисливця жаль. Спустив він рушницю, зняв орла з дерева і поніс додому. Було в нього два бички і корова, так він того ж вечора одного бичка зарізав, м'ясо в діжку склав і став орла тим м'ясом годувати.

Минув рік, з'їв орел усе м'ясо і пір'я на ньому трохи відросло. Він і каже мисливцеві: — Випусти мене на двір, хай я спробую політати. Той випустив. Знявся вгору орел, та зараз же й спустився. І каже своєму хазяїну: — Слабі ще в мене крила, не можу літати. Треба мене ще рік годувати. Тоді за все разом заплачу.

Подумав мисливець, та й зарізав другого бичка, м'ясо в бочку склав і тим м'ясом другий рік орла годував. Як минув і цей рік, знову каже орел: — Пусти мене політати, — сили спробувати.

На цей раз орел вже довгенько літав, але, як спустився, знов своєму хазяїнові каже: — Ще не можу я далеко летіти. Мусиш мене ще рік годувати; але за рік я вже тобі все заплачу.

Взяла мисливця досада; рішився був уже орла забить, щоб більше не морочитись; але подумав, що як заб'є, то два бички даром пропадуть, а як погодує ще рік, то може матиме заплату. І зарізав останню корову і тим м'ясом ще рік орла годував.

Як минув і цей рік, знову проситься орел на спробу політати. Та як випустив його хазяїн, то полетів і до вечора не вертав; мисливець вже думав, що він утік, щоб не платити. Але пізньої ночі орел вернувся та й каже: — Ладнайся, хазяїне, в дорогу. Будем до моїх батьків летіти, там свою плату дістанеш. І ранком сів хазяїн орлові на спину та й полетіли.

Спочатку страшно було чоловікові летіти. Як гляне вниз — а там річки і поля, ліси і гаї, села і міста так і пливуть на незмірній глибині під ними; паморочилась йому голова і все мусів очі ховати між орлове пір'я. Але згодом оговтався і вже сам став потроху вниз поглядати.

І стали вони над морем летіти. А на морі саме вітер був і здорові хвилі здіймав. Чує мисливець, як реве море; бачить піну, бачить, як важкі хвилі горами здіймаються і безоднями опадають. І стало йому знов страшно. А тут орел як тріпнеться, струсив його з себе і полетів він у безодню.

Падає мисливець і такий жах йому серце крає: — пропав я . . . смерть неминуча! . . . Але не долетів він до води: підхопив його орел на крила і стрілою попід хмари звився. Та й каже до мисливця: — А що, чоловіче, чи страшно тобі було падать? — Ой, страшно, каже той: — Я вже чувся, що я вмер! — Отак мені страшно було, як ти в перши йраз на мене націлявся! — каже орел.

Летять вони далі, вітер розбирається дужчий, море внизу скаженіє. Чоловік сидить тихесенько, боїться й поворухнутись. Думає: — Що, як орел велике зло в серці має? Утопить мене! І тільки подумав, як орел знов тріпнувся і струсив його з себе.

Летить униз бідолаха справді напівживий від страху: — Не підхопить мене більше орел! думає: — Пропав я! Але над самою водою — вже й бризки до чоловіка долітали — підхопив його орел на крила та й виніс попід хмари. — А що, питає: — чи й другий раз страшно було падати? — Ой, страшно! Аж плаче чоловік: — Немов серце моє вже на друзки розлетілося. І зазнав я, живий, смертної муки! — Отак мені було, як ти на мене другий раз націлявся, каже орел. А чоловік думає: — Я ж на нього тричі націлявся! Це він за третім разом утопить мене! — І тільки подумав, як орел знову тріпнувся і струсив його з себе.

Падає в безодню неборак, — і таку муку терпить, що вже сам Бога просить, щоб скоріше смерть прийшла; щоб орел його знов підхопив — жодної надії немає. І справді упав він в море, накрило його хвилею і потягло в морську глибінь. Але як друга хвиля наверх винесла, підхопив його орел на крила і з ним угору знявся. — Що, чоловіче, питає: — Чи смачно тобі було третій раз падати? — Не муч мене, — каже той: — не знущайся наді мною, убий одразу. — Отак мені було, каже орел, як ти на мене третій раз націлявся. Але більше нічого не бійся: це я за зло платив, тепер за добро платити буду.

Не скидав його більше орел з себе і так вони море перелетіли. і над землею знов полетіли. На третій день заблищали внизу золоті дахи царського двірця. Орел і каже: — Тут мій дядько живе. Підеш до нього по заплату.

Спустивсь у якомусь лісочку та й каже до мисливця: — Я тут зостанусь, а ти підеш до мого дядька в царські палати. Як стане про мене питати, скажеш, що ти знаєш, де я і як він дасть тобі яйце-райце, то мене йому і на очі приведеш. А тоді слухатимеш що він скаже, прийдеш і мені розкажеш.

Пішов мисливець до царських палат, сказав слугам, що має вісті про царського небожа, і його до царя пустили.

Походжає по палатах нестарий ще орел. Побачив мисливця, та й каже: — А, видом видати, слухом слихати! Здоров був! Кажуть, що ти знаєш, де мій небіж є? Бо як полетів три роки тому із звірями воювати, то й досі чутки про нього нема. Ми вже думали,

що загинув. Ти знаєш, де він? — Знаю, каже мисливець: — А як схочете, то й на очі до вас його приведу! — Що тобі за це дати? питає орел. — Дайте яйце-райце! — Е, каже орел: — Краще мені його до віку не видати, як тобі яйце-райце віддати!

Прийшов мисливець до орла в лісок, той і питає: — А що дядько сказав? — Сказав: краще мені небожа довіку не видати, як за нього яйце-райце віддати. — Ну, полетимо далі, каже орел.

Летять вони знову і за скількись днів заблищали під ними ще золоті дахи. — Це мого брата царство, каже орел. — Я знов зостанусь у лісочку, а ти в царські палати підеш і скажеш братові те, що дядькові моєму казав, тоді вернешся і розкажеш, що говорив брат.

Пішов чоловік у царські палати, сказав, з чим прийшов і його до царя пустили. Питається той свого гостя, чи справді він знає де його брат-орел подівся? — Знаю, каже мисливець, — а як схочете, то й на очі вам його приведу. — А що тобі за це дати? — Дайте яйце-райце. — Посмутнів орлів брат — проси щось інше! каже: — бо як мені за нього яйце-райце віддати, то краще його довіку не видати!

Вернувся мисливець до свого орла в лісочок і переказав розмову з його братом. — Ну, що ж, каже той: — будемо летіти ще далі.

Полетіли знову і за кілька днів так само заблищали внизу золоті дахи. — Це вже мій батько живе, каже орел: — підеш ще до нього.

Знову орел десь у лісі сховався, а мисливець пішов до царських палат, сказав, щоб до царя пустили, бо звістку про царського сина має. І зараз же до нього вибігли старий орел з орлицею, питають: — Де наш син?! Що ти про нього знаєш? — Не тільки знаю, каже мисливець, — а як схочете, то й на очі його привелу! — Приведи кажуть: — Що схочеш, те тобі за нього й дамо! — А дасте яйце-райце? питає. — Дамо! кажуть, — тільки приведи!

Вернувся мисливець до свого орла, переказав йому, що батьки гово рили. — Ну, то йдем до них! каже орел.

Як прийшли ж у двірець, то ж то радости було! Старі орел з орлицею не знали, де їх посадити, що їм їсти дати. Так вітали, так годили! Прогостював у них мисливець тиждень — як у чарівному сні проспав; а тоді став додому збиратись.

Попрощалися всі з ним сердечно, дали йому харчів на дорогу і старий орел виніс йому величеньке біле яйце та й каже: — Ось тобі яйце-райце. Як прийдеш додому, побудуєш великі кошари і серед тих кошар це яйце розіб'єш. Але Боже тебе борони, щоб ти його в дорозі не розбив, бо тоді велика біда тобі буде!

Пішов мисливець, а самого сумнів гризе. Чи не обдурено його? Дали йому звичайнісеньке яйце; таке, як би гуска його знесла і що ж у ньому може бути? І чим далі він ішов, тим більше його ці думки пекли. А як переходив через степ широкий, то вже витримати не міг і розбив яйце, щоб подивитись, що в ньому є.

І тільки розбив, як почала з яйця худоба йти! Воли крутороги й корови, верхові жеребці й тяглові коні; овечки й свині. Ідуть та йдуть, ревуть, іржуть, мекають та все йдуть. Три дні яйце худобу з себе вергало, а чоловік волосся на собі з досади скуб, що сам собі таке лихо заподіяв — розпустив своє багатство по степу! Як тепер ту худобу зібрати та додому догнати?

І чує, хтось каже йому: — А що даси, щоб я тобі цю худобу назад у яйце-райце загнав? Оглянувся, а коло нього дід сидить, такий страшний: зелене волосся патлами звисає, замість очей якісь баньки зеленим вогнем світяться, з рота ікли стирчать; на зелених руках поміж пальцями якісь плівки понапинались. Приглянувся, а й ноги у діда теж зелені і волохаті, ніби мохом болотяним обросли; і поміж пальцями такі самі перетинки з плівок, як і на руках. Жах обгорнув чоловіка, не може й слова сказати. А дід знову питає: — Хочеш, щоб я твою худобу назад в яйце-райце загнав? Що ти за це даси? — А що тобі дати? питає мисливець. — Дай мені те, що в тебе є, і про що ти не знаєш! — каже дід. Думав, думав мисливець, що ж у нього таке є, про що він не знає? Хіба може який невідомий скарб десь на обійсті закопаний? Так за цю худобу жодного скарбу не шкода! Та й каже дідові: — Добре!

Махнув дід рукою і зник. А худоба почала назад у яйце-райце йти. І так само три дні назад ішла. А тоді яйце стулилось і знов стало таке, як було. Дивується чоловік, як у такому яєчку та стільки худоби змістилось? І кортить йому додому швидше прийти, дізнатися, що ж у нього таке є, чого він не знає.

Довго він ще йшов, а як став у свій двір увіходити, зустріла його жінка з малою дитиною на руках, — то без нього дома син народився. Заплакав з горя бідолаха, бо догадався, що то він у степу сина дідові віддав. Питає його жінка, чого плачеш? А він і розказав, як у степу яйце-райце розбив і як дід йому назад худобу загнав, а він за це дідові обіцяв дати те, що в нього дома є і про що він не знає. То ж мова, напевно, про їхнього сина була.

Засмутилася жінка, а далі й каже: — Будуй швидше кошари та випускай худобу. Як будем багаті, будемо купу слуг держати і зуміємо нашого сина встерегти, не дамо його жодному дідові.

Послухав він жінчиної ради, розбудував величезні кошари і випустив до них з яйця-райця худобу та й став перший на все царство багач. Всього в нього доволі, а сина купа слуг стереже. І стали минати роки за роками. Росте хлопчина, як з води йде: гарний, розумний, серцем добрий і до всього удалий. А дід по нього жодний не приходить і, взагалі, про ту справу ніде нічого не чути. І повеселішав батько, подумав, що може воно якось минеться.

Вже хлопцеві двадцятий рік минав, і пішов він раз на полювання. На полюванні вприв і схотів води напитись. Пішов до лісової кринці, а на цямрині якесь диво сидить — ніби якийсь дід зелений а руки й ноги чисто як у жаби — поміж пальцями плівки зелені видно.

І каже те диво до хлопця: — А чому ти слова не сповняєш, чом до мене на роботу не йдеш? — Я жодного слова нікому не давав і не маю по що до тебе йти, відказає хлопець. — Батько за тебе слово дав, каже диво: — хіба ти про це не знав? — Не знав, каже хлопець. — Ну, як не знав, то прощаю тобі, що досі не приходив, але батька спитаєш, що він мені казав, як я йому

. . . на цямрині якесь диво сидить—н.би якийсь дід зелений . . .

худобу в яйце-райце загнав. І тоді ввечері, щоб ти сюди прийшов і в криницю скочив. А як не прийдеш — всім вам велика біда буде. І пропав дід з очей, мов приснився.

Пішов хлопець до дому та й питає батька, — як то дід йому худобу в яйце-райце заганяв і яке він слово тому діду подав. Заплакав батько і все по правді розказав. Син і каже: — Нема чого робити, треба мені твоє слово сповняти. А ти не журись, може Бог мене якось урятує. Пішов увечері в ліс і в криницю скочив.

Як скочив, потягло його кудись за водою і памороки йому забило. А як очутився, побачив, що він на тому світі і коло нього дід зеленний стоїть. Добре, що ти сам прийшов, каже він: менша тобі за це кара буде. Загадаю тобі тільки три роботи; як зробиш їх, додому підеш, а не зробиш — навіки тут зостанешся.

Та й повів його до великого болота. — Щоб за цю ніч ти його висушив і жито посіяв; щоб на ранок те жито поспіло і ти його вижав і в копу склав. Це твоя перша робота буде. Сказав, і пішов собі геть.

Зажурився хлопець. Чи ж таке одна людина голими руками за ніч може зробити? Видно, довіку йому тут пропадати доведеться! І чує він що десь близько хтось плаче та так гірко! — Хто ж тут ще є такий, як я, нещасливий! Подумав хлопець, став навкруги обдивлятись і побачив недалеко високий мурований стовп і то хтось у тому стовпі плакав. Підійшов він до стовпа та й питає: — Хто ти і чого плачеш? А воно й каже: — Я дочка зеленого діда; за те, що я не хотіла його слухати і недобрі чари на людей насилати, замурував він мене в цьому стовпі і скоро я тут голодною смертю помру.

— Не помреш, каже хлопець, — бо я зараз стовпа розвалю і, тебе визволю. — Не треба розвалювати, каже дівчина, — тільки збоку два камені вийми і нагодуй мене.

Вийняв хлопець два камені, подав їй у діру пиріжки, що мати йому в кишеню поклала. Поїла вона та й питає: — А хто ж ти такий і чого тут опинився? І він розказав їй все про себе. — Як почула дівчина, яку роботу загадав дід хлопцеві, засміялась та

й каже: — Це нетрудна робота; трудна робота далі буде. Лягай спати, а я за тебе все зроблю. Хлопець і ліг. А вранці як устав, замість болота вижате поле побачив і на ньому полукіпки стояли. Скоро й дід прийшов, побачив, що роботу зроблено і дуже здивувався. Каже хлопцеві: — Тепер відпочинь, а на завтра — щоб ти мені на тій горі мармуровий палац збудував і щоб навколо садок ріс і щоб листя на деревах золоте та срібне було, а овочі з самоцвіту; і щоб на деревах райські птиці співали. І те сказавши, пішов від хлопця.

Пішов хлопець до кам'яного стовпа, розказує дівчині про нову роботу. А вона знову каже:—І це робота нестрашна;трудна робота далі буде. Іди відпочивай, або гуляй; я вночі за тебе все зроблю.

Пішов хлопець підземне царство оглядати, а потім спати вклався. Як устав уранці — то на горі вже й мармуровий палац і садок з золотим та срібним листям і з самоцвітними овочами побачив; а на деревах райські птиці співали.

Прийшов дід, подивився, що все зроблено, та й каже: — А цієї ночі мусиш мені золотого зайця впіймати. — А де ж його ловити? — питає хлопець. — А он на тих горах він свої нори має, та й показав йому дикі урвища, всі норами пориті.

Пішов дід, а хлопець знову до стовпа йде новину дівчині розказує. — Це вже трудна робота, — каже вона, — бо золотий заєць хитрий, його спіймати трудно. Це вже ми вдвох підем. Та й вилізла із стовпа. І побачив хлопець, що вона молода та гарна і полюбив її. Пішли вони до тих урвищ, дівчина поставила його коло нори та й каже: — Я в нори полізу, буду золотого зайця гонити, а ти тут пильнуй: що живе з нори вийде, те й хапай, бо то золотий заєць буде.

Полізла вона в нору та й довго нічого не чути було. Коли це щось заворкотіло і з нори виліз голуб та такий бідний: перебите крило за собою тягне. — Бідна пташко! пожалів хлопець: — хто ж то тебе так знівечив? та й не зачепив голуба.

Трохи згодом вийшла з нори його дівчина та й питає: — Ну, що? впіймав? — Кого? питає хлопець. — Та золотого ж зайця! каже дівчина. — Ніякого зайця тут не було, тільки голуб-каліка

з нори вийшов, перебите крило тягнув, так я його й не займав. — А я ж тобі казала, щоб ти усе живе хватав, що з нори вийде! То ж золотий заєць і був! Полізу я тепер удруге гонити його, а ти гляди вже, пильнуй нори!

Полізла дівчина і довго нічого не чути було. Коли щось у норі ніби зашелестіло. Нагнувся хлопець, а звідти здоровенна гадюка лізе і на нього сичить. Він відскочив, гадюка в кущі сховалась, а з нори дівчина вийшла: — впіймав? питає. — Кого? — Золотого зайця! — Ніякого зайця я не бачив, тільки гадюка з нори вилізла, так я й одскочив, щоб не вкусила. — Ех, ти ж дурнику! каже дівчина: — то ж золотий заєць і був. Полізу я ще раз його гонити, але це вже востанне. Як проґавиш і тепер, біда нам буде.

Полізла дівчина, а хлопець уже насправді пильнує. Коли виходить з нори старенька бабуся та й питає його: — Що ти, синку, тут робиш? — Золотого зайця, бабусю, ловлю, відказує він — і-і-і, синку! Дурне ти робиш. Де в нас ті золоті зайці взялись? їх тут і зроду не було! Та й пішла. Трохи згодом виходить з нори дівчина: — Впіймав? питає. — Та тут бабуся виходила, казала, що ми за дурним гонимось, що тут золотих зайців і зроду не було. Може ти й справді помиляєшся. І тут ніякого золотого зайця немає? — питає дівчину хлопець.

— Хлопче! каже дівчина: — Та бабуся — то ж золотий заєць і був. І вже він далеко забіг, ми його не наздоженем. Що ж нам тепер робити? Скоро розвидниться, батько прийде, і буде нам обом біда велика. Хіба що я сама перекинусь за золотого зайця і ти мене батькові віддаси, а сам додому підеш, бо тепер мій батько тебе пустить.

— Я так не хочу, каже хлопець. Давай разом утікати. Підеш до мого батька, одружимось і побачиш, як нам добре буде. А як не хочеш зо мною втікати, то і я тут зостанусь.

Стала його дівчина вговоряти, щоб сам додому йшов: — Я до тебе потім прийду, каже тільки як оддаватимеш мене моєму батькові, то гляди, щоб не зв'язав мене мотузком, бо тоді я навіки у батька зостанусь. А ще дай мені якийсь знак, щоб ти мене по ньому впізнав.

Зняв він з руки перстень і їй на палець надів. А вона вдарилась об землю і золотим зайцем стала.

Прийшов дід. — Впіймав зайця? питає. — Впіймав! каже хлопець. — Ось, бери! та й дає йому зайця в руки. А дід подає йому мотузок та й каже: — Зв'яжи ж йому ноги, щоб було як нести.

Що тут робити? думає хлопець; та як закричить: — Ой, беріть, бо важкий, не витримаю! Та тиць зайця в руки дідові. А дід не встиг підхопити заєць упав додолу, та як схопиться, як дремене! Закричав дід, затупав ногами, хотів хлопця бити. А він каже: — Я не винен, що ти зайця від мене не взяв, а я все, що ти загадував поробив. Пусти мене тепер додому! — Іди! закричав дід. І штрухнув його в ту нору, де вони з дівчиною золотого зайця гонили. Запаморочився світ хлопцеві, а як він опам'ятався, то вже в лісі коло криниці лежав.

Пішов до батьків і розказав, що йому в підземному царстві було. Радіють батьки, що син їм живий вернувся, а він не їсть і не п'є, свою дівчину дожидає, щодня до криниці бігає, її викликає.

І прийшла до них третього дня убога старчиха, попросила води напитись. А як узялась за кухлик, помітив хлопець у неї на пальці свій перстень. — Це моя дівчина, каже він. Одружіть мене з нею! І поцілував її, а з неї погана шкіра злізла і вона стала, як і була, молода й гарна.

Одружився хлопець з нею і довіку щасливо жив.

ЗНОСКО.

Був собі дід та баба і вже й старенькі були, а дітей не мали і дуже цим журилися.

Зібрався якось дід на оранку та й узяв три шматки хліба з собою, бо саме так трапилось, що крім хліба нічого в хаті не було. Ще вдосвіта виїхав на поле і почав орати, а як сонце трохи

підбилось, спинив коні, витяг з торби шматок хліба, та й думає: — Підкріплюсь трошки, бо не дотягну до обіду, не ті вже сили, що замолоду були.

Тільки взявся за шматок, коли з лісу дід виходить: старий-старий та нужденний! Уклонився орачеві, просить: — подайте, Христа ради! З учорашнього ранку я нічого не їв! Той і подумав: — Я маю ще хліб, то вже разом пообідаю. Та й віддав шматок старцеві, а сам став далі орати.

Як уже сонечко на полудень стало, розпріг дід коні, пустив їх попастись; сам сів під кущиком і витяг з торби другий шматок хліба, щоб пообідати. Не встиг до рота донести, як з лісу другий дід виходить, ще старіший і нужденніший від вранішнього. Підійшов до нього і просить: — Чоловіче добрий! Два дні у мене ріски в роті не було! Змилуйся, Христа ради! Дай шматок хліба!

Здивувався хазяїн, що йому вже другий раз сьогодні пригода з старцями трапляється; не хотів був давати, бо й сам добре зголоднів, проте подумав: — Як він два дні не їв, то і я до вечера видержу, і віддав старцеві другий шматок хліба.

Став він знову працювати і все на сонечко поглядає; коли б швидше вечір, бо таки охляв голодний! Проте доорав якось ниву а тут і смеркати почало. Став лагодитись додому їхати, вийняв третій шматок хліба і хотів з'їсти, щоб на дорогу підкріпитись. Аж тут де взявся третій старець — як на шляху вродився! Старий-старий! Борода вже не сива, а жовта якась; весь тремтить, спотикається. Простягає руки, ледве може вимовити: — Умираю з голоду! Христа ради, хліба!

Зло взяло бідного господаря: чи вони змовилися, ті старці, видирати в нього з рота шматок, чи що це за диво, що сьогодні йому зранку не дають нічого з'їсти? Та й каже старцеві :— Вибачай, діду, але я сьогодні цілий день орю і досі шматка хліба в роті не мав. Не можу тобі цей хліб віддати, бо сам додому не дійду.

А старець упав навколішки та тільки стогне: — Умираю! . . Хліба! . .

І стало дідові шкода його. Він подумав: — Мене жінка дома нагодує, а цей бідолаха, справді, тут без хліба помре! Та й віддав свій останній шматок. І тільки віддав, дивиться — аж перед ним янгол стоїть та й каже: — Це я тричі до тебе сьогодні приходив; Бог послав мене твоє добре серце вивірити. Тепер кажи, чого собі у Бога просиш все буде, як схочеш!

Упав дід навколішки та й молиться, а просити нічого не просить. Янгол і каже: — Бог знає, що ти за все найдужче дітей хочеш. Отже зроби так: як вернешся сьогодні додому, не їж і не пий, і не говори нічого з жінкою, а бери решето та йди по селу яєць просити. В кожній хаті проси тільки одно яєчко, і як питатимуть: нащо? не відповідай; і як лаятимуть, або сміятимуться, також не відповідай. В жодній хаті не бери більше, як одно яйце, а як нічого не дадуть, іди дальше. Як обійдеш усе село, вернешся додому; поставиш решето з яйцями на печі і сам коло нього спати ляжеш. До ранку нічого не їж і з жінкою не говори, а вранці побачиш, що буде.

Як янгол зник, дід ще довго молився, а потім погнав додому. Приїхав він нерано, жінка вже давно з вечерею дожидала, але він не сказав їй і слова, взяв решето і пішов по селу. В кожній хаті просив тілки одно яєчко, не відповідав на запитання, ні на сміх, а як де то й на лайку і як вернувся додому, мав у решеті 101 яйце. Всі вони були великі, тільки саме останнє хтось дав малесеньке — яєчко-зносок.

Поставив дід решето з яйцями на печі, сам ліг коло нього. Бідна баба і питала його що сталось, і плакала, думала, що дід збожеволів. Він усе витерпів і до ранку й словом не озвався. А як стало розвиднятись, почули вони з решета крик; дивляться, а з кожного яйця хлопчик вилупився!

Перелякалась баба; питає, що це таке? Дід і розповів їй вчорашню пригоду. Зажурилась вона та й каже: — Чим же ми стільки дітей прогодуємо? — Не сумуй, стара! каже дід: — Дав Бог діти, дасть і на діти!

І стали хлопчики рости, як з води йти: за тиждень уже бігали; за місяць — у всякій роботі батькові помагали; а за рік

— уже дідові сини були як соколи. Тільки найменший, той, що з яєчка-зноска вилупився, все якийсь щуплий, замрілий був. І як христили хлопців, то всім імен вистачило; тільки найменшого не знали, як назвати, та так Зноском і охристили. Проте, хоч з вигляду він був малий і слабий, а в роботі був такий, як і брати спритний.

Заробили хлопці чимало грошей та й кажуть дідові: — Найми нам ті луки, що коло моря; ми накосимо сіна, а на осінь купимо коней та будемо в підводи їздити; багато грошей заробимо. Дід і найняв ці луки, а хлопці накосили сіна і поскладали його в стоги; кожному хлопцеві по одному стогові: всіх сто один стіжок на луці стало.

І став якийсь злодій на ті луки ходити і сіно красти: як ніч-так одного стога й нема. Вже старші хлопці й засідки робили: як до півночі досидять, стане їм якась музика вчуватись, а тоді не стямляться, як поснуть! А на ранок знов одного стіжка нема!

Що тут робити? Зноско й каже братам: — Давайте, ще я піду злодія ловити! А ті й підняли його на сміх: — Як ми його не впіймали, де ж тоді тобі, бідолашному, впіймати!

Хлопець з братами не сперечався, але ввечері пішов у лісок, нарубав терну та й сів на ніч під стіжком і терном весь обмостився. Як стала ніч до половини доходити, стала йому музика дивна вчуватися: тихенька, ніжна; і став його сон зморювать.

Противився тому хлопець, як міг: тер очі, щипав себе, але й не счувся, як заснув і головою в терни схилився. Як уп'ялися колючки з тернів йому в тіло, так він і схопився, як опечений! Дивиться, а по морю світло розлилось, піна горою на всі боки розходиться, а з піни кобила виходить, така гарна, що й світ такої не бачив: хвіст і грива золоті; копита самоцвітні; шерсть, як срібло блищить. Підійшла до стіжка та й давай сіно їсти.

Підкрався Зноско: як плигне на кобилу, як учепиться в гриву руками, як здавить їй боки ногами!

Заіржала кобила, та як скочить і собі, як побіжить! І що вона тільки не виробляла: і на дибки ставала, і по землі качалась; —

. . . піна горою на всі боки розходиться, а з піни кобила виходить . . .

ніяк хлопця з себе не скине. І раптом розпустила крила та й полетіла над полями, над морями, над лісами, над горами!...

До самого ранку хлопця носила, а скинути з себе не могла. Як стало сіріти, вернулась вона на морські луки та й каже Зноскові: — Пусти мене, хлопче, на волю; а за сіно, що я з'їла, я тобі викуп дам. Маю сто одного сина; сто таких як і я: великі з золотими хвостами й гривами, з самоцвітними копитами. Ти їх віддай своїм братам. А сто перший маленький і миршавий і шерсть на ньому звичайна. Але ти візьмеш його собі: він уміє говорити і з усякої біди тебе визволить.

Заіржала кобила, море розступилось і з нього вийшов сто один кінь всі такі, як вона казала. Пустив її Зноско, а коні до батькового двору погнав.

Ідуть коні, іржуть. Почули батько і брати, повибігали дивитись, що то діється? А Зноско й каже: — Я того злодія впіймав, що наше сіно крав; а це — викуп за сіно! Та й загадав братам, щоб кожний собі коня до смаку вибрав.

Розібрали брати золотогривих коней, дивляться, а Зноскові миршавий дістався. Застидались вони; просять, щоб Зноско перший собі коня вибрав, а він і каже: — Ви добре вибрали, братіки: який я, такий і кінь; нас з ним якраз, пара. Та й не схотів іншого вибирати.

Минув якийсь час і захотіли брати одружитись. Та не хотять собі молодих з різних родин брати, а хотять таку сім'ю знайти, щоб там сто одна дочка була: — Щоб наші жінки рідні були і між собою не сварились! — кажуть.

Попрощались з батьком і поїхали. Довго їздили: може рік, може й два; а може й три роки. Але скільки не питали, ніде про таку родину не чувано. І стали вони вже додому вертатися.

І довелося їм проїжджати диким лісом. Їдуть та й їдуть, а лісові краю не видно. Потомились вони, і ніч уже надходить. Коли дивляться — на горі чималий дім стоїть, кругом служби всякі і сад, і те все муром обгороженo. Вони й радяться: — Попросимось на ніч; тут видно, люди заможні; може й повечеряти дадуть.

Постукали у ворота, вийшли слуги, питають: хто вони і чого їм треба. Вони й кажуть: — Нас сто один брат, і ми шукали, де б знайти таку родину, щоб сто одна дочка, була і щоб ми з ними одружились. Але такої родини не знайшли і вже додому вертаєм; просимо пустити нас переночувати. — Ох, ти! кажуть слуги: — а в нашої господині якраз сто одна дочка!

Одчинили їм ворота, запрошують до покою. Вийшла господиня з дочками; всі молоді й гарні дівчата були: Хлопці зараз вибрали собі кожний пару та й сіли за стіл заручини справляти. Носять слуги їсти й пити, а Зноско й каже: — Піду я подивлюсь, чи дали нашим коням їсти.

Прийшов до стайні, дивиться, а його коник такий смутний стоїть і їсти не хоче. — Чого ти, конику, зажурився! питає хлопець. — Того я журюсь, що сьогодні всім вам смерть буде! каже коник: — Попали ми до лютої відьми-людоїдки. Як повпиваєтеся за вечерею, положить вас хазяйка спати разом з своїми дочками; а як поснете — всіх хлопців поріже. — Як же нам врятуватись? питає Зноско.

Треба, щоб хлопці не впились і, як полягають спати, щоб зсонних дівчат хустки познімали та самі позапинались. Тоді відьма замість хлопців своїх дівчат поріже, а ви вилазьте у вікна, біжіть на стайню, сідлайте коні та будемо тікати. Ти ж, щоб забіг ще до старої відьми в кімнату, та щоб узяв гребінець, щітку, рушник і дзеркальце. Та гляди, щоб нічого додолу не впало!

Вернувся до столу Зноско, переказав усе потихеньку декому з братів, а ті другим переказали. Поки повечеряли, вже всі хлопці свою біду знали. Стали вони вино, замість пити, непомітно під стіл виливати, а як полягали спати і дівчата поснули, познімали з них хустки й самі позапинались.

Опівночі прийшла відьма і в темряві почала всім голови обмацувати: хто без хустки був, усіх порізала. Тільки вона з хати вийшла, повискакували хлопці у вікна, кинулись до стайні коні сідлати — і за хвилину вже в дорозі були. А Зноско ще й до відьми в кімнату заскочив, узяв щітку, гребінець, рушник і дзеркальце.

Лэтять коні, як вітер; утікають хлопці, щодуху. Останній — Зноско їде. І каже йому кінь: — Злізь та приложи вухо до землі, що почуєш? — Приклав хлопець вухо до землі, каже: — Чую тупіт великий, ніби багато верхівців їде. — То відьма з слугами женеться! — каже кінь: — Кидай швидше щітку позад себе, та гляди, щоб наперед не впала.

Кинув хлопець щітку назад себе і де вона впала, там густий ліс до самого неба виріс. Доки відьма за пилками та сокирами вернулась, доки прорубали дорогу в лісі, хлопці вже далеко були.

Мчать вони далі і каже знову кінь до зноска: — А ну, ще злізь та послухай, що земля скаже! Притулив хлопець вухо до землі, каже: — Знову чую тупіт великий; певне знову за нами відьма женеться! — А так! каже кінь: — кидай швидше гребінець позад себе, та гляди, щоб наперед не впав.

Кинув хлопець гребінця — та й устали за ними гори — високі, гостроверхі; ні пройти тими горами, ні проїхати. Добігла відьма з своїми слугами до тих гір, аж дальше бігти нікуди. Мусіла знову за лопатами вертатись. Доки ту гору слуги розкопали, де вже хлопці були!

А прэте знову стала відьма їх наздоганяти. Втретє каже кінь до Зноска: — Приложи вухо до землі, що почуєш? — Хлопець приложив і каже :— Чую сильний тупіт; певно, відьма вже близько за нами. — Кидай швидше дзеркальце! каже кінь: — Та гляди, щоб назад тебе впало.

Кинув Зноско дзеркальце назад, а вітер великий був і те дзеркальце наперед переніс. Розляглось перед ними безкрає озеро. Стали хлопці, що робить, не знають: спереду озеро, ззаду вже на обрії відьма показалася. — Стели швидше рушник на воду! кричить до Зноска кінь. Послав той рушника — і став через озеро міст. Помчали по ньому хлопці: з одного кінця вони з мосту на берег з'їжджають, а з другого відьма на міст в'їжджає. І як була вона посередині озера, обернувся Зносків кінь та я дмухне на озеро! Загорілась вода в ньому і згоріла відьма з усіма слугами. А хлопці в доброму здоров'ї додому доїхали.

Тепер вони вже видумувати перестали і одружилися — кожний, як йому Бог дав; і хоч жінки їхні з різних родин були, а між собою не сварились. Так вони й досі щасливо живуть і старі батьки при них.

БРАТІК-БАРАНЧИК.

Був собі чоловік та жінка і мали двоє дітей: старшу дівчинку Оленку і меншого хлопчика Івася.

Захворувала жінка та й померла, а бідний удівець з малими дітьми не міг собі ради дати та й оженився вдруге. Мачуха попалась недобра, не злюбила сиріт, тільки думає, як би їх із світу звести. І била їх, і голодом морила, нічого не вдіє: живуть діти! І надумала вона їх зчарувати, бо сама відьма була.

Одного дня, саме в літню спеку, вигнала вона їх у степ: — ідіть, куди знаєте, щоб мої очі вас не бачили!

Пішли бідні діти. Сонце пече, душно в степу; піт очі заливає, пити хочеться! А води ніде не видно.

Ідуть та й ідуть, та й побачили кінський слід, повний води. Івасик і проситься: — Сестричко, нап'юся я з цього слідочка водиці! — Ой, не пий, братіку, бо жеребчиком станеш! Послухавсь хлопчик, витерпів і не напився.

Ідуть вони далі, а сонце так пече, так пече! В роті висохло, солоний піт очі виїдає. Дивляться, на степу коров'ячий слід, повний води стоїть. — Сестричко! знов проситься Івасик: — я з цього слідочка водиці нап'юсь! — Ой, не пий братіку, бо бичком станеш! Послухавсь хлопець і на цей раз: перетерпів спрагу і не напився.

Ідуть вони знову і так уже душно, що сил не стає іти. Дивляться, а на степу овечий слід, повний води, стоїть. — Сестричко, я з цього слідочка водиці нап'юся! Аж плаче, проситься хлопчик. — Ой, не пий, братіку, бо баранчиком станеш! Не послухався Івасик, не міг уже витерпіти; відстав від сестри та й напився з сліду води. І в ту ж мить баранчиком став.

Оглянулась сестра, де Івасик! А його вже нема, тільки біленький баранчик жалісно мекає та до неї лащиться. Все зрозуміла дівчина, заплакала і пішла з братіком-баранчиком далі.

Над вечір приблудилися вони до лісу і тут хатку знайшли та й стали в ній жити: Оленка господарює, їсти варить, в хаті порається, а баранчик по лісу бігає.

І натрапив раз мисливець на білого баранчика: гнався, гнався, а баранчик утік. На другий день знов пішов мисливець у ті самі місця, чи не зустріне баранчика? Та й зустрів. Ганявся, ганявся за ним по лісі, знов баранчик утік. — Чекай же, я тебе підстрелю! думає мисливець, — а таки взнаю, куди тікаєш і де ховаєшся! Та й став засідки з рушницею робити.

Цілий місяць по лісі блукав, а таки зустрів і підстрелив баранчика і хоч той знову втік, але на траві слід кривавий зостався і по тому сліду мисливець аж до хатки дійшов і побачив як Оленка над баранчиком плаче і криваву рану йому обмиває. Здивувався мисливець, побачивши в лісі таку гарну дівчину. Став її розпитувати, хто вона. Розказала Оленка як її мачуха з дому з баранчиком вигнала, тільки не сказала, що баранчик їй брат.

Узяв її мисливець з баранчиком до себе, та скоро й одружився з дівчиною.

Стали вони щасливо жити. І Оленці добре, і баранчика всі жалують, хоч ніхто не знає, що то Оленчин брат.

А як народився в Оленки маленький синок, то вона нікому не давала його глядіти, тільки баранчикові: той і колише дитину, і у візочку возить; а як заплаче мале, то й баранчик мекати починає. І мекає доти, доки дитину не нагодують або перестелять.

І прочула мачуха, що її пасербиця жива і щаслива; розлютилася і вирішила бідну Оленку із світу звести. Переодяглася убогою жінкою та й пішла на роботу до Оленки наймthemся. Не впізнала пасербиця мачуху та й найняла її за служницю. Пішла з нею до річки купатись і тут мачуха Оленку втопила, до кіс їй важке каміння прив'язала; руки осокою різучою сплутала; а на груди піску насипала, щоб Оленка не встала. Тоді перебрала свою дочку за Оленку, і та пішла, немов Оленка, до господаря жити.

. . . побачив як Оленка над баранчиком плаче і криваву рану йому обмиває . . .

Ніхто про те не знав і не догадався, тільки баранчик став од нової Оленки тікати, та мале дитя без материнського молока день і ніч плакало.

Пройшло кілька днів. Чекає відьма, щоб дитина з голоду вмерла, а воно не вмирає. І думає відьма: хто ж його годує? Чи не баранчик?

Стала вона приглядатися і помітила, що як тільки мале заплаче, бере його баранчик на роги, несе до річки і починає сестру викликати:

Виплинь, виплинь, Оленочко!
Вийди з води, сестриченько!
Дитя плаче, їсти хоче!

З-за кущів випливе сіра качечка, вдариться об землю, зробиться Оленкою, погодує і перепов'є дитину і знов стає сірою качечкою, знов кудись відпливає.

— Треба вбити баранчика! думає відьма. Та й переказала те своїй дочці, а та господаря стала просити, щоб звелів баранчика зарізати.

Здивувався він: — Ти ж його, каже, так любила, а тепер зарізати хочеш? Бо він думав, що його жінка є правдива Оленка, а відьмина дочка відповідає: — Баранчика треба зарізати, бо він нашого сина скоро з світу зведе, все його кудись на рогах носить.

Згодився господар баранчика зарізати, а сам думає: — Піду я подивлюсь, куди ж де він дитину носить? Та й підгледів баранчика, як той дитину на рогах ніс і пішов за ним. Як почув, що баранчик сестру викликає, сховався в кущі. А тут приплила сіра качечка, зробилась Оленкою і стала дитину годувать, а баранчик став скаржитися, що його скоро заріжуть і тоді не буде кому дитину до річки носити і вона теж з голоду помре.

Стала Оленка плакати, а господар вискочив з-за кущів і вхопив її за руку. Розказала йому Оленка, як її мачуха-відьма втопила, як осокою руки сплутала, каміння до ніг понав'язувала, піском груди пригнітила. Вдарилась об землю, стала сірою качечкою і поплила.

А господар прийшов до хати, та як став відьму бити! Доти бив, доки вона в усьому призналась і Оленку зо дна ріки дістала. Як відкопали її з-під піску й каміння і розплутали руки з осоки, ожила Оленка. Тоді відьмі відрубали голову, а її кров'ю помазали баранчика, і він знову хлопцем став. А відьмину дочку господар прогнав, і став з Оленкою і з сином та з Івасиком щасливо жити.

ПРО МАРКА БАГАТОГО І ВАСИЛЯ БЕЗРІДНОГО.

Був собі один купець, на ім'я Марко, а на прізвище Багатий. Він і справді багатий був, незліченні маєтки мав, а такий був скупий, що ніколи нікому не помагав, навіть старцеві зроду копійки не дав. Жив він утрьох із жінкою та з старою тіткою, що в хаті за наймичку була, всю хатню роботу справляла. А дітей у нього не було.

Одного року випала люта зима з великими морозами і сніговіями. І саме на різдвяну ніч таке на дворі розходилося, що й світу не видно: мете, віє і мороз давить.

І постукались до Марка Багатого вночі три старці: старі, як світ, в подертих лахах, померзлі й змучені. Просяться переночувати, а Марко велить тітці гнати їх у шию. Не йдуть старці, просяться; кажуть, що до ранку померзнуть на дворі; кажуть, що гріх у таку ніч людину з хати виганяти.

Розсердився Марко та й каже: — Ну, як вони шукають захисту, то хай під ґанком ночують, де собача буда була; другого притулку в моїй хаті їм не буде!

І звелів двері замкнути.

Полізли старці під ґанок, а тітці Марко звелів у сінях лягти та прислухатися, щоб вони чого не накоїли.

Тремтить тітка в сінях від холоду, заснути не може і чує, як старці під ґанком розмовляють: — Спить Марко багатий, кажуть, і навіть у сні над своїм багатством труситься. А того й не знає, що цієї ночі у нього в повітці народиться хлопець, що всі

його маєтки посяде. Зватимуть того хлопця Василем, а прозиватимуть Безрідним.

Зрозуміла тітка, що то незвичайні старці й до ранку просиділа в сінях, не ворухнувшись. А вранці розказала Марку, що вночі чула. Побіг Марко в повітку, а там мертва жінка лежить, від морозу задубіла, а коло неї — живий новонароджений хлопчик. Хотів його Марко зараз забити, так сусіди позбігались, не можна було при них.

І кажуть сусіди: — Це тобі, Марко, Бог щастя послав! Мусиш цю дитину за сина взяти. Він і думає: — Як відмовлюся, виросте хлопець на чиїхось руках та, може й справді, моє майно посяде! А як візьму його собі, то якось прихитрюся із світу звести. Та й каже сусідам: — Правду, людоньки, кажете! Беру хлопця за сина, а вас на христини прошу!

Загомоніли люди, що ,видно, не такий вже Марко скаредний, як про нього говорено. А той няньок і мамок понаймав і пишні христини на новий рік справив. Тільки як посилав дитину з кумами до хреста, то строго наказав кумам назвати хлопця як самі схотять, тільки не Василем. А куми як прийшли до церкви, то й засперечались: одні кажуть: сказав Марко хлопця Василем назвати, а другі — ні ,звелів Василем не називати.

А папотець і каже: — Сьогодні святого Василія, годиться хлопця Василем назвати. Та так і охристив. Як вернулися куми і Марко довідався, яке хлопцеві ім'я дано, то мало не пропав від злости.

Минув місяць, і скликав Марко гостей на прощу в манастир їхати. Посідали в санки і поїхали глибокими снігами, лісовою дорогою. В задніх санях Марко з названим сином їхав і серед дороги викинув його в сніг, а сам на санках простягнувся, ніби спить. Як приїхали, стали його будити і питати, де дитина поділась? А він волосся на собі, ніби з горя, рве, кричить: — Це ж я заснув, а воно з саней випало!

Послали манахів дитину по сліду шукати, ті вернулись ні з чим. А ввечері чужі купці до манастиря заїхали і в кожухах малого Василя привезли. Розказують, що чудо бачили: серед

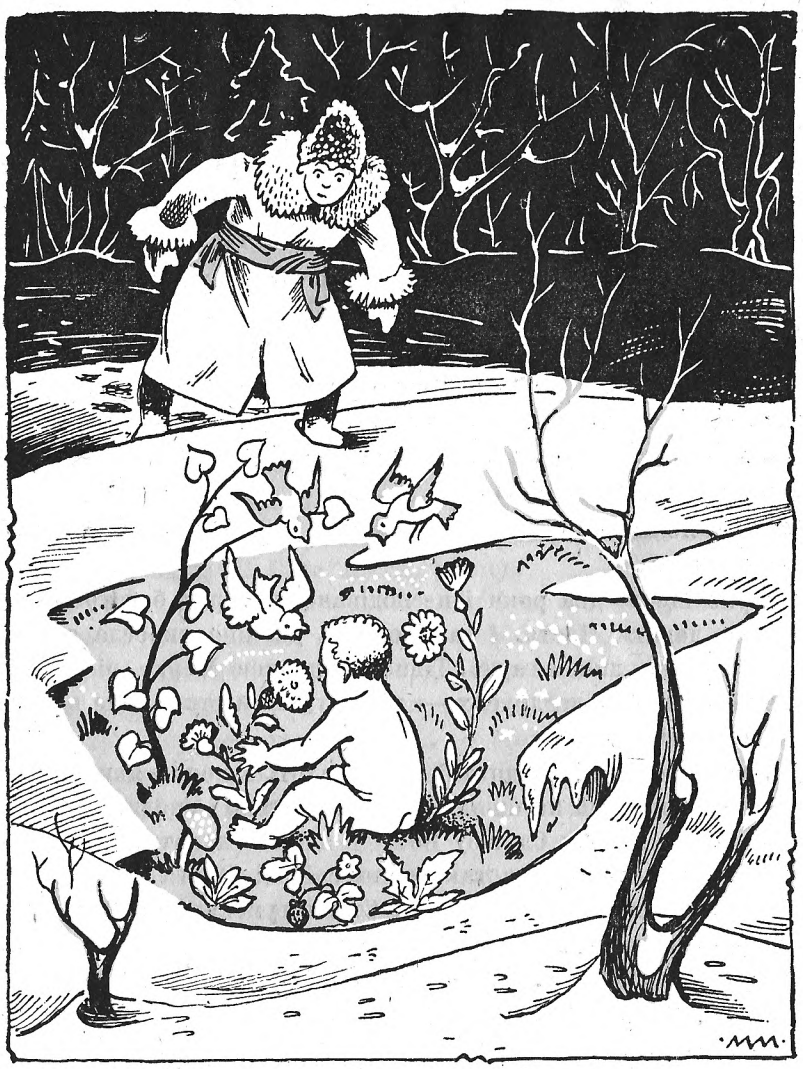

. . . на траві голе дитя сиділо і квітками гралось . . .

снігів на галявинці трава росла; на траві — голе дитя сиділо і квітками гралось, а кругом пташки літали і дитину забавляли. Люди й кажуть: — на цьому хлопчику Божа ласка є. Бережи його, Марку! А Марко аж зубами від злости скрегоче.

Минув рік. Василь підріс і жінка Маркова його полюбила, а Марко ненавидить, тільки й думає, як хлопця зі світу звести.

Влітку сказав своїм, що будуть на море виїжджати. Поїхали, та й стали на самому березі над кручею жить.

І знялася на морі буря велика; вдень лютувала, а на ніч ще дужче заревла. Як всі поснули, Марко взяв невелику бочку, посадив туди Василя, забив денце і кинув з кручі в морські хвилі; легко відідхнув і сам спати пішов.

На ранок шукають — де хлопець? Жінка Маркова плаче, а він про людські очі, теж журиться та на няньок гримає, — шукайте дитину! — кричить.

Скільки не шукали і сліду не знайшли. І вирішили, що хлопця цигани вкрали.

Минуло ще зо два роки і несподівано у Марка багатого народилася донька Настя. І така славна дівчина виросла з неї: добра, розумна, лицем гарна. Тішиться дочкою Марко, ні в чому їй не відмовляє, а до других — ще скупіший став, хоче великі маєтки Насті лишити.

Минув дівчині шістнадцятий рік і захотіла вона в якийсь манастир приморський на прощу поїхати. Батько і вволив її волю. Приїхала туди, стали Службу Божу в церкві слухати, а на крилосі молодий послушник так гарно співає! Настя з матір'ю і захотіли взнати, хто він і звідки. Стали ігумена питати, а той і каже: — Вісімнадцять років тому знялась на морі буря велика. І показалось вночі нашим ченцям, що якийсь світ на морі видніється. Зійшли вони на берег, а по морю бочка пливе; на ній свічка горить. Страшні хвилі круг неї здіймаються, а вона спокійно до берега пливе, прямо ченцям у руки. В тій бочці малий хлопець був, не знали ми чи він хрищений, та й охристили його Василем, а прозвали Безрідним. Це він і є.

Як почув те Марко, то ніби йому хто ножа в серце встромив. — Так не пропав Василь! І тепер у Насті моєї добро відбере! Не діжде! — думає він і каже до ігумена: — Полюбив я цього хлопця.. Пустіть його з нами, я його купецької справи навчу; а як добрий буде, то й за зятя візьму.

Радіють манахи, що їхньому вихованцю таке щастя випало. А хлопець і сам радіє, бо дуже йому Настя сподобалась. Поїхав він до купця, став щиро працювати; тільки ніяк хазяїну не догодить: що б не зробив, то все тільки штурханці та лайку має. Покинув би він цю роботу, так уже вони з Настею полюбилися і обоє мріють, щоб одружитись.

Відкрилась Настя матері, а та Маркові сказала, просить дітей благословити. Викликав Марко Василя, та й каже: — Як хочеш моїм зятем стати, мусиш у далекі ліси на мої левади сходити і за сім років дохід звідти принести. Як це зробиш, одружу тебе з Настею. Та й дав йому листа до прикажчика.

Збирається Василь в дорогу та так радіє: обіцяв хазяїн Настю за нього віддати! Взяв листа і пішов.

А до тих лісів не близький шлях був: з півроку йшов Василь степами та болотами, горами та нетрями. Та як зайшов уже до тих непрохідних лісів, де левади Маркові були, зустрів якогось діда. Той і питає: — А куди ти, хлопче, йдеш? — Ливарні Марка Багатого шукаю, каже Василь. — Може ви дідусю, шлях мені покажене?

— А листа до прикажчика несеш? питає дід? — Несу, каже хлопець. — Дай його сюди!

Не посмів Василь відмовити, подав листа. Хукнув дід на нього, печаті самі розкрились, він і каже: — Ану, читай! що твій хазяїн пише!

А в листі стояло, що як прийде з цим листом Василь Безрідний, щоб його вкинули в найбільшу піч, де залізо вариться. — Що ж мені робити? питає Василь. Хукнув дід удруге на лист і той запечатався. Каже старий хлопцеві: — Іди з цим на ливарню і нічого не бійся. Тут уже все інакше написано. І показав йому шлях.

Над вечір прийшов Василь на завод. Кругом здоровенні печі стоять, до червоного розпечені: в них залізо вариться. З високих димарів сажа і дим летять. Ковалі б'ють молотками, стукають так, що й люди глухнуть. Від жару всі голі ходять, у сажу позамащувані. Суще пекло!

Викликав Василь прикажчика, дав йому листа. Той прочитав і звелів хлопця добре нагодувати і вдягнути. А на другий день навантажив сім возів золотом та й каже: — Це дохід з ливарні за сім років. Вези хазяїнові!

Як вернувся Василь з грішми додому, Марко з люті не знав, що робити. Запріг найкращого коня, за місяць на ливарнях був. Викликав прикажчика, питає, як смів Василю Безрідному гроші віддати?! — А хто ти такий? питає прикажчик. — Я Марко Багатий! кричить купець. — Якраз тебе нам і треба! засміявся прикажчик, моргнув на робітників, ті схватили Марка й укинули в найбільшу піч. Там він і згорів.

Довго ждали дома хазяїна, аж поки звістка до жінки дійшла, що Марка на ливарні в піч укинули. Викликала вона прикажчика, а той листа показав, Марковою рукою писаного. В листі стояло, що Василеві Безрідному за сім років дохід віддати, а як слідом за ним шахрай приїде, що себе Марком Багатим називатиме, то його в піч укинути.

— Божа воля! стали люди казати. А Настю одружили з Василем, і вони й досі щасливо живуть.

КИРИЛО КОЖУМ'ЯКА.

Давно це діялось, ще за київських князів. На дніпрових горах тоді ліси непрохідні росли і в тих лісах загніздився був змій. Він по всій землі українській літав і без числа людей та худобу нищив.

Багато сміливців виходило з ним на бій, але всіх він пожер і розпука огорнула людей. І врадили старші в громадах, щоб більше людей ощадити, давати змію щорічну данину людьми й

. . . вдарив його лапами та тільки шматки конопель зі смолою видер . . .

худобою по жеребках. Пристав на це змій, перестав сам літати і всіх без розбору хапати, а по селах і містах стали жеребки кидати, визначати людські жертви на прохарчування змію.

І випав жеребок київській князівні, а вона у батька одиначка була і така гарна, що й сонце на неї задивлялось. Батько всі скарби князівські обіцяв, щоб хто за неї свою дитину дав, так хто ж дасть? Хотів сам за неї піти, так громада не пустила. І пішла князівна разом з іншими до змія.

Але така гарна була, що змій не з'їв її, а зоставив у себе за господиню, і вона про це батькові з голубом листа переслала. Зрадів батько, що вона хоч жива і став скрізь такого молодця шукати, щоб силу й відвагу мав до боротьби із змієм став. І порадили йому одного чоловіка просити, на ім'я Кирило, а на прізвище Кожум'яку, бо заробляв на хліб тим, що сирові шкури м'яв, а жив він у самому Києві, над Дніпром.

Послав князь до нього своїх бояр з багатими дарами. Допитались вони, де Кирилова хата, постукали в двері й увійшли. Сидить Кирило долі, спиною до дверей і дванадцять волячих шкур разом мне. Шкури лопотять і не чути йому, що ззаду робиться. Покликали його бояри раз і вдруге — не чує. Вони тоді як гукнуть: — Кирило! А він з несподіванки як рвоне шкури, так всі дванадцять разом і роздер. Розсердився і на бояр став кричати: — Чого ви прийшли?! Яку шкоду мені зробили!

Обіцяють бояри, що за шкуру заплатять; дають князівські подарунки, кажуть, щоб із змієм битися йшов. Кирило й слухати нікого не хоче, за шкури сердиться, бояр із дарунками з хати вигонить. Присилав князь до нього інших посланців і сам приходив просити, — не слухає Кирило та й край.

І врадили князь з громадою малих дітей до нього послати, тих, що їхніх матерів змій поїв. Як прийшли ті діти, як поставали круг Кирила навколішки, як почали плакати! Простягають до нього рученята, просять: — Убий змія!

Не витримав Кирило, і сам заплакав. Тоді пішов до князя та й каже: — Знав ти, кого до мене посилати! Тепер давай мені сім возів конопель і три бочки смоли; та нехай мені ковалі таку

довбню залізну скують, щоб як об землю вдарив, на три сажні вгрузала.

Дав йому князь сім возів конопель і три бочки смоли. А довбнютричі ковалі перековували, поки таку важку зробили, як Кирило хотів.

Як все готове було, обмотався він туго коноплями і смолою товсто обсмолився. Узяв довбню та й пішов до змія. Побачив його змій та й питає: — Чого прийшов, битись чи миритись? — Де вже з тобою миритись! каже Кирило: — Я битись прийшов! — То ходім на залізний тік! говорить змій.

А той тік над дніпровоюк ручею був. Скочив змій на Кожум'яку, вдарив його лапами і хотів роздерти, та тільки шматки конопель з смолою віддер. А Кирило ударив його довбнею по голові, і загнав по кістки в залізний тік.

Розігрівся тік і змія розігрів, витягнув він лапи з току та побіг з кручі вниз, щоб у Дніпрі прохолодитися. Поки вернувся, Кирило знов обтулився коноплями і де було прорвано, соломою позамощував.

Кинувся змій на супротивника вдруге — та хоч як бив лапами, а крім конопель засмолених нічого віддерти не міг. А Кирило як ударив довбнею вдруге — то загнав його в залізний тік аж по пояс.

Розігрівся тік, аж червоніти став. Ледве вихопився з нього змій і знову чим дуж до Дніпра помчав. Поки вернувся, Кирило знову віддерті коноплі назад попритулював і смолою зверху позамащував.

Розігнався змій втрете, з усією силою вдарив лапами і вже трохи й за живе Кирила зачепив. Але й той, як ударив довбнею в плечі, то по самі плечі змія в тік загнав. Тік розпікся, як вогонь, змій не міг вже з нього видобутись та там і згорів. А Кирило випустив князівну і тих людей, що ще не встиг змій поїсти і сам додому пішов. Не прийняв ні подарунків, ні подяки ні від князя, ні від людей: — Я, каже, — то для дітей зробив! Та й став і далі волячі шкури м'яти.

А те урочище, де він жив і досі Кожум'яками зветься; тепер це одна з крайніх вулиць у Києві.

ПРО МАРІЮ ЦАРІВНУ ТА ІВАНА ЦАРЕНКА.

Був собі цар, та мав трьох синів. Прийшли вони раз до батька та й кажуть: — Ми вже повиростали, дозволь нам одружитись. Він і каже: — Візьміть луки та пускайте стріли, куди чия стріла влучить, там кожний собі жінку візьме.

Став стріляти старший царенко. Високо полетіла його стріла та й упала до князя в двір. І взяв він за себе князівну. Пустив стрілу середній брат: ця нижче полетіла і впала до купця в двір. І середній царенко з купецькою дочкою одружився. А як стрілив найменший брат, Іван царенко, то його стріла загула і під хмари полетіла, а де впала, ніхто не бачив.

Став Іван царенко свою стрілу шукати. Три дні ходив людей питав—ніхто не бачив. А ввечері третього дня вертався додому через лісок та й побачив на купині жабу, що його стрілу в лапах держала. Став її просити, щоб стрілу віддала. — Одружися зо мною, тоді віддам,—каже жаба. Не схотів Іван царенко з нею й говорити, пішов до батька питати, що робити? А батько каже: — Така твоя доля. Як упала твоя стріла до жаби, то мусиш з нею одружитись.

Зажурився Іван царенко, а батькового слова переступити не посмів. В один день всіх царенків звінчали, разом весілля відгуляли і стали молоді подружжя окремо жити.

Через якийсь час посилає цар своїм синам наказ, щоб на другий день кожна невістка йому вишиваний рушник своєї роботи подарувала. Старші брати радіють:—Хіба мало їхні жінки гарних рушників понашивали? А Іван царенко журиться, що його жаба вишивати не вміє; і навіть царського наказу їй не переказав.

А жаба прилізла до нього та й питає: — Чого ти, Іване царенку, такий смутний? Може батько сердиться? — Не сердиться батько, відказує той, — а хоче, щоб кожна невістка йому завтра вишиваний рушник своєї роботи подарувала. — Так чого ти журишся? — Того, що у братів жінки, як жінки; шити вміють. А що ти, жаба, завтра батькові подаруєш?

Усміхнулася жабка, заквакала: — Не журися мною, Іване царенку, що я жаба. Лягай краще спати, завтра побачиш, що буде. І як заснув він, зараз вийшла на ганок, свиснула, тупнула і позлазилися до неї жаби й гадюки з усього світу, питають: — Чого ти хочеш, Маріє царівно? — Хочу, каже, щоб ви мені такого рушника вишили, як у мого батька столи застилали.

Заходилися жаби й гадюки шити. Всю ніч працювали, а на ранок такого рушника красного зробили, що й очей не можна одвести. Різними шовками гаптований, білими мережками перешитий. Як приніс його Іван царенко батькові, то цар з дива очі витріщив; любується рушником, гостям показує, хвалиться: це мені невістка-жабка вишила! А як принесли рушники від старших невісток, то подивився — добре! сказав, та більше про них і не згадував.

І каже він синам: — Бачу, що з моїх невісток найкраща майстериця жаба. Тепер хочу знати, котра з них найкраща господиня. Хай на завтра кожна спече мені хліба, білого чи чорного, як сама схоче.

Радіють старші брати: от коли їхній верх буде! Бо якого ж хліба спече жаба? Вона своїми лапами і діжі не вимісить! А Іван царенко знову зажурився...

Прийшов він додому, жаба й питає: — Чи сподобався мій рушник батькові? — Сподобався! каже Іван царенко. — А в тих невісток — кращі рушники були? — Ні ,гірші. — Так чого ж ти знов журишся?

— Того журюсь, що загадав батько, щоб кожна невістка йому на завтра хліб спекла; хоче знати, котра з них найкраща господиня. А що ти, жаба, йому спечеш? Як ти своїми лапами в діжу влізеш?

Усміхнулася жаба: — Я тобі вже казала, Іване царенку, не журися мною, що я жаба! краще лягай спати, побачиш, що завтра буде!

Ліг він. А вона наколотила у відрі борошна і попелу з водою, вилила ту юшку в нетоплену піч, заслінкою закрила і сама спати пішла.

А старші невістки догадались, що жаба чарівниця, та й прийшли під вікно підглядати, що вона робитиме, щоб потім і собі так зробити. Як побачили, що вона наколотила, то побігли додому, кожна й собі замішала попелу з борошном, розвела водою, вилила в піч і заслінкою зачинила.

Прокинувся Іван царенко вранці, а по хаті дух такий смачний чути; — що це так пахне? питає він. А жаба повела його до печі і заслінку відкрила; а там коровай такий пахучий, та гарний сидить; високий, як сніг білий і як сонечко рум'яний! А зверху посажені печений голуб і голубка з тіста зліплені, і вони головками крутять та все цілуються!

Остовпів з дива Іван царенко: — Як ти таке зробила?! питає. А жаба сміється: — Неси до батька, чи йому сподобається?

Старші невістки як повставали, теж пішли до своїх печей дивитись; а там така біда зробилась! В печах повно болота, чирінь розкисла, з-під заслінки патьоки течуть! Заходились вони нове тісто ставити, позвали майстрів у печі вичистити і нову чирінь набити. Поки з тим упорались, хліб аж вночі спекли.

Цар жаб'ячим короваєм натішитися не міг, що такий гарний та смачний. А як від старших невісток пізно ввечері хліби поприносили, то він подивився та й на кухню віддав.

І каже синам:—Бачу я, що з моїх невісток жаба є також найкраща господиня. Тепер хочу знати, хто з них найкраще танцює. Щоб за тиждень прийшли ви всі з жінками до мене на вечірку.

Зраділи старші брати: тепер то вже вони над жабкою посміються, як вона на вечірці плигатиме! А Іван царенко від досади ні живий, ні мертвий, додому прийшов.

А жаба знову питає: — Чи сподобався батькові мій коровай? — Сподобався. — А в тих невісток кращий хліб був? — Гірший. — Так чого ж ти, Іване царенку, знову журишся?

— Того журюся, що звелів батько всім синам з жінками за тиждень до нього на вечірку прийти, хоче бачити, яка невістка найкраще танцює. Ну як же ти, жабо, танцюватимеш? Засміялася жаба: — Скільки раз тобі, Іване царенку, говорити треба, щоб не журився ти мною, що я жаба?

Минув тиждень, і стали гості до царя з'їжджатися: старші невістки такі собі вбрання понашивали, так повдягалися, а жаба як сиділа, так і сидить. Гине з досади Іван царенко. А жаба й каже йому: — Іди вже до батька, а про мене скажеш, що я пізніше приїду. Та як блисне блискавка, як грякне грім, всі полякаються, питатимуть: що це? А ти скажеш: це моя жінка вдягатися почала. І як стануть з тебе за це глузувати, не відказуй нічого. І в другий раз блисне блискавка і грякне грім. Ти скажеш: це моя жінка у візок сідає. А як блисне і загремить втретє, то скажеш: — це моя жінка приїхала. Та й вибіжиш мені назустріч.

Пішов Іван царенко до батька, цар і питає: — Чому без жінки прийшов? — Вона потім приїде, — каже син. І тут то він глуму й насмішок наслухався: — Жаба має окремо приїжджати! Та ти б її в кишені чи в хустці приніс! У відро з болотом посадив би, вона б і плигала! Пам'ятає Іван царенко жінчин наказ, мовчить, не відказує. А самого такий жаль бере!

Раптом грякнув грім і блискавка небо оперезала. А на небі — ні хмаринки! дивуються всі. — Що це? питають. — Це моя жінка вдягатися почала! каже Іван царенко. Почали всі реготатись, почали знову з нього глузувати. А він мовчить.

За годинку — налетіли хмари, небо з краю в край перетяла блискавка; загриміло так, що аж шиби у вікнах задзвонили — і раптом все розвіялось і сонце засвітило.

Всі затривожились; що це? питають. — Це моя жінка у візок сідає! Каже Іван царенко. І за це вже не тільки глуму, а й лайки наслухався.

Минуло ще з годину. Почорніло небо, раптом ніч настала. Страшна зелена блискавка темінь роздерла і через палату прилетіла, а від грому ніби палац розколовся. І раптом все зникло, сонце засяло.

Жахнулися всі. Що це?! питають. — Це моя жінка приїхала! каже Іван Царенко та й побіг її зустрічати. І що на нього казали, вже й не чув.

Вибіг на ґанок — а в двір золотоверхий візок заїхав і з нього вийшла красуня, що й світ такої не бачив, підійшла до нього, та й каже: — Не впізнав, Іване царенку, своєї жінки-жаби? Бери ж мене за руку та веди до батькаі скажеш: Прошу мою Марію царівну любити.

Як у сні повів її Іван царенко до батька, і в палаті стало так тихо, як в усі, коли гості таку красуню побачили. Посадив її цар коло себе, і цілий вечір від себе не пускав, а з другими невістками мало що й говорив. І танцював старий батько тільки з нею.

Як стали вечеряти, стали старші невістки примічати, що Марія царівна робить і собі так давай робити. А вона як птицю смажену їла, то все кісточки в лівий рукав запихала; а як чарку пила, то все рештки в правий рукав зливала. І вони собі так зробили. То в Марії царівни чисті рукави зостались, а в тих невісток ліві рукави всі в масних плямах стали, а праві — по лікоть мокрі.

По вечері стали знову танцювати. Махнула Марія царівна правим рукавом. Вилетіли з нього бризки і стало посеред палати озеро. Махнула лівим рукавом, вилетіли з нього пташині кістки — і поплили по озеру качки, гуси, лебеді. Дивуються всі, та Марію царівну вихваляють. А другі невістки так заздрять!

Пішли й вони у танець: як махнули правими рукавами — всім очі позаляпували; як махнули лівими — полетіли кістки, влучать: тому в ніс, тому в ухо, тому в лоб. . . Цареві око підбило і в бороді кістки позаплутувались, ледве їх звідти повибирали. Розсердився цар, а невістки лютують!

А Іван царенко сидить, як зачарований: ні до кого не озивається, все на свою жінку дивиться: — Це ж вона жаб'ячу шкурку скинула! думає. — Як же зробити, щоб вона її більш не одягала? Піду, та спалю її!

Вийшов Іван царенко з царського двірця, побіг додому. Дивиться — жаб'яча шкурка у Марії царівни на ліжку лежить. Він розпалив у печі та й кинув шкуру в огонь. Засмерділо по хаті, важкий дух пішов. А тут під вікнами візок заторохтів, Марія царівна з вечірки вернулась.

Увійшла в хату і затривожилась: — Іване царенку, від чого це сморід такий? А де ж моя шкурка?! Лишенько моє! Це ж ти її спалив?! — Спалив! каже Іван царенко: не хочу, щоб ти її одягала; хочу, щоб така як зараз зосталась!

Що ж ти наробив! каже Марія царівна: — Я дочка морського царя і мудріша за батька вдалася. За це він мене на три роки жабою зробив. Вже два роки минуло; якби я з тобою ще рік у шкурці прожила, тому закляттю реченець би вийшов і я б довіку вже людський образ мала і ніхто б не міг нас з тобою розлучити. А як ти своєвільно шкурку спалив, мушу я знову під владу морського царя повернутись. Тільки й побуду з тобою до ранку!

—Не дам тебе! — каже Іван царенко,— не пущу! — І не счуєшся ти, де я й дінусь! — відказує Марія царівна.—То де ж тебе шукати, бо без тебе я жити не хочу! каже Іван царенко. — Шукай у тридесятому царстві бабу-ягу, мою тітку, а вона тобі до мене шлях покаже!

І тут стало розвиднятись. Закрутивсь чорний вихор по хаті, вирвав Марію царівну з рук Івана царенка, вдарилася вона об землю, стала сірою пташечкою, і вилетіла в вікно. Тільки її Іван царенко й бачив.

Засумував він. Не їсть, не п'є, без Марії царівни жити не може. Просить батька в дорогу його благословити, — піде свою жінку шукати. Цар і благословив.

Та нелегко було тридесяте царство знайти. Багато земель і царств перейшов Іван царенко, а котре з них тридесяте? і вже третій рік з краю в край мандрує бідолаха, а ще не допитався, де баба-яга живе.

Так блукаючи, зайшов раз в горах у непрохідні хащі. Цілий день з бідою через них пробивався, а над вечір хатку на курячих лапках побачив; — Стань до мене передом, до лісу задом! каже їй Іван царенко. Вона й стала до нього передом.

Увійшов він в хатку, дивиться — а на печі баба-яга лежить. Побачила його та й каже: — А, Іване царенку! Слухом слихати, видом видати! Чи по волі прийшов, — чи по неволі? — Добрі

молодці все по волі ходять, відказує він: — я шукаю мою жінку, Марію царівну!

— Знаю, каже баба-яга; — це моя небога, вона про тебе говорила. Погостюй сьогодні у мене, відпочинь, а завтра тобі шлях до неї покажу!

Нагодувала Івана царенка і спать положила. А вранці дала йому шовковий клубочок. — Держи його за нитку: куди він котитиметься, туди за ним поспішай; де він стане, там і ти станеш. А що далі робити — сам догадаєшся.

Іде Іван царенко за клубочком та й дійшов до синього моря. Тут клубочок спинився, Іван царенко став. Оглядається навколо, що ж далі робити? Побачив на березі кущі та й заховався в них. Надвечір прилетіла зграя лебедів. Ударилися в землю, стали дівчатами і між ними Марія царівна була! Пороздягались вони і стали в морі купатись.

Іван царенко запримітив, куди Марія царівна свою сорочку поклала, тихенько підліз, взяв ту сорочку і знову в кущі сховався. Як дівчата накупались, повилазили з моря, повдягались, ударилися в землю, зробились лебедями і полетіли. Тільки Марія царівна все по берегу ходить та свою сорочку шукає.

І стала вона просити: — Хто взяв мою сорочку, віддай! Якщо ти старий чоловік — довіку тобі за дочку буду; як молодий — за сестру!

Вийшов Іван царенко з-за кущів та й питає: — Маріє царівно! Чи впізнала мене? Зраділа вона і стали обоє радитись, як її від морського царя визволити.

— Мусиш до мене на дно моря прийти, каже Марія царівна: тільки зайде сонце, сміло в воду йди, не бійся, не втонеш. А як, стане тебе цар морський питати, чого прийшов, казатимеш, що хочеш морське дно обдивитись. А що далі робити, там видно буде.

Попрощалися вони; Марія царівна ударилася в землю, стала лебедем і полетіла, а Іван царенко дождався, щоб сонце зайшло і в ту ж мить у воду поліз.

. . . зелений світ кругом розливається, риби навколо плавають . . .

Іде він по морському дну: вода над голово зійшлась, зелений світ кругом розливається; риби навколо плавають, як метелики пурхають; дивні квіти по землі розстелились. Як стемніло, побачив двірець царя морського: стіни з прозорого кришталю, морськими квітами уквітчані; і світяться ті квіти різними вогнями. В палатах ясно, як удень. На золотому стільці сидить цар морський, а коло нього купа всякого дива: дівчата з риб'ячими хвостами плавають; павуки і раки лазять; морські гади в клубки позвивались; риби, як мухи, через двері й вікна швендяють, аж голова Іванові царенкові завернулась, як те все побачив.

Запримітив його цар морський та й гукає: — А ,Іване царенку, слухом-слихати, видом-видати, чи по волі прийшов, чи по неволі? — Добрі молодці все по волі ходять! відказує той. — Наслухався я багато про всякі дива, що на морському дні водяться; прийшов просити тебе, щоб дозволив морське дно обдивитись.

— Можна! каже морський цар: — тільки за це мусиш мені три служби виконати. Іди зараз відпочинь з дороги, а завтра зранку першу службу зробиш. Скільки часу після цього зостанеться, будеш морське дно оглядати.

Повели слуги Івана царенка в маленьку кімнатку, де він спати мав. Тільки вони вийшли, якась пташка прилетіла, та як стукнеться у вікно! Потім розігналась та вдруге, втрете! — Ще розіб'ється, дурна пташина! подумав Іван царенко та й відчинив вікно.

А пташка влетіла в кімнату, ударилась об землю і стала Марія царівна. — Який ти недогадливий! Так довго мене не впускав! каже: — А мені спішно, бо цар морський пильнує за мною. Завтра він покаже тобі триста вороних лошичок і велить одну з них собі вибрати. Всі вони будуть, як краплі води, однакові. То все сестри мої, і я серед них буду. Ти придивляйся: котра лошичка лівим заднім копитом тупне, то я буду. Та й ударилась об землю, стала знову пташкою і вилетіла у вікно.

Рано прийшли слуги, розбудили Івана царенка: — Іди службу царю морському робити! Та й повели його на царські стайні.

А там вже триста однакових вороних лошичок довгим рядом стояли. І коло них цар морський прохожався.

І каже він до Івана царенка: — Замість служби хочу тобі подарунок зробити: вибери собі одну з моїх лошичок, щоб до віку мав на чім їздити!

— Дякую, царю! — каже Іван царенко: — Але дозволь мені тричі проз ті лошички пройтись, щоб я міг їх краще обдивитись і ту вибрати, що мені найбільш до смаку припаде.

Дозволив цар і став Іван царенко вибирати. Пройшов раз — все приглядався, котра лошичка задньою ніжкою тупне — жодна не тупнула! Пройшов другий раз — також ні. А третій раз він так помалу йшов, так пильно до кожної приглядався! І видалось йому, що одна лівою задньою ніжкою ворухнула. — Це моя буде! сказав він.

Подивився на нього цар морський та й каже: — Ти й сам не знаєш, як добре вибрав! А тепер іди морське дно оглядати.

До вечора Іван царенко находився і всякого дива надивився. А як стемніло, вернувся в свою кімнату і став пташки дожидати, щоб знову у віконечко стукнулась. Але нема пташки, тільки якась муха настирлива під вікном гуде: — дж-ж-ж-ж-ж-ж, дж-ж-ж-ж-ж-ж. . .

Надокучила вона Івану царенку і він одчинив вікно, щоб її прогнати. А муха влетіла в кімнату, ударилась об землю і Марією царівною стала.

— Як ти довго мене під вікном держав! каже: — а за мною цар морський тепер дуже слідкує, бо ти вранці мене вибрав. Завтра він покаже тобі триста голубок і велить одну з них собі вибрать. Всі знову будуть так між собою схожі, як одна. Котра поверне голову ліворуч — то я буду. Та й ударилась об землю, зробилась мухою і в вікно вилетіла.

Рано знов прийшли слуги Івана царенка будити: — Іди службу царю морському справляти! І повели його на птахівничий двір, а там на жердках триста голубок сиділи і всі, як одна, були: білі як сніг, з чорними очками, ладні, гарні. Коло них — цар морський стояв.

— Полюбив я тебе! каже він до Івана царенка і замість служби знову хочу тобі подарунок зробити. Маєш уже чим їздити, вибери собі ще й голубку, щоб усе життя тобі вуркотала.

Подякував Іван царенко та й знову просить дозволу тричі проз голубок проходити, щоб краще їх оглянути і вибрати. І на цей раз дозволив цар так зробити.

Помалу іде Іван царенко. Раз пройшов — нічого не запримітив і другий раз теж. А за третім разом одна голубка чуть повела дзьобом ліворуч. — Це моя! каже він.

— Дивно! відказує цар морський: — Ти знов ту саму вибрав! Ну, йди, морське дно оглядай!

Знову ходив по морському дну Іван царенко, всякі чудеса розглядав, а як стемніло, до своєї кімнатки поспішив і став мухи або пташки дожидати.

Але не було ні мухи, ні пташки, тільки якийсь комар з-за шиби так тоненько та нудно виводив: — дз-з-з-з-з-з . . . . дз-з-з-з-з-з . . . . Аж розізлився Іван царенко: і вікно відчинив, щоб комаря впіймати. А комар влетів у кімнату, ударився об землю і Марією царівною зробився.

— Знов ти мене довго під вікном держав! каже: — Мені сьогодні ще спішніше: зорить за мною цар морський, підозрює, що я тобі допомагаю, бо ти знов мене вибрав. Ледве я його сьогодні одурила, щоб до тебе прилетіть і сказать, що завтра батько триста дівчат приведе і всі будуть такі як я. У котрої по лівій щоці муха полізе, то справді я буду. І в ту ж мить перекинулась комариком і за вікном щезла.

Дочекався Іван царенко ранку. На цей раз повели його слуги в царські палати. Там на золотому кріслі цар морський сидів. Каже до нього: — Хочу тобі сьогодні останню прислугу зробити, одружити з котроюсь із моїх дочок. Дивись і вибирай!

Ляснув у долоні, розчинились двері і одна за другою стали пишні красуні входити: всі однакові і однаково убрані і кожна така, наче справжня Марія царівна.

Стали в кімнаті довгим рядом. — Вибирай! гукає морський цар. — Добре, царю! Але дозволь і на цей раз тричі пройти, бо жінку важніше вибрати, як лошицю, або голубку.

Нахмурився цар, але дозволив. І став Іван царенко ходити й дівчат оглядати. Знову двічі дурно пройшов, а за третім разом запримітив, як маленька мушка з-за лівого вуха виткнулась і в ту ж мить у волосся сховалась. — Ця мені за дружину буде! Показав Іван царенко. — Будемо сьогодні весілля гулять, каже цар морський.

Заходились у двірці пекти й варити і столи накривати. Ввечері все готове було. На однім кінці молоді сиділи, на другім — морський цар, а по обидва боки його дочки посідали. Всі тепер були різні, всі красуні писані, а між ними Марія царівна, як зоря ранішня. А під столами й навколо — риби і гади, і квіти і дива всякі.

До півночі за столом сиділи, опівночі молодих спати повели. Зачинили за ними двері. Каже Марія царівна до Івана царенка: — Досі не було нам біди, тепер біда починається. Наказав мені цар морський, аби погралася з тобою, скільки схочу, а як натішусь, щоб прикликала сестер тебе роздирати, всім на рівні часті, а твій мозок і печінку сам цар з'їсти хоче. Якби ти помилився і вибрав не мене одну, а двох чи трьох, так би й було. Але й тепер ми ще не безпечні: ще треба нам звідси втікти. Робитимеш все, що загадаю, а то з біди не викрутимось.

Повела його в куток кімнати і каже: — Плюй сюди! Плюнув Іван царенко, і вона поруч свою слинку наплювала. Підвела до другого кутка, знову каже: — Плюй! І знов коло нього й вона наплювала. І так саме в третьому й четвертому кутку зробили. Тоді вийшли з хати, замкнули двері, взялися за руки й побігли.

Не спить цар морський, жде поки його донька з Іваном царенком награється і розірве його, а батькові мозок і печінку принесе. Та щось довго не чути її. Посилає він своїх слуг: — Постукайте до Марії царівни та Івана царенка; спитайте, чи вже сплять чи ні?

Пішли слуги, постукали: — Іване царенку, Маріє царівно! Чи ви спите, чи ні? А Іванова царенкова слинка товстим голосом відповідає: — Не спимо! І слинка Марії царівни тоншим голосом каже: — Не спимо!

Вернулись слуги: — Ще не сплять, ще мабуть і не потомились, бо так голосно говорять!

Підождав цар морський ще з годину: не терпиться йому, печінки й мозку хочеться! Посилає знов слуг: — Постукайтесь, може вони вже поснули?

Пішли слуги знову, постукались: — Іване царенку, Маріє царівно! Чи ви спите, чи ні? А з другого кутка одна слинка грубшим голосом відказує: — Не спимо! А друга слинка тоншим голосом: — Не спимо! Тільки голоси були тихіші як перше, бо слинки трохи підсохли.

Вернулися слуги, кажуть цареві: — Ще не сплять, але видко вже потомились, бо тихше говорять; мабуть скоро поснуть.

Жде цар морський ще годину, а самого злість розбирає: чого вона з тим царенком так довго возиться? Посилає він знову слуг, подивитись, чи сплять.

Пішли слуги: — Іване царенку, Маріє царівно! Чи ви спите, чи ні? Слинки з третього кутка відповідають: — одна товсто — не спимо! друга — тонко — не спимо! Але голоси вже тихенькі, бо вже слинки попідсихали.

Доповідають слуги цареві: — Вже спросоння говорять, зараз поснуть! За півгодини знову він слуг посилає: — Ідіть стукайте! Вже певно сплять! Пішли слуги, питають: — Іване царенку, Маріє царівно! Чи Ви спите, чи ні? А слинки з четвертого кутка тихесенько відповідають: — Не спимо!

Прибігли слуги: — Ще не сплять, але вже ледве їх чутно!

Увірвався царю морському терпець. Побіг він до молодих, ногою відчинив двері і вбіг в кімнату, а там нікого нема, тільки слинки по кутках позасихали! Розлютився він, на слуг кричить: — Дурні! Не могли розпізнати, що то слинки говорили! А вони вже давно втекли! Тепер женіться за ними і що тільки особливе побачите, те й беріть, бо то вони будуть!

Сіли слуги на коней, поїхали. А Марія царівна з Іваном царенком вже давно з моря вийшли, вже по степу біжать. І каже Марія царівна: — Приклади, Іване царенку, вухо до землі! Що чуєш? Той послухав і каже: — Кінський тупіт чую. — Це слуги царя морського за нами женуться! каже вона. Та й перекинулася безкрайнім степом, а його квіткою зробила.

Над'їхали слуги та й стали радитись: — Досі, кажуть, — їхній слід скрізь знати було, а далі не видно, бо по цьому степу людська нога ще не ступала. Та й повернули назад.

Приїхали до Царя морського, розказують, що слід згубили і не знали, куди далі їхати. А той і питає: — А що ви бачили там, де слід згубили? — Нічого, кажуть: — Там степ цілинний, не ходжений послався, а в степу тільки й дива, що одна квітка пахуча та гарна була. — От дурні! Скрегоче зубами цар морський: — То ж вони й були! Треба було квітку хапати, а степ і сам би за нею пішов!

Посилає він їх знову в погоню. А Марія царівна давно і себе і Івана царенка знову на людей перекинула та й біжать далі. І каже вона знову: — Приклади вухо до землі, може ще що почуєш! А він послухав та й каже: — Знову чую кінський тупіт!

— Це вдруге слуги за нами женуться! Каже Марія царівна. Та й перекинулася церквою, а з Івана царенка старенького панотця зробила і як із слугами говорить навчила.

Прибігли вони. Побачили церкву, стару, напівзвалену. І панотець підхожий: сивий, зігнутий; ходить по церкві з кадилом, беззубим ротом ледве молитви вимовляє.

Стали слуги біля дверей, а в церкву зайти не сміють. Питають панотця: — Чи не бачили ви Івана царенка та Марії царівни? Чи не проходили вони тут?

— Бачив, бачив, голуб'ята мої! шамотить беззубий панотець: — Бачив, і в цій церкві їх вінчав! — А коли це було? питають — Ой, давно, голуб'ята мої! Ще ця церква тільки збудувалася була, а я ще в ній молодим попом був!

— Коли то було! кажуть слуги: — То якісь інші царенко й царівна були, а наші тільки сьогодні десь тут пробігали! — Не

було сьогодні! хитає головою панотець: — Ще як я молодим був, а церква будувалась отоді вони пробігали!

Не стали слуги його слухать, повернули додому. — Хай цар морський сам їх шукає! кажуть: — А ми тут нічого не второпаємо.

Як розказали вони все своєму цареві, той за малим не роздер їх. — Дурні! кричить: — та то ж вони й були! Треба було попа хватати, а церква б і сама пішла за ним! Та вдарився об землю, зробився крилатим змієм і сам у погоню полетів.

А Марія царівна з Іванком царенком знову біжать. І каже вона до нього: — Ану, послухай, що знову почуєш! Приклав Іван царенко вухо до землі та й каже: — Чую, якийсь свист і гук; мов вихор налітає і грім здаля гуркотить. — О, це вже батько по нас летить! каже Марія царівна та й перекинула швиденько Івана царенка озером глибоким, а себе окунем.

Прилетів змій до озера і зразу пізнав, хто то є. Плюхнувсь у воду, зробився щукою і став за окунем ганятись. Та як не прихитрявся, ніяк не вспіймає! Що зладнається за голову вхопити, окунець окрутнеться і підставить йому хвоста розчепіреними колючками. Втомилася щука, стала окунцеві приспівувати: —

Окунь, окунь, окунець!
Прехороший молодець!
Повернися головою,
Поговоримо з тобою!

А окунь їй відповідає: — Як ти, щуко, не проста,
То піймай мене з хвоста!

Викинулась щука на берег, тріснулась та й стала здоровенним сірим волом. Став він воду з озера пити. П'є та роздимається, вже такий, як гора став.

А в озері води меншає, уже тільки калюжки зістались і в одній з них окуньчик тріпочеться. А Іван царенко чує щось йому на груди налягло, давить, за серце тисне! Вже в очах темніти стало. А віл як гора роздувся, пів обрію заступає, а все воду тягне, вже напів з болотом смокче!

І раптом: трісь!!! Луснув віл, і вода назад в озеро вилилась. Легче Івану царенкові стало: світ у очі вернувся і віддих до грудей. Трохи згодом перекинулись обоє на людей і вже спокійно додому пішли.

Ідуть вони та й ідуть і одного дня якесь місто велике побачили. Іван царенко й каже: — Зайдем сюди! — Не треба! каже Марія царівна: — Тут нас біда жде. — Яка може бути біда, відказує Іван царенко, — коли царя морського вже на світі немає? Ти як собі хочеш, а я зайду!

А Марія царівна й каже: — Тут один цар живе і в нього онук є гарний кучерявий хлопчик. Як ти його поцілуєш, то мене забудеш!

Розсміявся Іван царенко: — як то може бути! Щоб я стільки тебе шукав, стільки перетерпів і тепер забув би тебе! Цього зроду не буде!

І взяла з нього Марія царівна слово, що ні защо в світі ту дитину не поцілує. І зробилась білим каменем при дорозі, а Іван царенко мав увечері по неї сюди прийти.

Пішов Іван царенко в місто і зараз його в царський двірець спроваджено. Щиро привітав його старий цар, став розпитувати, хто він, чи давно й куди мандрує. А тут до них кучерявий хлопчик підбіг і став до Івана царенка лащитись, хотів його обняти й поцілувати. Пам'ятаючи наказ Марії царівни, Іван царенко не дався, і дитина заплакала. І каже старий цар:—Цей онук —моя гордість. Всі його люблять, а ти його від себе відіпхнув. Що він тобі зробив? —

— Нічого, відказує Іван царенко: — Я його теж люблю, тільки поцілувати не можу. — То він щось тобі завинив, каже цар, — а як ні, то поцілуй його, бо ти моє серце зранив.

І подумав Іван царенко: — Чи може ж то бути, щоб я поцілувавши дитину, про Марію царівну забув? Це вона в мене ума вивіряла. Та й поцілував хлопчика. І в ту ж мить про свою дружину забув.

Остався він у царя гостювати і прожив тут осінь і зиму. А в царя молода донька була. Сподобалась вона Івану царенку і

посватавсь він до неї. А цар сватання радо прийняв. Стали на весілля готуватись і вже й день на нього призначили.

А Марія царівна довго при дорозі каменем лежала, все Івана царенка дожидала. А його нема... Догадалась вона, що він про неї забув і так їй гірко стало, що смерти на себе забажала і при самій дорозі блакитною квіткою стала, щоб люди, по шляху йдучи, її затоптали.

А в місті бідна удова жила, купу дітей дрібних мала і з поденної праці їх годувала. Удосвіта вийшла вона до когось, на поле поспішаючи, і побачила блакитну квітку на шляху. І стало їй шкода, що таку гарну квітку люди затопчуть. Викопала вона її з корінням, принесла додому і в черепок посадила.

Стала квітка в хаті цвісти і стали тут дивні речі творитися. Встане жінка удосвіта, а в хаті вже прибрано, в печі вогонь горить, їй снідання вариться; прийде з поденщини — діти вимиті, нагодовані, всю хатню роботу пороблено. І надумалась жінка підглянути, хто то все робить?

Не спить вона одної ночі, тільки очі прижмурює і бачить — запалав вогонь у печі, а квітка з вікна зірвалась, по хаті літає. І до чого квітка торкнеться, там всякі порядки робляться і робота кипить. Як пролітала вона коло ліжка, кинула жінка на неї хустку і до землі придавила, а під хусткою щось стало рости і проситися: — Пустіть мене, тітко, я вам у пригоді стану!

Пустила жінка хустку, а з-під неї дівчина красуня вийшла та й каже: — Не проганяйте мене, я у вас за наймичку буду. Я добрий хліб пектиму, а ви продаватимете, та й будемо якось жити.

Згодилась жінка і скоро по всьому місту про смачний хліб удови слава пішла. І стали у неї стільки хліба купувати, що бідна жінка аж забагатіла.

Як пройшла чутка, що їхню царівну за чужого царенка посватано, стала Марія царівна своїй хазяйці казати, аби в двірець пішла і попросила, щоб її наймичку взяли на весілля хліб пекти. Та пішла і Марію царівну в двірець на службу покликали. Стала вона на царській кухні посуду мити й підлогу шарувати, а часом

і коло страви помагала. А як стали до весілля лагодитись, то роботи всім було доволі. І настав день, що молодих вінчатимуть. Гостей наз'їжджалося без числа і всі дивуються, як гарно в палатах печеним хлібом пахне! А Іван царенко такий смутний сидить: щось гарне, гарне йому цей дух нагадує, а що — згадати не може.

Вже хотіли батьки молодих благословляти і до церкви вести, коли з кухні весільний коровай принесли: такий запашний та рум'яний! А зверху, випечені з тіста, голуб і голубка сидять, дзьобиками, як живі ворушать — голуб голубку поцілувати хоче.

— Не цілуй мене, бо все одно так забудеш, як Іван царенко Марію царівну забув!—крикнула голубка, скочила додолу і тікати почала, а голуб гнатися за нею став. Бігають по кімнаті і голубка все примовляє: — А забув ти, Іване царенку, як твоя стрілка до жабки влучила? — Забув, забув! вуркоче голуб. — А забув ти, як жаб'ячу шкурку спалив і Марію царівну втратив? — Забув, забув! — А забув, як у царя морського свою жінку шукав? — Забув, забув! — А забув, як Марія царівна тебе від нього рятувала? — Забув, забув! — А як у степу тікали і він змія спасались? — Забув, забув! — А як Марія царівна придорожним каменем стала? — Забув, забув!

Тут як скочить Іван царенко, як крикне: — Згадав, згадав! Тут вона є! Моя Марія царівна! Та й кинувся її шукати. А вона за дверима стояла: боса, як служниця вдягнута.

Взяв її за руку, підвів до царя та й каже: — Простіть мене, що не своєю волею обманив вас! Не можу я женитися, бо вже жінку маю! І це моя жінка, Марія царівна!

Розпитав їх цар все, як було і не став гніватися, а ще в дорогу добре спорядив. І вони до батьків Івана царенка поїхали і там щасливо стали жити.

Published by „Ukrainian Magazin for Boy Scouts". Authorised by EUCOM. Hq, Civil Affairs Division 14. July 1947. Authorisation AG 383. 7. GEC-AGO.

От і казочкам кінець!